

A MAGYAR STATISZTIKAI TÁRSASÁG KIADVÁNYAI
14. SZÁM

**A BELVEDERI
MAGYAR-SZLOVÁK
HATÁR**

IRTA:

GRÓF RÉVAY ISTVÁN

BUDAPEST

1941

Fórum Társadalomtudományi Intézet
BIBLIOTHECA HUNGARICA - Semmelweis
Leltári szám: 9186

ELŐSZÓ

Nemrégiben egy könyv jelent meg Pozsonyban, mely a magyar-szlovák nyelvhatár kérdésével foglalkozik. A könyv szerzője Varsik Branislav dr. pozsonyi egyetemi tanár. Kétségtelen, hogy a téma a legmagasabb fokú tudományos tárgyilagosságot, valamint mérsékletre való törekvést kíván meg a szerzőtől. Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy Varsik dr. nem volt képes a hasonló higgadt felülemelkedésre.

Mielőtt általánosságban, majd részleteiben is foglalkoznánk a munkával, a következőket kell vele kapcsolatban előre leszögeznünk: 1. Varsik dr. nem tudta magát kivonni propagandisztikus hatások alól; tudományosságot vindikáló munkához nem illő hangnemben illeti a magyar statisztikát. Sőt annyira elragadtatja magát, hogy például Kovács Alajost, ki nemzetközileg is elismert szaktekintély, olyan modorban támadja, hogy ez egyenesen a munka tudományos jellegét teszi kockára. (Ha összehasonlítjuk V. dr. kritikájának hangnemét pl. Niederle vagy Petrov kritikai megállapításainak modorával, úgy ez az összehasonlítás valóban önmagáért beszél.) 2. Időszzerűnek vélt szempontokat igyekszik erőteljesen hangoztatni — pl. a szlovák nép állítólagos magas szaporodási arányát és a völksisch-elvet — mi által a németek »szája íze« szerint akar beszélni. (Talán ezzel kívánja ellensúlyozni azt, hogy a baráti nagyhatalmak bécsi döntését bírálja és teszi kedvezőtlen kritika tárgyává?) Már e két pont is világosan mutatja, hogy Varsik dr. messze elkalandozik a tudományos bizonyítás mezejéről és ezen mindenestre meggyőzőbb módszer mellőzésével inkább a pamflet-szerű propaganda eszközét választotta. Végül 3. nem tud szabadulni a szakkbéli cseh befolyás alól. Bizonyítási módszerei a cseh-szlovák idők hirhedt Granatier Antonjának hangját idézik emlékezetünkbe, pedig ez a szellem ugyancsak messze fekszik a mai szlovák gondolkodástól és beállítottságtól. Már maga az a tény is bizonyítja, e három pontba foglalt megállapításunk igazságát, hogy Varsik dr. munkájában az 1930. évi cseh-szlovák népszámlálás nemzetiségi adatainak megbízhatóságából indul ki.

Ezen adatok megbízhatósága tekintetében csupán azt ajánlanók, intézzen ezirányú kérdést bármely volt szudétanémet állampolgártársához : szakemberhez, vagy máshoz.

Varsik dr. műve egyébként sem nélkülözi a hevenyészetség bélyegét. Olyannyira nem, hogy célzatosan beállított bizonyításait nem egy helyütt még fokozni is lehetett volna kissé több járadással és nagyobb adatismerettel.

Nem akarunk azonban Varsik dr. hibájába esni és jelen bevezető soroktól eltekintve nem szándékozunk a könyv érdemi megtárgyalásánál hasonló polemizáló hangot használni. Csupán még két dolog kívánczik ide. Az egyik, hogy Varsik dr. mintha bizonyos előre kiválasztott területrészekre akarná mindenáron rábizonyítani a szlovák jelleget (pl. Érsekújvár városára, stb.). A másik, hogy az 1930. évi népszámlálási adatok alapján megszerkesztett térképmellékleten a magyar etnikumba betelepített cseh és szlovák telepeket teljesen ugyanúgy tünteti fel, mint az őslakos szlovákságot. Sehol sem tűnik az ki, hogy ezen telepek a »csehszlovák« müexpanzió teremtményei, melyek a magyar etnikum mesterséges megrontása szempontjából létesítettek. Ez kiáltó hibája a térképnek és megfelelően jellemzi az egész dolgozatot.

BEVEZETÉS

V. dr. könyvének bevezető fejezetét annak megállapításával kezdi, hogy a magyar-szlovák határ megvonásakor a szlovákság megrövidült. Azt állítja, hogy a határ nemcsak, hogy nem fut pontosan a két nemzetiséget elválasztó nyelvhatáron, hanem ezen túlmenően több zárt szlovák területrészt is leszakít a szlovák tömbről. Belátja ugyan, hogy a Dunamedencében nehéz lenne a nemzetiségeket tökéletes pontossággal elválasztani egymástól, igazságos választóvonalakat tehát e területen csak úgy lehet megvonni, hogy a határokon kívülmaradó nemzetiség-részek számerőben lehetőség szerint egyensúlyba kerüljenek. Szerinte a magyar-szlovák határ eldöntésekor ez nem történt meg és a magyarok lényegesen jobban jártak a szlovákság terhére.

E tekintetben természetesen mindenkit érdekel az, hogy V. dr. egyoldalú állításait minő adatokkal és micsoda módszer alkalmazása útján igyekszik megokolni. Általánosságban — majd azután részletesen is kívánunk foglalkozni a könyv egyes fejezeteivel, valamint a felsorolt területrészekkel.

Legelőször is rá kell mutatnunk arra, hogy miként egy nyelvhatárnak vannak olyan kacsARINGÓS, vagy szakadozott szakaszai, melyeken lehetlenség egy országhatárt megvonni, ugyanúgy a kívülmaradó kisebbségeknek teljesen egyenlő számerőre való hozatala is megoldhatatlan lehet, sőt bizonyára minden esetben megoldhatatlan is a különféle körülmények fennforgása következtében. Ilyen adottsági körülmények következménye az is, hogy Magyarországon valóban több a szlovák, mint Szlovákiában a magyar. Az aránytalanság azonban távolról sem olyan természetű, amilyennek V. dr. igyekszik azt beállítani, sőt bátran állíthatjuk, hogy ha igaz is az, hogy a két kisebbség számbelileg nem pontosan fedi egymást, aránytalanságról nem lehet szó.

A magyarországi szlovákságnak — vegyük mindjárt — olyan szigettelepülései vannak, amilyenek az ellenvizonylatban nem fordulnak elő. A nyelvhatártól óriási távolságra fekvő békési szlovák szigetnek például hiába keresnök ellentételét — valahol Zsolna mellett kellene egy hasonló számerejű magyar szigetnek feküdnie. Ha az ilyen szigeteket a nyelvhatár mentén kísérelnék meg

kompenzálni, úgy ez az egyenlenséget valóban csak növelné. Az egyensúlyozási művelet a magyar-szlovák határ megvonásakor egyedül a határzónára vonatkozhatott — jobban mondva azon nyelvhatárszakaszok vidékére, hol az országhatárt képtelenség volt a nyelvhatáron vezetni. Ezen viszonylatban sem rövidült meg a szlovákság semmiképpen sem.

V. dr. három szakaszt sorol fel, mint olyan helyeket, ahol szerinte különös-kép hátrányba jutott a szlovákság : a nagysurányi szlovák félsziget vidékét, Kassa környékét és a Szobránc körüli környéket.

Mielőtt e területrészek nemzetiségi szerkezetének megvizsgálásához kezdenénk, lássuk, milyen bizonyítóanyagot állít sorompóba V. dr. állításainak bizonyítására.

A dolgozat pusztá átlapozása is elegendő annak megállapítására, hogy V. dr. az adatforrások felhasználásában teljesen rendszer nélkül és következetlenül jár el. Mindíg a néki kedvező adatokat ragadja ki a községek multbani adatanyagából és ezekre hivatkozik.

Megfelelő módszer csakis az lett volna, ha az összes rendelkezésre álló és megfelelő multbani adatforrásokra együttesen támaszkodott volna. Vagyis az összes adatforrásokból állította volna össze a szóbanforgó helységek teljes idősorrendben való adatláncolatát és ebből a teljes láncolatból vonta volna le az illető község nemzetiségi szerkezetének állapotát vagy fejlődésének irányát.

Ehhez először is a források kritikai elemzése lett volna szükséges. De ebben is tendenciózusan jár el, mert míg a kritikailag kifogásolható magyar forrásokat (pl. Acsádyt) élesen bonckés alá veszi, ezzel azt a látszatot akarván kelteni, hogy az összes magyar források részrehajlóak, addig a nem-magyar források esetében könnyen túlteszi magát minden komolyabb kritikán és ahol ezek javára szólnak, ott egyszerűen felhasználja őket. Thiele és Hornyánsky pl. közismerten megbízhatatlan források (l. Petrov kritikáját¹). Maguk e források előszavai is tanúsítják, hogy nem eredetileg gyűjtött adatokon épülnek fel, mégis ismételten hivatkozik rájuk, sőt nem egyszer nagyon is erőszakolt érveléssel. Pl. Thiele munkája Kassa vidékén megbízható szerinte — ha más vidéken kifogásolható is — mert a művet Kassán adták ki (?).

De vegyük szemügyre adatfelhasználási módszerét abban a visszamenőleges sorrendben, mely sorrendet V. dr. is alkalmazza bizonyítgatásai során.

A cseh-szlovák népszámlálási adatok felhasználásánál feltűnik, hogy mellőzi az 1919. és 1921. évi számlálások adatait. Ennek világos oka az, hogy ezen két népszámlálás alkalmával nem egy, a magyar etnikumba beszögellő, vagy nyelvhatármenti, népileg szlovák-magyar átmeneti jellegű helység magyarabb képet mutatott, mint 10 évvel előbb a perhorreszkált 1910. évi magyar népszámláláson. Például Érsekújvár vidékén : Komáromcsehi 1910 : 18% — 1921 : 63%, Komáromszemere 1910 : 13% — 1919 : 97% ; Kassa vidékén : Abaszéplak 1910 : 20% — 1921 : 57%, Jászómindszent 1910 : 44% — 1921 : 61%, Rudnok 1910 : 35% — 1921 : 54% magyar stb. Ha ezen községek a magyar erősödést mutató

¹ Příspěvky k historické demografii Slovenska. 23* o. 2. sz. megjegyzés.

adatok ellenére a valóságban szlovákok maradtak volna, úgy a magyar uralom megszűnése után bizonyára egyhangúlag szlovákoknak vallották volna magukat! Mivel azonban ez elmaradt, e két népszámlálás adatai nem jelentettek V. dr. számára megfelelő bizonyítási anyagot, tehát át kellett őket ugrani és csakis az 1930. évi adatokat felhasználni. Ezen a népszámláláson már gondoskodás történt, hogy az eredmények megfelelőek legyenek. Lássunk példaként ennek bizonyosságául egy, a népszámlálás másnapján megjelent közleményt:² »Teljesen megbízható forrásból, tanuk igazolásával szereztük az alábbi értesülésünket, amelyet a belügyminiszter úr szíves figyelmébe ajánlunk . . . November 24-én az ógyallai járási főnök intézkedése folytán Udvard községben a népszámlálóbiztosok részére oktató értekezletet tartottak, melyen főleg az ógyallai járás északi vegyesnyelvű községeiben kinevezett biztosok vettek részt. Az értekezleten a járási főnök kiküldötte egyszerűen megállapította, hogy melyik községben hány százalék magyart szabad feltüntetni. Így például megállapította, hogy Kolta községben maximum 10%, Jászfalu és Csehi községekben 5%, Szemere és Baromlak községekben még ennél is alacsonyabb arányszámú magyarságot kell feltüntetni.«

A cseh-szlovák népszámlálási adatok felhasználásának nagy szépséghibája egyébként az is, hogy ezek a cseh és szlovák lakosságot együtt mutatják ki, ami különösen a városok és nagyobb helyek esetében teszi őket irreálissá.

A magyar és a cseh-szlovák népszámlálási adatok összehasonlításának vonatkozásában először is meg kell állapítani, hogy igaza van V. dr.-nak, hogy az egyes községeknek a kétféle számlálásokon megszámlált lakossága kivételes esetektől eltekintve általában ugyanaz a lakosréteg. Azt azonban elfelejti hozzátenni, hogy éppen az 1930-as adatokra nem vonatkozhatik ez, mert közben megtörténtek a cseh-szlovák földreform agrártelepítései.

A másik kiindulási szempont, hogy a két népszámlálás nemzetiségfelvételezési módszere különbözött. A magyar népszámlálás ugyanis az anyanyelv szubjektív megvallásának, a cseh-szlovák népszámlálás pedig a nemzetiségnek objektív jegyek alapján történő megállapításának módszerét alkalmazta a számlálóbiztosok és a hatóságok felülvizsgálati joga mellett. (Persze nem minden egyén bevallását korrigálták, de ha megvan a biztosnak és hatóságnak a felülvizsgálati joga, akkor úgy kell venni, hogy az egész megszámlált tömeg bevallása felülvizsgált, mert amint nézetükkel ellenkező megvallásra akadnak, azonnal élnek e jogukkal.) Ennek megemlítését és a módszertani kérdéssel való foglalkozást teljesen nélkülözzük V. dr.-nál; teljesen átsiklik e kérdésen és megelégszik azzal, hogy leszögezi a magyar adatok megbízhatatlanságát és ezzel szemben jónak minősíti az 1930. évi cseh-szlovák adatokat.

Bizonyos, hogy egyetlen népszámlálás sem 100%-nyi pontosságú. Az államalkotó nemzetiség vonzása, a biztosok kedvezése a többségi nemzetiség javára olyan jelenségek, melyek teljes mértékben sohasem küszöbölhetők ki. Hasonló esetek s így valószínűtlen eredmények feltétlen előfordulnak a magyar népszámlálási adatok között is. Ne akarja azonban V. dr. azt mondani, hogy az 1930. cseh-

² Prágai Magyar Hírlap, 1930 dec. 2.: Az ógyallai »kormányozható« népszámlálás.

szlovák népszámlálás mentes az ilyen esetektől. A kétféle népszámlálás hasonló téves adatai azonban kiegyenlítik egymást, de ezen felül marad még valami, ami kétségtelenül a cseh-szlovák népszámlálás kárára billenti a mérleget. Ez a cseh-szlovák számlálóbiztosok felülvizsgálási joga, mely így a cseh-szlovák eredményeket teszi végeredményben *korrigált adatokká*. Elméletben akceptálható ugyan, hogy lehetnek esetek, mikor a szakszerűséggel megállapított adatok jobban megközelítik a valóságot a szubjektív megvallásnál, de ez mégis veszélyes módszer, mert szinte emberfeletti tárgyilagosságot kíván, mi nem lehet meg általánosságban egy nemzetiségi állam teljes számlálóbiztosi karában.

A kérdés végeredményben tehát a szubjektív megvallás, vagy az objektív ismérveken alapuló megállapítás alapján felvételező módszerek alkalmasabb voltának kérdésén dől el. A szubjektív alapon álló népszámlálás tétele a következő: ha egynyelvű a megszámlálandó, úgy a kérdés nem vitás, ha több-, vagy határozatlanynyelvű, úgy öreá bíztatik, hogy melyik mellett dönt. Ez annyira tiszta szabály, hogy a körülményes és sok minden feltételt megkívánó objektív ismérvek alapján álló rendszer nem igen érhet fel hozzá.

Helyesen állapítja meg Petrov, hogy egy nemzetiségi állam népszámlálási adatait mindig bizonyos fenntartással kell tekinteni, korrigálódnak azonban az ilyen adatok, ha sorozatosan vesszük őket figyelembe, vagyis, ha egy-egy helység több egymásután következő népszámlálási adatát egybevetjük.³ Ez esetben azonban természetesen az illető helység *összes* egymásután következő népszámlálási adatát kell számba venni és nem úgy, mint V. dr., ki egyes népszámlálásokat egyszerűen átugrik.

Az átalakulásban lévő, következtelen adatsorú helységek tekintetében igen helyesen magyarázza meg a helyzetet Kovács Alajos:⁴ »... ha feltételezzük, hogy egyeseknél, akik két nyelvet beszélnek, az anyanyelvet nem helyesen, felületesen, vagy részrehajlóan állapították meg, akkor ez a hiba a másik irányban is előfordulhat, tehát a magyarul tudó nem magyarok között is lehetnek olyanok, akiket tulajdonképpen magyar anyanyelvűeknek kellett volna minősíteni. El kell ismerünk, hogy ilyenféle lehetőség az államnyelv irányában minden esetre nagyobb mértékben megvan, mint más nyelv irányában...« Majd megállapítja a magyar statisztika pontosságát és így folytatja: »Az, hogy egyes községeknél egyik népszámlálásról a másikra feltűnőbb változások mutatkoznak, a következő évtizedben pedig éppen fordított irányban, nem változtat ezen a megállapításon... Némely községnél évtizedekig tart az az állapot, hogy a lakosok két nyelvet egyformán beszélnek és nemzeti öntudatuk egyik irányban sem fejlődik ki határozottan. Fényes Eleknek kerekén 100 évvel ezelőtt megjelent munkájában sok esetben találjuk ezt a kifejezést: magyarosodó tót falu, vagy: lakosai a magyar és német nyelvet egyformán beszélnek. E községek egy része ma is német, vagy tót többségű, de van olyan is, amelyikben ma már nyoma sincs a német, vagy tót nyelvnek. Viszont Fényes Elek magyarnak jelez sok olyan községet, amelyeknek ma jelentékeny német kisebbsége van, vagy amelyben esetleg a németiség azóta többségbe

³ Pňšpěvky ... 5. o.

⁴ Magyar Statisztikai Szemle 1934. 1. szám.

került. Minél hosszabb ideig lesz meg a nemzetiségi statisztikánk a mostani kipróbált alapon, ezt a folyamatot, az esetleges fluktuációk dacára, annál inkább meg lehet figyelni.«

Mennyivel reálisabb, tudományosabb ez a magyarázat, mint V. dr. bizonyítási módszere, aki a magyar népszámlálás megbízhatatlanságának bizonyítására egyszerűen kiragad egy zempléni megyei kis községet, Kisztét és ennek három egymás után következő népszámláláson adódott következetlen eredményeit hozza fel bizonyítékul. A következőképpen :

Kisztén adódott	1890 :	353 szlovák	56 magyar
	1900 :	28 »	390 »
	1910 :	268 »	77 »

Ezzel az egy kis példával akarja lerántani az egész magyar népszámlálást.

Nos, ilyen példákat mi is nem egyet felhozhatunk a cseh-szlovák népszámlálások anyagából. Eppen Kiszte szűkebb környékén, például

Nagytoronya adatait :	1919 : ⁵	222 magyar	436 szlovák
	1921 :	535 »	136 »
	1930 :	207 »	493 »

Vagy Kassa környékén :

Semse	1919 :	78 m.	308 szl.	Hatkóc	1919 :	28 m.	166 szl.
	1921 :	230 »	158 »		1921 :	160 »	45 »
	1930 :	27 »	355 »		1930 :	-- »	232 »

A nyugati részen például :

Bátorfalu	1919 :	53 m.	242 szl.	Gyürki	1919 :	199 m.	73 szl.
	1921 :	136 »	125 »		1921 :	112 »	174 »
	1930 :	23 »	278 »		1930 :	250 »	80 »

Látjuk e néhány példából, hogy nem kell a »vétkes« magyar népszámlálás ahhoz, hogy hasonló következetlen adatok adódjanak. A szóbanforgó területrészen a domináló elem a magyar és itt a cseh-szlovák népszámlálási eredmények sem maradhattak mentesek a magyar népszámlálások sorozatában előforduló, hullámzást mutató adatoktól.

Jellemző esetet mondhatok el e tekintetben saját prakszisomból. A beregszászi járásban van Mezőhomok községe, mely magyar, túlnyomólag református etnikumban görögkatolikus szigetet képez és a régebbi megbízható források (1773 évi Lexicon, Fényes, Czoernig) szerint rutén eredetű. A magyar népszámlálásokon úgyszólván végig színmagyarnak van kimutatva, de közben egyszer, 1890-ben a ruténség egy alkalomra ismét 53%-nyi arányerőben jelentkezett viszont. 1921-ben az itteni első cseh-szlovák népszámláláson (1919-ben t. i. Kárpátalján nem volt számlálás) a

⁵ Meg kell említeni, hogy az 1919. évi népszámlálást még nem a cseh-szlovák nemzetiség-megállapító módszer szerint hajtották végre. Kiadványának előszava azonban expressis verbis mondja, hogy e népszámlálást Szlovákia nemzetiségi viszonyainak megállapítása céljából is tartották.

rutenség 47%-nyi relatív többséggel ismét felbukkant és én egy tanulmányomban ez 1890 és 1921 évi adatok alapján a magyar adatok többségével ellentétesen vegyes jellegűnek minősítettem a községet, melyről biztosra véltem, hogy a cseh-szlovák világ hatása alatt visszaruténesedik. 1933-ban megjelentek az 1930 évi népszámlálás előzetes eredményei. Az előzetes eredmények Kárpátaljára vonatkozó füzet (Mimořádné Správy 1933, 13. sz.) azokat a helyiségeket sorolta fel, melyekben valamilyen legalább 10% erős kisebbség találtatott. Mezőhomok hiányzott a füzetben szereplő helyiségek közül és tudomásul vettem már, hogy feltevésem helyesnek bizonyult; a község a cseh-szlovák légkörben annyira visszaruténesedett, hogy 1930-ban már 10% magyart sem mutattak ki. Egy újabb dolgozatomban már be is soroztam a falut a visszahasonuló községek közé. Nagy volt azután az ámulatom, mikor 1937-ben végre közreadták az 1930 évi teljes eredményanyagot s benne Mezőhomok mint 87%-ban magyar község szerepel. Tehát a cseh-szlovák számlálás ellenére a fordítottja történt annak, mit magam is vártam. Az 1890 évi eredmény által indokoltnak látszott 1921 évi rutén előretörés után nemhogy nem következett be 1930-ban a további visszaruténesedés, hanem a cseh-szlovák világ és összeírás ellenére is a magyar népszámlásokkal következetes eredmény adódott. E jellegzetes példa is fényesen bizonyítja: hogy ha egy különböző helyi adottságok nyomán áthasonuló helység adatsorában elő is fordulnak visszaesést mutató eredmények, ezek az illető község nemzetiségének *természetszerűsége*n alapuló generális fejlődési irányán mit sem változtatnak.

V. dr. ezen természeti tényezőkön alapuló valósággal szemben az egyes helységek megkövesedett nemzetiségének teóriáját vallja. Legyen az akár egy, a magyar etnikumba beszögellő szlovák eredetű község, akár az etnikai magyar élettérben a török dűlás után megürült s azután északi szlovák lakókkal újratelepített helység. Ezeket egy-egy ilyen visszatérő adatuk alapján szlovákoknak vindikálja és természetyszerű áthasonultságukat, avagy fejlődésüket figyelmen kívül óhajtja tartani. Nem hisszük, hogy V. dr. akár Niederle Lubort, a nagy cseh szlávistát és etnografust, akár Petrovot, a felvidéket legjobban ismerő kiváló orosz demografust megtagadná. Ők pedig e kérdésben a következőképpen foglalnak állást. Niederle: ⁶ »Biztos, hogy egy nyelvhatár nem stabil, hanem változó, hol a szomszéd nemzetiség javára, hol a kárára.« Petrov: ⁷ »A többnyelvű államorganizmusokban, kivált az olyanokban, ahol nemzetiségek közötti fajküzdelem játszódik le, ahol az egyik nemzetiség - tudatosan, vagy önkéntelenül - de terjeszkedik egy másik, vagy a többi nemzetiség kárára, nem lehet állandó, folytonos és kövesedett a lakosság nemzetiségi elosztása. Ha megtörténik, hogy egy egységes község nemzetiségében hosszabb vagy rövidebb idő leforgása alatt változások következnek be, mennyivel hamarabb fordulhat elő ilyen változás a vegyes, vagy a kétnyelvű falvakban.« Igen — megkövesedés az életben nem létezik. A magyar adatok tükrözték helyesen a természet rendjén alapuló nemzetiségi fejlődést és azért kellett a cseh-szlovák számlálóbiztosoknak a korrigálás joga, hogy a természetes fejlődésen alapuló eredményeket ellensúlyozhassák. Például: Dobóca (Gömör megye) a török pusztítás után szlovák-

⁶ Národopisná Mapa Uherských Slovákú. 126. o.

⁷ Příspěvky . . . 5. o.

kokkal újratelepített szigetközségben 1921-ben egyetlen szlovák jelentkezett, erre a zsupán másik számlálóbiztost küldött ki, aki már 114 szlovákot írt össze.⁸

Meg kell tárgyilagosan állapítani, hogy a 19. században a természetes fejlődés nagyobb veszteségeket eredményezett a szlovákságnak, mint a magyarságnak. Ez — hogy csak a tárgyunkbeli okoknál maradjunk — részint a nyelvhatár számukra kedvezőtlen vonulatának, másrészt pedig annak következménye, hogy a török pusztítás utáni újratelepítéskor több szlovák sziget telepített a nyelvhatártól délre elterülő vidéken s ezen szigetek sorsa a magyar környezetben nem lehetett más, mint a magyarságba való lassú beolvadás. A magyar nyelvhatárnak az egy nyitravidéki félszigettől eltekintve, nem voltak olyan kiszögellései, mint a szlovákok nagysurányi és nógrád-pesti nagy félszigetei, vagy borsod-abauji szigete. A magyarság nem rendelkezett továbbá a szlovák etnikumban olyan újabbkorú telepítésekkel sem, mint amilyenek a törökdúlás utáni és az ellenreformáció alkalmával a magyar etnikumba telepített szlovák kisebbségi szigetek voltak, mint pl. a nyitra megyei : Vágsellye, Vágvecse és Tótmegyér ; a komárom megyei Imely, Kurtakeszi, Jászfalu, vagy Komáromszemere ; az esztergom megyei : Kural ; a bars megyei : Barsendréd és Zsemlér ; a hont megyei : Százd , a gömör megyei : Dusa, Dobóca, Gömörhosszúszó és a többi ugyancsak ebbe a kategóriába tartozó helység.

Ezeknek a fejlődési sorsát szögezi le szláv oldalról Petrov, írván a következőket :⁹ »A magyar nyelvterületbe ékelődő szlovák beszögellések és szigetek nemzetiségi veszteségei teljesen természetszerűek ; nagyobb mérvben is várhatók lehettek volna. A nemzetiségi életre ható különböző körülmények legfeljebb gyorsító, vagy fékező befolyással vannak az ilyen természetszerű folyamatra.«

Ezek a veszteségek a természetes fejlődés fellebbezhetetlen veszteségei. Mi magyarok is hiába reklamálnók a már régebben elveszett nagyszombat-nyitra-vidéki, avagy sáros-északzempléni falvakat, akár a turóc megyei nemesi települések magyar származású lakosait, kik az 1910. évi népszámlálás alkalmából pl. magyaroknak kívánták magukat beiratni, de a magyar statisztika kívánságukat nem teljesíthette, mert magyarul egy betűt sem tudtak s a népszámlálás elvi alapjával ellenkezett volna magyarokként való felvételezésük.¹⁰

Ennyit a szóbanforgó népszámlálások anyagáról, népességi terepükről és megbízhatóságuk szempontjairól.

Már említettük, hogy V. dr. a népszámlálásokat megelőző forrásanyagot is következtetlenül és egyoldalúan kezeli. Minden kritikai alátámasztás nélkül összevissza hivatkozik a különböző forrásokra, kihámozván belőlük az egyébként talán következtetlen és kiütköző adatokat, ha azok számára kedvezőek. Itt is azt hiányoljuk nála, amit a népszámlálási anyagnál, t. i. hogy nem sorozatosan használta fel a rendelkezésre álló megbízható anyagot. Ezt is nyilván azért tette, mert így *sorozatosan* ez a forrásanyag ugyancsak ellene bizonyított volna. Mert

⁸ L. Hassinger : Die Tschechoslowakei. 139. o.

⁹ Příspěvky . . . 61* o.

¹⁰ L. Kovács Alajos dr. : Az anyanyelvi statisztika megbízhatósága. Magyar Statisztikai Szemle. 1934—1. sz., 1. o.

a magyar élet természetszerű hatása törvényszerűséggel azidőben is kellett hogy érvényesüljön a szóbanforgó helységekben és területszakaszokon.

Az *általánosan* elismert Pesty-féle adatokat (1864), Czoerniget (1850), Fényest (1830) és az 1773. évi Helységlexikont is minden esetben sorozatosan kellett volna felhasználnia és nem a tendenciózusan alkalmazható adatok kiemelésével. Annál is inkább, mert a vonatkozó helységek lakosrétege már ezidőben is folytonosan azonos volt és új települések csak teljesen elvétele fordultak elő. Korabinsky (1786) adatainak hasonló módszer szerint való sorompóba állítása ellen sem lehet szavunk, mert ezek összehasonlítás útján nagyrészt kiállják a próbát. Szirmay zemplénmegyei közlései ugyancsak teljes bizalomnak örvendenek, hiányoljuk ellenben Bartholomaeides adatait Gömörben. Nem fogadhatjuk el a Vályi-féle adatokra való hivatkozást, mely adatokat éppen Petrov minősíti szó szerint teljesen megbízhatatlannak és felhasználhatatlannak.¹¹ Thiele és Hornyánsky adatainak elhibázott alkalmazásáról már szólottunk.¹² De meg kell itt még említenünk, mint érdekességet azt is, hogy V. dr. mellőzi a szláv kutatók (pl. Niederle, Stodola) által természetes előszeretettel használatos szlovák származású Šafárik¹³ és a cseh Šembera¹⁴ adatainak felhasználását és helyettük inkább a németeket, vagy vélt németeket: Thielet, Hornyánskyt, Fickert favorizálja. (Vajjon ebben egyedül tudományos szempontok vezették-e?)

Összegezve az elmondottakat, megállapíthatjuk, hogy V. dr. adatfelhasználó, valamint bizonyító módszere teljesen hiányos és célzatos. Több tanulmányomban alkalmaztam azt a módszert, hogy az egyes helységek nemzetiségének, vagy nemzetiségük alakulásának megállapítása céljából összeállítottam teljes adatláncolatukat. Akként, hogy beállítottam mindazon forrásanyagbeli adatukat, mely forrásokat a magyar és cseh-szlovák *illetékes* kritika egyaránt megfelelőeknek ismert el, majd az összes népszámlálási eredményeiket. Mondhatom, hogy szinte kivétel nélkül pontos következtetésekhez tudtam jutni. Ezt a legbiztosabb módszert azonban V. dr. — mint mondtuk — nem alkalmazhatta, mert ez a legtöbb esetben ellene bizonyított volna.

¹¹ Přispěvky . . . 24* o.

¹² L. Thiele: VI. kötet, utolsó (371. o.). Nachricht: * . . zu Gebote stehenden litterarischen Hilfsmittel . . . — tehát írásbeli forrásokból merített. — L. Hornyánsky: Vorrede, — ő ugyancsak.

¹³ Národopis 1842.

¹⁴ Mnoho-li jest Slováků. Časopis Českého Muzea 1876.

A NAGYSURÁNYI SZLOVÁK FÉLSZIGET

A Nagysurány körüli szlovák félsziget vidékét tárgyaló fejezetében V. dr. hullámgyűrűszerűen igyekszik egymásután mind délebbre következő zónákra rábizonyítani a szlovák jelleget, állítván, hogy mennél régebbi forrásokhoz nyúlunk, annál kedvezőbb adatokat lelünk bennük a szlovákság azelőtti mind délebbre való lenyúlása tekintetében. Persze távol van attól, hogy az egyes zónasávokra tényleg rá is tudja bizonyítani a szlovák jelleget, mert egyrészt a megjelölt sávterületeknek csupán egyes kiragadott községeivel foglalkozik, másrészt pedig sok olyan adatra hivatkozik, amelyeket az illető községek adatsora meg nem erősít.

Első zónáját az 1930. évi népszámlálás alapján határozza meg és a következő községekkel határolja el: Tótmegyér — Bánkeszi — Óhaj — Kisbaromlak — Komáromszemere — Jászfalu — Kolta — Cseke — Fakóvezekény — Barsbaracska — Alsópél — Eny — Alsógyöröd — Kisgyékényes — Felsőgyöröd — Tild — Tajnasári. Hogy erre az első zónára való állítása is mennyire helyt nem álló, bizonyítja az, hogy mindjárt a felsorolt határközségek között is találunk olyanokat, melyeket a legjobb akarat mellett sem lehet szlovákoknak venni. Lássuk például Barsbaracska és Tild adatait :

Barsbaracska		Tild	
Lexicon	magyar	Lexicon	magyar
Fényes	magyar-szlovák	Korabinsky .	magyar
Czoernig.....	magyar-szlovák	Fényes	magyar
Šembera.....	92, azaz 12% szlovák	Czoernig.....	magyar
1880	90% m. - 3% szl.	1880	99% m. - 0% szl.
1890	89% » - 11% »	1890	91% » - 7% »
1900	88% » - 11% »	1900	93% » - 6% »
1910	90% » - 10% »	1910	93% » - 7% »
1919	92% » - 8% »	1919	73% » - 20% »
1921	87% » - 11% »	1921	60% » - 34% »
1930	47% » - 52% »	1930	45% » - 49% »
1938	93% » - 7% »	1938	90% » - 10% »

Látjuk, hogy az 1930. évi adatok kivételével, a cseh-szlovák adatokat is bele-számítva, minden adatuk szinte színmagyar mivoltukat igazolja. De itt van a felsorolt községek között még Ény is, mely az 1773 és 1938 közötti 13 adata közül mindössze négyszer: Fényesnél, Šemberánál, 1910-ben és 1930-ban mutatott szlovák-magyar jelleget, a többi 9 alkalommal magyar, vagy magyar többségűnek,¹⁵ a népszámlálásokon — beleértve megint két cseh-szlovák számlálást is — 82-77-62-82-75-98%-ban magyarnak bizonyult. A magyarság biztos túlsúlya tehát itt is igazolt. Azért jelölte ki V. dr. első zónáját e részen az 1930. évi — látjuk micsoda értékű — adatok alapján, hogy ezt a néhány községet is szlovák községekként szerepeltethesse és ezzel úgy tűnjék fel a dolog, mintha itt egy nagyobb kiterjedésű, zárt szlovák területéről lenne szó. Amint ugyanis Barsbaracskát, Ényt és Tild-et a V. dr. által elsorolt községláncból az igazságnak megfelelően kivesszük, máris megszűnt az általa célzatossággal elhatárolt terület zárt szlovák jellege és helyreáll a magyar jellegű terület folytonossága Verebély körül, a határ mentén, nyugati irányban egészen Nyitranaagykérig. 11 olyan község kapcsolódik itt Barsbaracskához, Ényhez és Tildhez, melyeknek adatsora tökéletesen bizonyítja magyarságukat, vagy magyar többségi mivoltukat: Pozba, Barsbese, Töhöl, Aha, Nagyhind, Kalász, Nemesdicske, Nemespann, Nagycétény, Nyitranaagykér, Nyitrakiskér. Ezen községek *minden adatukban magyarok*, kivéve Nagyhind egyszer Korabinskynál szlováknak van jelezve, Kalász hasonlóképpen egyszer Fényesnél szlovák-magyar, Nemesdicske szlovák hozzátelepítés folytán az 1930. évi cseh-szlovák és 1938. évi magyar népszámláláson gyenge szlovák többségű (1930: 65% szl. — 33% m., 1938: 55% szl. — 45% m.), Nemespann pedig Korabinskynál szlovák, Šemberánál egy bizonytalan adat szerint szintén szlovák többségű¹⁶ és 1930-ban átmenetileg szlovák többségű (55% szl. — 45% m.). Ez az egy-két adat azonban ennek a négy falunak sem döntheti meg magyar jellegét. E falvak körül fogják Verebély városkáját, melynek adatsora azt bizonyítja, hogy a múlt század folyamán még szintén magyar többségű volt.

Lexicon :	magyar	1900:	33% magyar
Korabinsky :	magyar	1910:	53% »
Fényes :	magyar-szlovák	1919:	25% »
Czoernig :	magyar-szlovák	1921:	17% »
Šembera :	1700, azaz 85% szlovák	1930:	4% »
1880:	57% magyar	1938:	35% »
1890:	60% »		

1773-től 1890-ig minden adata a magyarok túlsúlyát bizonyítja, csupán az 1850. évi népszámlálás írt itt mindössze 25% magyart össze — ezt az eredményt

¹⁵ Lexicon : magy., Czoernig : magy.-szlov., Pesty : magy.

¹⁶ Šembera 331 szlovákot jelez a községben. 1869-ben a lakosság száma 751, 1880-ban 791 volt. Az 1869. évi összlakosszámnak a 331 csak 44%-a. A két számlálás között 662-re kellett volna lepadnia a lakosszámnak, hogy a szlovákok 331 fővel többségben lehessenek — ami valószínűtlen.

azonban Czoernig magyar-szlovákra helyesbítette. Ezenkívül Šembera vélte szlovák többségűnek, 1700-ra becsülvén a szlovákok számát. Amennyire következetesen igazolják az adatok Verebélyen a magyarság túlsúlyát a mult században, ugyanannyi bizonyossággal igazolják, hogy ezentúl a szlovákság került itt fölénybe. 1900 óta az egy 1910. évi népszámlálást kivéve mindig szlovák többség adódott. A szlovákosodást itt egy a török idők utáni morva hozzátelepítés indította el, amiről Pesty is számot ad ; a városka Morva-utcája még ma is létezik. Az elszlovákosodás ellenben távolról sem következett be olyan mértékben, amilyen mohósággal azt a cseh-szlovák adatok mutatják. A következetességet a város adatláncában a magyar népszámlálások adatai képviselik.

A Verebély-környéki magyar sávterülethez dél felől még három olyan község csatlakozik, melyeknek adatsorai azt mutatják, hogy átlagosan feles magyar községeknek tekinthetők : Lüle, Zsitvagyarmat és Zsitvamártonfalva.

	Lex.	Kor.	Fény.	Czoer.	Pes.	Népszám. 1880—1938
Lüle	szl.	szl.	szl. m.	m. szl.	(m.)	74-87-46-43-26-20-11-74% m. 26-13-54-56-74-78-89-26% szl.
Zsitvagyarmat	m.	szl.	szl. m.	m. szl.	m.	64-79-39-58-36-35-25-46% m. 23-20-56-40-61-60-71-53% szl.
Zsitvamártonfalva	szl.	szl.	szl. m.	m. szl.	m. szl.	24-37-25-44-33-52-29-48% m. 62-59-72-45-47-47-69-49% szl.

Lüléről Pestynél azt olvashatjuk, hogy lakói Lehel vezér leszármazottainak tartják magukat, az 1850 évi Bach-féle népszámlálás itt 40% magyart talált, tehát az 1773 évi és Korabinsky-féle adatok szlovákról szlovák-magyarra helyesbülnek. Népszámlálási eredményesorozata legalább 50%-os magyarságot bizonyít. Zsitvagyarmat adatai a legutóbbi századfordulóig magyar többséget igazolnak. A cseh Šembera is 39%-nyi szlovákságot becsül csak itten.¹⁷ 1900 óta a szlovákok némi fölényrejutását lehet megállapítani. Aránylag Zsitvamártonfalva adatsora a legkevésbé kedvező a magyarság számára, de az a körülmény, hogy az 1921 évi cseh-szlovák számláláson 52%-os magyar többség adódhatott, eléggé mutatja, hogy a magyarság arányereje itten is a másik két községgel azonosan becsülhető meg. Az imént felsorolt 18 község leválasztása után a nagysurányi szlovák félsziget kelet és észak felől visszazsugorodik a maga igazi vonalára.

Hasonlóképpen töredeznek le részek erről az állítólagos zárt szlovák terület-részről a délkeleti oldalon is, ha az ottfekvő községek nemzetiségi szerkezetét és fejlődését szemügyre vesszük. A V. dr. által megjelölt községlánc községei közül Óhaj, Kisbaromlak, Komáromszemere, Jászfalu és Kolta, valamint a hozzájuk északfelől felzárkózó Újlót, Komáromcsehi és Fajkürt adatsorai mind olyanok, hogy semmiképpen sem lehet őket egyszerűen szlovák községeknek tekinteni.

¹⁷ 242 szlovák, az 1869. évi összlakosszámnak 39%-a.

	Lex.	Kor.	Fény.	Czoer.	Pes.	Šem.	Népszám. 1880—1938
Óhaj	m.	m.	m. szl.	m. szl.	m.	szl.	63-21-36-50- 6- 4- 1-16% m. 32-75-63-48-94-94-98-84% szl.
Újlót	m.	m.	szl. m.	m. szl.	m. szl.	—	30-28-24-41-15-21-17-26% m. 68-70-76-59-85-77-83-72% szl.
Fajkúrt ...	szl.	—	szl. m.	m. szl.	szl. m.	10% szl.	63-97-73-86-11-17- 7-64% m. 34- 2-26-12-87-80-91-29% szl.
Kisbarom- lak	szl.	szl.	szl.	m. szl.	—	1/3 szl.	29-19-58-63-86- 5- 1-23% m. 66-78-41-35-14-92-99-77% szl.
Komárom- szemere ..	szl.	szl.	szl.	m. szl.	szl.	szl.	26-22-17-13-97-34- 6-61% m. 65-74-79-87- 3-64-90-38% szl.
Komárom- csehi	szl.	szl.	m. szl.	m. szl.	—	1/4 szl.	38-39-55-18-46-63-24-60% m. 57-60-45-81-54-36-75-40% szl.
Kolta	szl.	szl.	szl. m.	m. szl.	m.	1/3 szl.	45-62-76-69-78-47-20-83% m. 46-36-23-30-21-48-74-16% szl.
Jászfalu ...	szl.	szl.	m. szl.	szl.	szl. m.	szl.	15-20-54-77-53-39-13-45% m. 75-77-46-23-47-57-82-48% szl.

Aki a községek adatsorozataiból olvasni tud, megállapíthatja, hogy azok több kategóriára oszlanak. Kiindulási adatok a Lexicon és Pesty közlései. Pesty tudniillik pontosan elmondja, hogy Jászfalu és Komáromszemere magyar lakossága a török időkben elpusztult, vagy szétszéledt és helyükbe az északi vidékről — Komáromszemerére Miava vidékéről — szlovák telepesek jöttek. Óhaj, Fajkúrt és Kolta pedig curiális községek. A három utóbbi helységben — mint az ilyen községekben gyakorta — a magyarság nem volt állandó számszerű fölényben, de nemzetiségi jellegüket a magyar nemesi birtokosság határozta meg. Koltán és Fajkúrtön a községek jellege napjainkig megvan, Óhajon a földbirtoklásban történt lényegesebb eltolódás folytán szlovák térhódítás történt (Canonica visitatio 1779 szerint: »a magyar nyelv van túlsúlyban, egynéhány tótajkú kivételével«; 1850: 17% magyar). Újlót és Komáromcsehi vegyes telepítésű (római katolikus és református) községek, hol a két nemzetiség küzdelemben áll egymással. Újlóton a szlovákok már régebben túlsúlyra jutottak (1850: 25% magyar) és helyzetüket tartják, Komáromcsehin ellenben a magyarság következetesen előnyömlőben van. Kisbaromlak szintén újabb szlovák telepítésű község, mely környezetének nyomása alatt hajlik a magyarosodásra.¹⁸ Ezt legfeltűnőbben 1919 évi adata (86% magyar) bizonyítja. Komáromszemere és Jászfalu újabb szlovák telepítések, melyek egyideig tartották új telepeseik jellegét (l. a Lexicon, Pesty, Šembera egyöntetű adatait), végül is azonban kénytelenek voltak engedni környezetük hatásának és menthetetlenül magyarosodásnak indultak, amit a legjellemzőbben 1919 és 1921 évi cseh-szlovák, majd 1938 évi eredményeik bizonyítanak. Erre a községcsoportra semmiképpen sem lehet a tiszta szlovákság jellegét ráolvasni. Adatanyaguk együttesen a magyar talaj- és hatóerő túlsúlyát bizonyítja. E nyolc községből álló községcsoport északnyugat felé Fajkúrt, Pozba és Barsbaracska érintkezése útján csat-

¹⁸ L. Magyar Statisztikai Szemle 1927—2. sz. Dr. Edelenyi-Szabó Dénes: Komárom megye felekezeti és nemzetiségi viszonyai a mohácsi vésztől napjainkig.

lakozik az elébb megtárgyalt 18 község tömbjével és ezek szerint eddig 26 helységet hámoztunk le a V. dr. által egységesnek jelzett állítólagos nagy szlovák terület-részről.

Első zónájába számítja V. dr. Érsekújvár városát is, mondván, hogy a város közvetlenül érintkezik az általa körülhatárolt területrésszel és ennek mindig gazdasági központját képezte. Meg kell állapítani, hogy a két utóbbi állítás teljesen erőszakolt. Először is Érsekújvár a körülhatárolt zónától délre fekszik, azzal csupán észak felé érintkezik Bánkeszi és rövid szakaszon Tótmegyer határával s ha e zónához hozzászámítanók, úgy ennek lazán összefüggő délfelé lenyúló félszigetét képeznék. Másodszer e területnek gazdasági központja kedvezőtlen földrajzi fekvésén kívül azért sem lehetett, mert e terület nagyrésze más vármegyéhez, Bars megyéhez tartozván, úthálózati és közigazgatási szempontok következtében sem gravitálhatott ide.

A város nemzetiségi adatanyagát teljesen önkényesen kezeli. Az 1773 évi Lexicon nyelvi rovatában a nyelvek sorrendje: magyar, német, szlovák. Ő a sorrendet szlovák, magyar, németre változtatja. Dr. Stodola Emil szlovák kutató dolgozatában¹⁹ olvashatjuk, hogy a magyar és szlovák lakosság utcák szerint elkülönülve élt a városban egymás mellett. Magyar volt eredetileg a város központját képező Belváros, valamint az ettől nyugatra és délnyugatra eső városrész, úgymint a Gug-utca, Nagyfélisor és Kisfélisor. Szlovák utcák voltak viszont az észak és északkelet irányában fekvő utcák: a Tót-, Kisbéka-, Szent Anna- és Malom-utcák, valamint a Szárazsor. Vitás három utcának az eredeti nemzetisége, az Andódi-, Naszvádi- és Hönig-utcáké, de Stodola is elismeri, hogy ezek teljesen magyarokká lettek. A Lexicon, Fényes és Czoernig egyhangúan a magyarságot teszik az első helyre, Korabinskynál a németek vannak — persze tévesen — első helyen, de a magyarság nála is megelőzi a szlovákokat. Pesty nem emlékszik meg Érsekújvár nemzetiségéről, Šembera pedig 3000 főre becsüli az itteni szlovákságot, ami az 1869 évi összlakos számmal kombinálva 32%-nak felel meg. Az államfordulat előtti négy magyar népszámláláson a magyarság arányszáma: 74-87-81-91% volt, a szlovákságé: 14-8-6-6%. A három cseh-szlovák számláláson a cseh-szlovákok aránya jelentékenyen megnövekszik, de a magyarság vezetőhelyét egyszer sem veszti el. A magyarság aránya: 62-50-46%, a cseh-szlovákoké: 34-41-44%. Érsekújvár nagy vasúti gócpont lévén, lakosságának számottevő hányadát külső származású vasúti alkalmazottak és munkásság alkotják. Ez a réteg az államfordulatkor azonnal kicserélődött. A külső származású magyarok eltávoztak és helyükre csehek és szlovákok jöttek. Ez a körülmény okozta a cseh-szlovákok erősen emelkedett arányszámát a cseh-szlovák számlálásokon. 1938-ban ez a réteg ismét visszacserelődött és a magyar számlálásokkal következetes eredmény adódott: 89% magyar, 10% szlovák.

A város adatanyaga tehát semmiképpen sem igazolja V. dr.-t, ki Érsekújvárt szlovák városként szeretné feltüntetni. E terjedelmes adatanyaggal szemben azzal akar érvelni, hogy miután 1930-ban a cseh-szlovákok már majdnem — szerinte

¹⁹ Slovenské menšiny na rozhraní maďarsko-slovenskom. 28. o.

»ismét« — elérték a magyarok számát (46 %-al szemben 44 %-ot), 1938-ban már bizonyára többségben lehettek.

V. dr. második zónáját Czoernig 1855-ben kiadott néprajzi térképének alapján jelöli ki. A térkép megjelenési idejében — úgymond — e terület még szintén szlovák, vagy szlovák többségű volt s e szerint tulajdonképpen még ma is hozzátartozik a szlovák népiségi területhez. Ez a területrész az első zóna délkeleti hajlásában Jászfalunál ágazik ki az eddig tárgyalt első zóna területéből és határa Csúzon, Nagyölveden, Kuralon, Nyiren fut végig Málasig, hol Fakóvezekénynél ismét betorkollik az első zóna területébe. Hat községet foglal magába, a hatodik község Farnad. Czoernig térképén e területrész valóban akként van ábrázolva, hogy a szürkével jelölt magyar nyelvterület be egy a szlovákok színét jelentő világoszöld csík fut be, mely ezeket a községeket fogja körül. Kural községnél a csík kiszélesedik, jelezvén, hogy itt szlovák szigetről van szó. A kísérő munkában Czoernig²⁰ nem egész világosan ugyancsak azt írja, hogy a szlovák nyelvhatár »mit einer Stark magyarischer Vorlage« egészen ezen községekig nyúlik le, mit V. dr. bizonyítékkal szöszerint idéz is. V. dr. azonban figyelmen kívül hagyja itten azt, hogy Czoernig nyelvhatárait nem mindig a többségi elv alapján kell értelmezni. Éppen ezen a szűkebb vidéken is adódik erre pontos példa. A szlovák nyelvszigetek felsorolásánál Érsekújvárról így ír: »im Unter-Neutraer Komitate ist das magyarisch-slovakische Neuhäusel eine solche Sprachinsel.«²¹ Tehát a magyar-szlovák város szlovák nyelvsziget. Petrov is ehhez tartja magát és Czoernig jelzését a szóbanforgó községek esetében, az őket befogó szlovákokat jelző csík dacára magyar-szlováknak értelmezi.²²

A hat község közül ötnek adatláncolata magyarságuk vitathatatlan és magasarányú fölényét tanúsítja. A 18. század végén (Lexicon, Korabinsky) Csúz, Farnad és Nagyölved magyar, Málas szlovák-magyar, Nyir szlovák. Málást Pesty szerint Nagy Lajos király idején szlovákokkal telepítették, ezek a 16. században vész következtében kihaltak és a községet magyarokkal telepítették be újra. Az itteni magyar réteg tehát eredeti magyarság. Nyir az 1822. évi egyházi sematizmus szerint már magyar volt, ami annyit jelent, hogy a Lexicon idején is már többé-kevésbé két nyelvűnek kellett lennie. Tovább mindkét község végig magyar.²³ Az környéki magyar talajosság feltétlen fölényének érdekes bizonyítékát adja Nagyölved esete, ahol szintén van szlovák származású réteg. A lakosság kétharmada római katolikus, egyharmada református. Már Bél Mátyásnál olvashatjuk róla: »paris linguae et religionis incolis; admixti sunt et Slavi, sed pauciores.«²⁴ Még 1918-ban is Stodola Emil dr. a következő magánértesülést szerezte be a községből: ²⁵ »A lakosság eredetileg $\frac{2}{3}$ részben szlovák $\frac{1}{3}$ részben magyar kálvinista volt. A szlovákok katolikusok. Az istentiszteleti nyelv már a 18. század végén magyar

²⁰ 44. o.

²¹ 47. o.

²² Příspěvky . . . : Komáromszemere 71., Kisbaromlak és Komáromcsehi 74., Kolta 76., Nyir 77. o.; Csúzt Petrov a térképen elnézte s azt írja, hogy Czoernig Csúzt valószínűtlenül szlováknak jelzi (271. o.), holott Csúz a térképen az előző községekkel azonosan van jelezve.

²³ Málas és Nyir: Fényes — m., Pesty — m. szl.; Málas 1880—1921: 27-31-26-11-32-8% szl.; Nyir 1880 és 1919: 21—29% szl., közben teljesen m., 1921: 100% m.

²⁴ L. Petrov: Příspěvky . . . : 276. o.

²⁵ Slovenské menšiny na rozhraní maďarsko-slovenskom. 110. o.

volt, csupán az evangéliumot olvasták fel szlovákul is. De ez is már régen megszűnt. A felnőtt katolikusok mind tudnak szlovákul, a 12 éven aluli gyermekeknek kb. 20%-a nem. Az otthoni nyelv hol szlovák, hol magyar — mindenki beszél magyarul, — mégis a családok több mint 50%-ánál főképpen szlovák. Nagyölvéd klasszikus példája annak, hogy egynémely falu mily nehezen magyarosodik.« — Közben 200 éven keresztül a község minden adata színmagyarságát mutatja (csupán Czoernignél van szlovák kisebbség); a népszámlálásokon az 1919 és 21 évi cseh-szlovák számlálásokat is beleszámítva, legtöbb szlovákja volt 1890-ban: 9%. Képtelenség az ilyen réteget szlováknak minősíteni, elvégre a cseh-szlovák számlálásokon igazán alkalmuk lett volna szlovák öntudatukat megvallani, de még 1930-ban sem tudtak itt több mint 21% szlovákot összeírni. Farnad multjában is kétségtelenül vannak szlovák vonatkozások, szlovák többségi adata azonban egyetlen sincs. Úgyszintén Csúznak sem, hol Czoernig mellett csak Fényes említ még »egynéhány tótot«.»²⁶ Legjobban látjuk, hogy az öt község mennyire magyar, ha a Šembera-féle és 1930-as adataikat megnézzük:

	Šembera	1930
Csúz	1/4 szl.	21% szl.
Nagyölvéd	nem említi	21% »
Farnad	1/3 szl.	23% »
Nyir	nem említi	24% »
Málás	66 szl. = 13%	45% »

Egészen másként áll a dolog a hatodik községgel, Kurallal. Pestynél, illetve Kőrösy Józsefnél²⁷ tudjuk meg, hogy magyar református lakosságát az itteni földesúr 1711-ben eltávolította és helyükre a felsőnyitrai Kinorányból, Nagytapolcsányból és Vesztenicről, valamint a pozsonymegyei Búrszentmiklósról hozott szlovák katolikus telepeseket. A község adatai szerint végig megmaradt szlovák szigetként (1890—1910: 84-88-87%, 1938: 58% szl.²⁸).

Rá kell mutatni, hogy nem praktikus szlovák részről Czoernig nyelvhatárára hivatkozni a nagysurány-nyitrai szakasz nemzetiségi egyensúlyozásának kérdésében. Mert Czoernig nemcsak a szlovákok kimutatásával hatolt le igen mélyen délfelé, hanem ugyanakkor ellenkező irányban a magyarság telepeit is rendkívül messze toltá fel észak felé. A magyarság nála — persze ugyancsak tévesen Felső-szelezsényig, Aranyosmarótig, Kistapolcsányig s a két városka felett Keresztúrig és Ebedecig nyúlik fel, azonkívül a vegyes terület belseje is magyarabb, mint az egyéb forrásoknál.²⁹ Úgyhogy ezen Czoernig által kiterelvényezett egész vegyes vidéket két felére osztó választóvonal meglehetősen magasan futna.

²⁶ Farnad—Fényes, Czoernig, Pesty: m. szl.; 1880—1921: Farnad 15-3-12-5-9-20% szl., Csúz 10-8-13-6-4-4% szl.

²⁷ A Felvidék eltótosodása. I. K., 41. o.

²⁸ 1880-ban tévesen 91% m. és 1% szl.

²⁹ 70. o.: »... die rein oder vorwiegend magyarischen Districte von Vičap und Egerszeg an der Neutra bis Szelezsény, Kisfalud und Kalász und von Gross-Emöke bis Klein-Mána im Unter-Neutraer, das gleiche Gebiet von Hostje bis Aranyos-Maróth im Barser Komitate.«

V. dr. harmadik zónáját az 1773 évi »Lexicon universorum Regni Hungariae locorum populorum« alapján állapítja meg. Három helyen sorol fel itt újabb községszlovákokat, amelyek szerinte ugyancsak függvényei a nagysurányi szlovák félszigetnek. Az elsőt Komárommegyében, Érsekújvár alatt, a másodikat Esztergommegyében, a harmadikat Bars megyében a Garam-völgyben.

A három községszlovákok közül a középsővel végezhetünk a leghamarább. Itt négy községet említ: Aradot, Gyivát, Sárkányfalvát és Bélát. A községek nem érintkeznek az eddig tárgyalt területekkel és így V. dr. szerint is szigetet alkotnának az általa felsorolt területtől délre. A négy helység a Lexicon — e kétségtelenül legjelentősebb és általunk is állandóan hivatkozott forrás — szerint valóban szlovákok. Arad azonban a Lexiconban praedium — puszta és nem község. Lakossága tehát szlovák uradalmi cselédség lehetett, mely ezen minősége folytán nem jelenthetett állandó lakosréteget. A puszta nem szerepel a további forrásokban sem mint önálló egység és része Kisújfalunak szlovák községnek. Arad egyébként a másik három faluval sem függött össze és így egészen különálló apró sziget lett volna, ha önállóan vehetnők számba. A környező községekhez viszonyítva Gyiva is aránytalanul kis falu, ami nyilvánvalóan későbbi településre vall. Gyiva és Béla már Korabinszkyvel kezdődőleg mindig magyar; Sárkányfalva Korabinszkyvel még szlovák, Fényesenél már magyar-szlovák, azontúl ugyancsak mindig magyar. Még 1930-ban is csak szlovák töredékeket mutattak ki a három faluban (20, 7 és 18 %-ot). Gyiván 1919-ben szerepel még egyszer 21 % szlovák, de két évre rá 1921-ben ismét csak egyetlen szlovákja volt.³⁰

A másik két községszlovákok községei jórészt szlovák telepesközségek, melyek magyar környezetbe telepítették, ott feltartóztatlanul elmagyarosodtak. A komáromi csoportban Bagota, Ógyalla, Újgyalla, Imely és Kurtakeszi közül a két utóbbi, a barsiban Barsendréd, Alsóvárada és Zsemmlér közül Barsendréd és Zsemmlér. Az előbbi csoport nem ér össze V. dr. első két zónájával, hanem azoktól délre terül el úgy, hogy Kurtakeszi a másik négy községtől még külön elválasztott szigetet képez. A barsi csoportban Barsendréd és Alsóvárada Alsópéltől élesen kiugró félszigetet alkot, Zsemmlér pedig tőlük elválasztott sziget. Látható, hogy mindezen faluk mélyen be vannak ágyazva a magyar etnikumba. Pestynél olvashatjuk; Imely: a sok háború folytán a magyarság erősen megfogyatkozott és helyükre szlovákok költöztek;³¹ Kurtakeszi: 1700 és 1740 között az itteni Baranyai nevezetű földesúri család trencsénmegyei birtokáról szlovák jobbágyokat telepített ide;³² Barsendréd: a 18. század első éveiben a helybeli birtokosok kiüldözték a református magyar lakosságot és helyükre szlovák vidékről származó cselédséget hoztak; Zsemmlér: hajdani református lakossága, üldöztetésnek volt kitéve, négyen áttértek a katolikus vallásra, a többiek elköltöztek;³³ a garamszentbenedeki apátság körlevél útján toborzott új lakosságot birtokairól, a község így szlovákosodott el.

³⁰ Bélán 1919-ben cseh katonaságot írtak össze, miáltal a szlovákság 52 %-ot tett ki; ez az összlakosság számának alakulásából tűnik ki. 1910-19-21: az összlakosság 535-1.172-601.

³¹ A község egyötöde ma is református, négyötöde r. katolikus.

³² Hostináról (Hadas) és még néhány trencsényi és felsőnyitrai faluból.

³³ A hontmegyei Szokolýára és a szomszédos Vámosladányra és Kisóvárra.

A négy telepisköztség a környező magyar etnikum nyomása alatt hamarosan magyarosodásnak indult; ezt a népszámlálásokat megelőző adataik világosan bizonyítják.³⁴ De egyéb adatok is állnak e tekintetben rendelkezésünkre: Imely például 1850-ben visszautasító hangon küldte vissza az akkor megindított propagandisztikus szlovák nacionalista ujságot.³⁵ Zsemlelén megbízható helyi közlés szerint 1864-ben már minden férfi beszélt magyarul.³⁶ Legjobbiban azonban népszámlálási eredményeik sorozata bizonyítja, hogy 1930 évi adataik mennyire mesterségesek:

	1880	1890	1900	1910	1919	1921	1930	1938	
Imely	1	0	3	10	3	34	54	1%	szlovák
Kurtakeszi	9	0	4	0	0	1	51	4%	»
Barsendréd	10	4	11	15	15	10	33	10%	»
Zsemlelér	27	24	3	3	28	22	53	1%	»

A komárommegyei községcsoportban még Újgyalla is újabb telepítésű község. A Csuzy nevű földesuri család telepítette szlovák jobbágyokkal a 17. század végén.³⁷ Ez a szlovák sziget megtartotta szlovák jellegét, mert 1900-ig mindig szlovák. 1910-ben és a két első cseh-szlovák népszámláláson átmenetileg magyar többségű volt (89-75-71% magyar), 1930 és 1938-ban azonban ismét szlovák (95-58% szlovák). Újabb adatai arra mutatnak, hogy Újgyalla sem tudja magát kivonni vidékének természetes nemzetiségi hatása alól.

Ógyalla curiális helység volt, hová a török idők után számos szlovák zsellért hoztak. Bagotán a Rákóczi-féle szabadságharc után a református jobbágyok helyére részben szlovákok kerültek. Fényestől kezdve mindkét helység megszakítás nélkül elhatározóan magyar többségű (Ógyalla: Šembera 1/3 szl., cseh-szlovák népszámlálások 2-26-43% szl., Bagota: Šembera 10% szl., cseh-szlovák népszámlálások 3-30-35% szl.)³⁸

A barsi községcsoport harmadik helységéről Alsóváradról Petrov is azt állítja meg, hogy a Lexicon-beli adata elszigetelt.³⁹ 1828-ban Nagy Lajosnál 91% református, ami valóban valószínűtlenné teszi a Lexicon közlését. Csakis magyar adatai vannak (1919-21: 9 és 13% szl.), 1930-ban teljesen valószínűtlenül úgrik fel állítólagos szlovákjainak aránya 38%-ra.

³⁴	Lex.	Kor.	Fény.	Czoer.	Pes.	Šem.
Imely	szl.	szl.	m.	m.	m. szl.	1/2 szl.
Kurtakeszi	szl.	szl.	szl. m.	m. szl.	m. szl.	—
Barsendréd	szl.	m.	m. szl.	m.	szl. m.	179=35% szl.
Zsemlelér	szl.	szl.	m. szl.	m.	szl. m.	205=68% szl.

³⁵ L. Steier Lajos: A tót kérdés. 38. o.

³⁶ Kőrösy József II. K., 17. o.

³⁷ L. Magyar Statisztikai Szemle. 1927-2. sz. Dr. Edelényi-Szabó Dénes: Komárom megye felekezeti és nemzetiségi viszonyai a mohácsi véstől napjainkig.

³⁸ Ógyalla és Bagota régebbi adatait l. szintén Edelényi-Szabó fenti tanulmányában. — Bagotán jelenleg is 28% református él (Ógyallán 5%). — Petrov Bagota Lexicon-beli adatát elszigeteltnek mondja (Příspěvky ... 307. o.).

³⁹ Příspěvky ... 307. o.

A V. dr. 2. és 3. zónájába sorolt 16 község adatait áttanulmányozva azon pontos megállapításokhoz jutunk, hogy az itteni hirdetett szlovákság oroszlánrészre kimutathatólag újabb telepítésű lakosréteg volt, mely összefüggéstelen elhelyezkedése következtében nem tudott ellenállni a környező magyar tenger nyomásának. Hiába igyekeznek V. dr. egy kurtakeszi magyar tanítónő magyarosítási akciójának felemlítésével azt a látszatot kelteni, mintha az ilyen akciók okozták volna az itteni laza szlovák réteg elnemzetlenedését. Vele szemben Petrovnak van igaza, az ilyen jelenségek itt-ott legfeljebb meggyorsították a magyarosodás folyamatát, egymagukban azonban soha sem okozhatták volna. Mi is idézhetnénk a kurtakeszi Kapocsy Emilia (öt említi t. i. V. dr.) esetével teljesen azonos számtalan ellenesetet a Slovenska Liga 1930-ban »Za tu našu slovenčinu« néven kiadott jubiléris évkönyvéből. Csak úgy hemzsegek benne az erőszakos elnemzetlenítési és szándékolt nemzeti-ségi térhódítások esetei: a demokrácia szentes szavaiba burkolva, vagy egészen nyíltan. Lássunk néhány karakterisztikus példát a Liga tendenciája tekintetében:

Ipolyság: Tompán iskolát nyit a Liga. Ez nyelvi tekintetben igen jelentős esemény, mert a község féluton fekszik az utolsó szlovák falu és a déli országhatár között. (141. o.)

Töketeremes: Az itteni szervezet célja szlovák iskolákat és óvodákat létesíteni a környék kisebbségi falvaiban és fokozatosan szlovák színezetűvé tenni az egész járást. (262. o.)

Torna (Abauj torna m.): Örvendetes a helyi szervezet működésének eredménye a magyar lakosságkörében is, amennyiben közöttük is vannak, kik szlovák nyelven akarják taníttatni gyermekeiket és ezt csakis a Liga támogatása teszi lehetővé. (273—274. o.)

Rimaszécs (Gömör m.): A Liga szlovák iskoláját 30 gyermek látogatja, kik azelőtt keveset értettek szlovákul, de ma már az iskolán kívül az utcán is tiszta szlováksággal beszélnek egymás között. (184. o.)

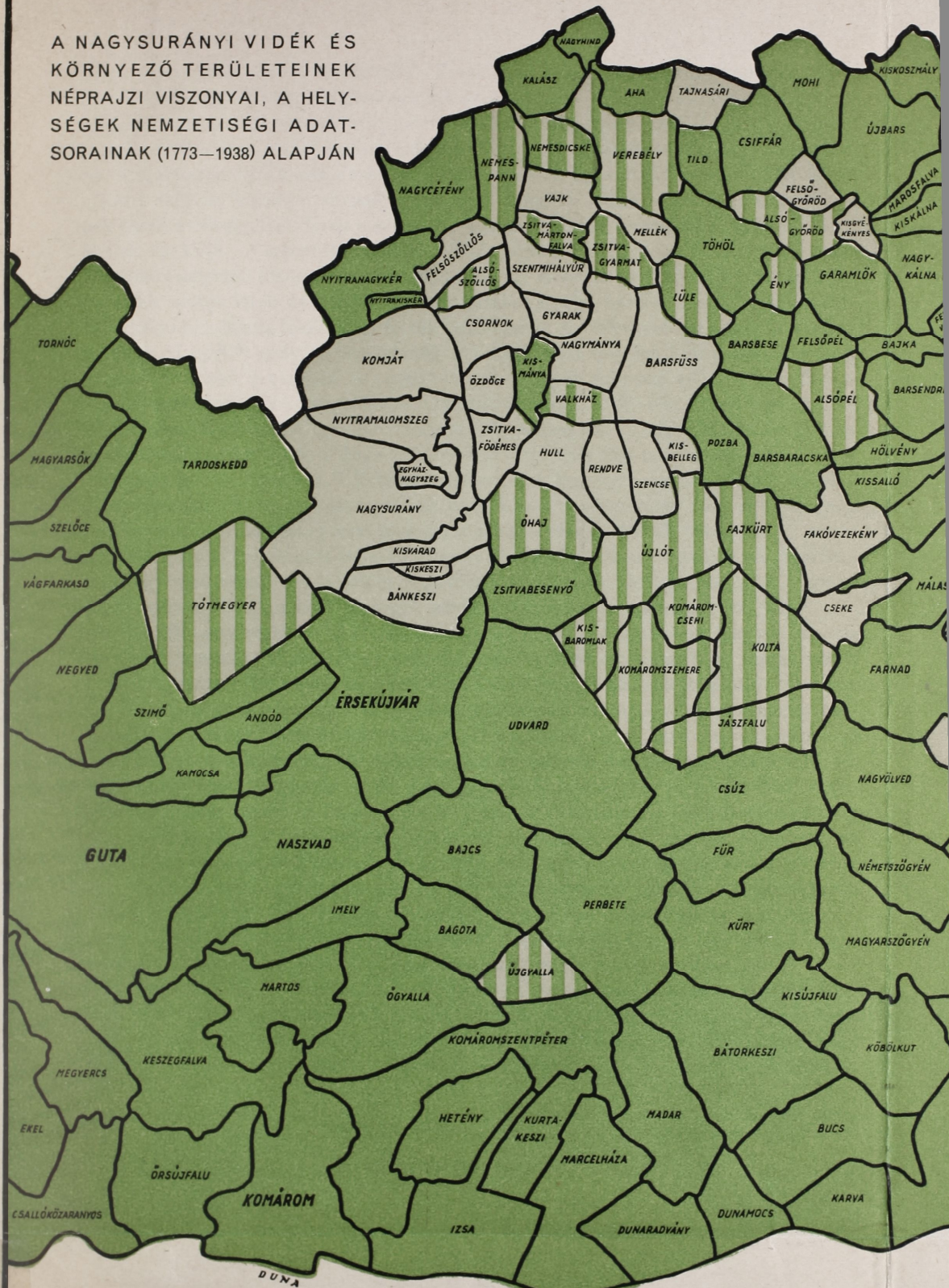
Tornóc (Nyitra m.): A Liga szervezete elérte, hogy 100%-al több szlovák szót hallani a községben, mint azelőtt. Az óvoda megkezdte működését, ahol 120 gyermek már 3 éves korától kezdve tanulja a szlovák nyelvet. (217. o.)

Losonc: A Liga iskolájának örvendetes eredménye, hogy elérte az elsőséget az elemi iskolák között. A további törekvés most az, hogy tanulóinak száma elérje az abszolút többséget, mit csak több év munkájával lehet majd megvalósítani. (220—221. o.)

Csak a kurtakeszi váddal szemben említjük fel e pár esetet és nem sorolunk fel több példát, mert végeredményben *lényegileg* nem tudtak a Cseh-Szlovákiához tartozott magyar etnikum talaján rontani. Ahogyan a magyar talajosság és autochtonság okozta az itteni szlovák csoportok felszívódását, ugyanúgy ez a magyar talajosság és autochtonság mentette át ezeket a területrészeket a maguk mivoltában a 20 cseh-szlovák esztendőn keresztül.

És ugyanaz áll V. dr. első zónájára is, azzal a kivétellel, hogy e területrészből tényleg belenyúlik egy élesen kiugró szlovák félsziget, mely azonban lényegesen kisebb kiterjedésű, mint amilyennek V. dr. feltüntetni igyekezik. Ezen első zónában 26 községet fejtettünk le magyarságuk és fejlődési adataik alapján az általa egysé-

A NAGYSURÁNYI VIDÉK ÉS
KÖRNYEZŐ TERÜLETEINEK
NÉPRAJZI VISZONYAI, A HELY-
SÉGEK NEMZETISÉGI ADAT-
SORAINAK (1773—1938) ALAPJÁN

Szencse — Kisbelleg — Barsfüss — Nagymánya — Szentmihályúr — Felsőszöllős — Komját. Ez a 14 községből álló községlánc magába foglalja a további 9 községet : Nyitramalomszeg, Egyháznagyszeg, Kiskeszzi, Özdöge, Csornok, Gyarak szlovák községeket ; Valkházat és Alsószöllöst, mely két községben van magyar kisebbség és egy magyar községet : Kismányát. A félsziget — melynek tehát rövid szakaszon való érintkezése van csak az országhatáron a szlovák etnikummal — élesen öblösödik bele a magyar etnikumba a magyar nyelvi határvonal Tardoskedd és Nyitranagyker nagy magyar községei között.

A 22 szlovák község között — a huszonharmadik (Kismánya) magyar sziget a félsziget területében — sok a kizárólagosan magyar elnevezésű (pl. Malom- és Egyháznagyszeg, Kisvárad, Födemes, Füss és a két Szöllős, stb.)⁴², melyeknek szlovák elnevezési alakjuk csupán a magyar név szlovákos kiejtése (Fyš, Sileš, Meder, stb.)⁴³, és majdnem mindenikben jelentős számú magyar családnév található. E tekintetben azonban további részletekbe itt nem bocsátkozunk, mert ez más természetű tanulmány tárgyát kell hogy képezze és ez a félszigeti területrészt ezidőszerint szlovák népiségi terület jellegével bír, a döntő magyar többséggel rendelkező Kismánya⁴⁴ és a református-magyar kisebbséggel rendelkező Alsószöllős és Valkház kivételével. Szentmihályúr nem is oly távoli multjában szintén vannak magyar vonatkozások⁴⁵ és a 17. században morvákkal újratelepített (Pesty) Tótmegyeren is van egy kétnyelvű réteg, mely magát magyarnak érzi (1919 és 1921: 12 és 24 %, 1938: 23 % m.) és a cseh-szlovák évek folyamán küzdelmet folytatott magyar iskoláért. A község kiágazó fekvése ezt teljesen indokolja.

22 szlovák község alkotja tehát *igazság szerint* a nagysurányi szlovák félszigetet, azt a területet, mely élesen kiszögellő alakja következtében nem volt elkülöníthető az övező magyar és magyar túlsúllyal rendelkező vegyes területrészekről.

Ezzel a 22 községgel szemben 19 magyar község maradt a határon kívül Nyitra környékén. Közülük 12 alkotja a Nyitra feletti úgynevezett palóc félszigetet, mely pontosan ellenirányú éles kiszögellése a magyar nyelvterületnek ; a többi 7 község 3 magyar szigetet képez.⁴⁶ Ha a két kisebbségi községcsoportot még pontosabban akarjuk szembeállítani és a nagysurányvidéki szlovák félsziget tájékán előforduló 7 szlovák szigetet is számításba vesszük, akkor a mérleg a következőképpen alakul : félszigetek 22—12 helység ; szigetek 11—7 helység. A mérleg tehát nem hajszálnyi pontosságú, de tekintettel arra, hogy az ilyen vegyes terület megosztása nem igazodhatik egyedül a néprajzi szempontokhoz, hanem ebbe beleszólása van a földrajzi, a közlekedési és más szempontoknak is, nem mondható olyan kiáltoan igazságtalannak, vagy sérelmesnek. A nyelvhatár vonulata és a szemben-

⁴² Megyer és Keszi magyar törzsnevek.

⁴³ Malom- és Egyháznagyszeg újabb szlovák nevei Mlynský- és Kostolný Sek cseh-szlovák gyártmányok.

⁴⁴ Kismányát a Lexicon szlováknak mondja, de Petrov ezt kétes adatnak minősíti (Příspěvký . . . 36. o.) ; Fényestől 1938-ig mindig magyar.

⁴⁵ L. Petrov : Příspěvký . . . 65. o.

⁴⁶ A félszigetet alkotják : Bábindál, Alsóbodok, Nyitrageszte, Pográny, Nyitrageren-csér, Alsócsitár, Kolon, Ghymes, Barslédec, Zsére, Menyhe és Béd ; a három sziget : Vicsáp-apatí, Lajos és Nyitraegerszeg, továbbá : Berencs (-Nyitranagyfalú), Kiscétény és Nyitra-csehi, végül Királyi.

álló helységek fekvési körülményei okozták, hogy még pontosabb egyenlőség nem volt e szakaszon elérhető. További szlovák községeknek Szlovákiánál való meghagyása csakis a mai határmenti magyar községek otthagytásának árán lett volna lehetséges.

Megjegyzendő, hogy ami a nagysurányi szlovák félsziget körüli községekben lejátszódó lemorzsolódási folyamatot illeti, ennek ellenfolyamata a szlovák etnikumba beékelődő nyitrai palóc félsziget periferiális községeiben már a múlt század folyamán ugyanúgy lejátszódott. A magyarság ezúton nyolc községet veszített el,⁴⁷ a félszigetnek a Nyitra folyón túlérő része le is vált és szigetté lett.⁴⁸ A kiegyenlítő-dés tehát e tekintetben is megvan. (Vagyis a Komáromszemerék, Jászfaluk, Zsemlerek, stb. ellentétele megvan az itt hasonló körülmények között elvesztett magyar falvakban.)

A nemzetiségbiológiai erők törvényszerű működése a kiegyenlítő-dés folyamatát végzi a két nemzetiség ezen egybefonódó szakaszán. A mai határ megközelítőleg arányosan osztotta meg a ketté nem választható vegyes területet. A két fél érdeke egyaránt, hogy egyetértésben biztosítsa e ponton is kívülmaradó részeinek igazságos jövőbeni fennmaradását.

⁴⁷ Ürmény, Mocsonok, Nagyemőke, Család, Szalakusz, Alsó- és Felsőelefánt, Üzbég a Lexicon szerint magyar vagy magyar többségű volt. — Nyitra városában is a magyar nyelvet sorolja fel első helyen. Miután azonban ezt a további adatok nem támasztják alá, nem is hozzuk fel. — Kétségtelen, hogy a városnak ma is erős magyar rétege van.

⁴⁸ Szalakusz elvesztésével Nyitraegerszeg, Lajos és Vicsápapáti leváltak és szigetté lettek.

KASSA ÉS KÖRNYÉKE

Kassa városáról és a tőle délre elterülő vegyes vidékről azt igyekszik V. dr. bizonyítani, hogy ezek tulajdonképpen a szlovák etnikum tartozékai. A kettő között nemzetiségi vonatkozásban és vizsgálódásaink szempontjából is a város képviseli a nagyobb súlyt. Nemcsak, mert nemzetiségi jellegadója szóbanforgó közvetlen környékének, hanem azért is, mert e vegyes vidéken található szlovák falvak a városhoz alkalmazotthátárvonal következtében kerültek vissza Magyarországhoz. Először tehát magával Kassa városával kell foglalkoznunk.

Mielőtt erre rátérnénk, a következőket kell vitatott környező területéről röviden megállapítanunk. Szó sincs arról, hogy ez a területrészt színszlovák lenne és nem volt az azelőtt sem. A várostól keletre fekvő rész azelőtt magyarabb, sőt magyar volt. A tőle délre eső rész pedig kétoldali — délről a magyar nyelvhatár, északról pedig magának Kassa városának — magyar kisugárzó hatása alatt álló terület, mely maga is vegyes lakossága.

Egyébként a bécsi döntés itt szintén nagyon vigyázott az egyenlőségre és csak annyit juttatott e vegyes területrészből vissza Magyarországnak, mennyi Kassa visszacsatolásának szempontjából multhatatlanul szükséges volt. Így történt meg, hogy az egész környék két legmagyarabb falva, Magyarböd és Nagyszalánc hajszálnyira kívülmaradt a határvonalon.

Kassa városának tradíciója, kultúrája, társadalmi képe magyar és külső benyomása feltétlenül igazolja a magyar népszámlálások kimutatásait. Ha a város multbani demografiai adatai következetlenek is és váltakoznak bennük a német, a magyar és a szlovák vonatkozások, bizonyos, hogy a mai fejlettségi fok értelmében vett élete és kultúrája teljesen magyar behatás alatt alakult ki és ezidőszerint a város annyira magyar, hogy e jegyét, még akkor sem vetette le, mikor a cseh-szlovák időben a cseh-szlovákok statisztikai fölényét vitatták. A multbani nemzeti-ségi statisztikák itt nem mutatnak ki folytonos lakosréteget, mert a város egyes rétegei nem egyszer cserélődtek, vagy a lakosság időszakonként rendkívül gyors iramban gyarapodott az erős külső beáramlások útján. E közlések adatait tehát

nem egy állandó lakosréteg nemzetiségi fejlődésének szempontjából lehet vizsgálni, hanem abból a szempontból, hogy a beáramló és váltakozó rétegek meg tudták-e változtatni a város nemzetiségi képét, vagy a helyi jelleg volt-e az erősebb és a beáramlók kényszerültek hozzá alkalmazkodni. Az adatok a helyi légkör diadalmaskodását tanúsítják. A város etnikai alapkaraktere átmeneti: hajdani német (szász) település, mely a magyar-szlovák néprajzi határvonal elmosódott szakaszán helyezkedett el. Két körülmény azonban mindenkoron a magyar elem erősödését szolgálta. Az egyik, hogy Kassa olyan transzverzális és diagonális főközlekedési vonalak metszéspontjában fekszik, mely útvonalak nemcsak délfelől, hanem délnyugat-keleti irányban is (Gömör és Torna, valamint Dél- és Középmagyarországnak között) magyar életet közvetítő közlekedési erek voltak; a másik, hogy a város régtől fogva központi hivatalok és intézmények székhelye volt. Ezen tényezők olyan magyar nemzetiségi légkört teremtettek meg, mely akkor is tartani tudta magát, mikor más etnikai erők voltak — vagy jutottak átmenetileg — akár hatalmi, akár számszerű túlsúlyba.

A várost — mint Korabinsky és Fényes közléseiből is látjuk — a 12. században szászokkal telepítették és ezek lakták a 13. század folyamán is. A Lexicon a városok nemzetiségi adatait nem közli s így Kassa nyelvi adatait sem találjuk meg benne. A Lexicont megelőző időből a 17. század idejéből olyan adatokkal rendelkezünk, melyek a város erősen magyar jellegéről tanuskodnak. 1644-ben alakul meg a református egyház.⁴⁹ 1650-ből pedig rendelkezésünkre áll a városbeli polgári és zsellércsaládok családfőinek teljes névsora. A családnevek *legújabb módszer szerint* való osztályozása alapján az 520 háztulajdonos polgárcsalád és a 176 zsellércsalád családneve nemzetiségileg a következőképpen oszlott meg: magyar 79%, német 13%, szlovák 3%, bizonytalan 5%.⁵⁰ Buchholz György⁵¹ felsőmagyarországi kereskedő, majd evangélikus lelkész 1683-ból azt írja Kassáról, hogy *nitt magyarul, szlovákul, lengyelül és németül beszélnek, de legtöbbnyire mégis magyarul*. Mint látjuk, a magyarságnak dominálnia kellett a 17. században és az is bizonyos, hogy a szlovákság csupán kisebbségként élt a városban. E században a Szent Mihály kápolnát nevezik *»tót templomnak«* és a kápolna kis méretei is amellet szólnak, hogy csakis egy *kisebbségi csoport* istentiszteleti helyéül felelt meg.⁵² A 18. század első éveiben az ellenreformációval kapcsolatban ismét erős német beáramlás következett be. Az osztrák tartományokból számos iparost és kereskedőt telepítettek le és polgárosítottak Kassán, hogy velük a magyar protestantizmust ellensúlyozzák. A város ismét elnémetesedik, annál is inkább, mert magyarok ez időben el is távoznak.⁵³ A 18. század további folyamán nincsenek közvetlen nemzetiségi adataink,⁵⁴

⁴⁹ Magyarország Vármegyéi és Városai. Abauj-Torna vármegye és Kassa kötete. 150. o.

⁵⁰ L. Dr. Kerekes György: Polgári társadalmunk a XVII. században. Kassa, 1940. 38—57. o. — A 696 nevet fel is sorolja.

⁵¹ »Magyarországi vagy Erdélyi Simplicissimus« c. német nyelvű könyvében. L. Kovács Alajos tanulmányában, Magyar Statisztikai Szemle, 1939—5. sz., 527. o.

⁵² Magyarország Vármegyéi és Városai. Abauji kötet, 59. o.

⁵³ Magyarország Vármegyéi és Városai. Abauji kötet, 60. o.

⁵⁴ Acsády Ignác 1720-ra vonatkozó névosztályozását nem volt alkalmunk áttekinteni s így e forrásra nem hivatkozunk.

csupán Korabinsky (1786) szerint az evangélikus lakosság nemzetiségi megoszlása olyan volt, hogy négy papjuk közül kettő németül, egy magyarul és egy szlovácul⁵⁵ prédikált. A szlovákok e vonatkozásban is ismét csak *kisebbségben* voltak. Következő nemzetiségi adataink a 19. század első harmadának idejéből valók. Ekkor a római katolikus egyházi személynézet (1826) szerint az egyház nyelvi sorrendje *magyar — német—szlovák*.⁵⁶ Fényes (1830) ezt írja lakóiról: »nyelvökre magyarok, németek és tótok; a németek azonban *számosabbaknak* *tesznek* a magyaroknál«.

A 18. század elején ismét többségre jutott németiség tehát még tartja helyét, ha Fényes szerint nem is sokkal a magyarság előtt. Mégis azt kell tartanunk, hogy Fényes a megelőző helyzet szerint ítélte meg a város nemzetiségi összetételét. Korabinsky (6.200 lakost mutat ki) és Nagy Lajos (13.606 lakos) között kb. 40 év leforgása alatt a lakosság ugyanis nem kevesebb, mint 119%-kal emelkedett és ezen nagyarányú lakosszaporulattal hozhatjuk kapcsolatba a város szlovákosodását. Ez egybeesik a vidék több községének elszlovákosodásával, hol az ellenreformáció alkalmával elindult szlovákosodási folyamat ezidőben ugyancsak elérte a túlsúlyra való jutást. 1851-ben Fényes⁵⁷ tudniillik már a következő statisztikáját adja a városnak: 36% szlovák, 22% magyar, 19% német⁵⁸ — és Czoernig is szlovák—magyar—németnek jelzi térképén. Két érdekes adat ezidőből még, hogy az 1831. évi kolerajárvány a város lakosságának 5%-át (pontosan 678 személyt⁵⁹) követelte áldozatul, valamint, hogy a zsidóság, melynek betelepődését a városi tanács 1836-ig megakadályozta⁶⁰ rohamosan lepi el a várost. Nagy Lajos 1828-ban még csak 5 zsidót mutat ki, Fényes kimutatásában 1851-ben már 729 zsidót találunk. Mindezeket egybevetve arra a megállapításra jutunk, hogy 1850 körül a város lakosságának nagyobbik része a megelőző 70 év beköltözöttjeiből tevődött. Ezzel kapcsolatosan a szlovákság, mely a 19. század első feléig *kizárólag mint kisebbség* szerepelt, a század derekán relatív többségre tett szert. A szlovákok ezt a relatív többségüket 1880-ig tartották, bár a magyarság közben ismét felzárkózott hozzájuk. Az 1880. évi népszámlálás 40% szlovákot talált 38% magyarral szemben. Azonban ez a relatív többség sem lehet határozott és meggyőző, mert közben 1876-ban a szláv Šembera a lakosság $\frac{2}{8}$ -át, vagyis csak 25%-át becsülte szlováknak. 1890-ben már a magyarság van 49%-os relatív többségben 38% szlovákkal szemben és ezzel a magyar tradíciójú városban végleg visszaszerzi és bebiztosítja szám szerű elsőségét. 1900-ban 65 és 1910-ben 75% volt a magyarság aránya. A szlovákság ezzel párhuzamosan szorul vissza 23 és 15%-ra, vagyis átmeneti felerősödése után visszatér eredeti osztályrészére. A németek a négy magyar számláláson 16-13-9 és 7%-ot tettek ki.

⁵⁵ Illetőleg csehül, mert a szlovák evangélikusok cseh imakönyveket használnak.

⁵⁶ Püspöki Könyvtár, Kassa.

⁵⁷ Magyarország Geographiai Szótára.

⁵⁸ Fényes 1851. évi összlakosszáma 13.034, az összlakosság tehát stagnált 1828 és 1851 között.

⁵⁹ Magyarország Vármegyéi és Városai. Abauji kötet, 61. o.

⁶⁰ Magyarország Vármegyéi és Városai. Abauji kötet, 153. o.

A cseh-szlovák népszámlálások merőben ellentétes eredményeket mutatnak és csupán abban következtetések, hogy a német elem aránya továbbra is hasonlóan alacsony marad. A három számláláson 5-4 és 5%. A magyarok és a cseh-szlovákok aránya a három számláláson a következőképpen alakult:

	magyar	cseh-szlovák
1919.	38 %	49 %
1921.	22 %	62 %
1930.	18 %	66 %

Az 1919. évi kimutatást — mikor a cseh-szlovák megállapító módszert még nem alkalmazták — bizonyos tekintetekben még érthetőnek lehetne venni, mert a csehek és szlovákok csak relatív többséget mutattak. Kétségtelen ugyanis, hogy a városban jelentékeny rétegek — pl. a központi hivatalok személyzete, katonaság stb. — cserélődtek ki és kétségtelen az is, hogy a csehek és a szlovákok erős beáramlása mellett a város kétnyelvűvé lett régebbi beáramlottai az új helyzetben szlovákokként szerepeltek. A magyarság további zuhanásszerű visszaesése azonban akkor sem fogadható el, ha számításba vesszük azt a körülményt, hogy a zsidóság levált a magyar rétegről, mely megszűnt államalkotó elem lenni és vagy az ellentábort erősítette, vagy pedig a bevezetett zsidó rubrikában szerepelt. Feltűnő mindenesetre, hogy a magyarság nagy ugrásokkal zuhant lefelé és végül is a kisebbségi jogokat jelentő 20%-os értékhatár alá szorult le. A város külső képe és benyomása mindemellett alig változott meg és a lakosság minden más életmegnyilvánulása ellentmondott e népszámlálási kimutatásoknak. Nemcsak befelé maradt a város nemzetiségi hatóereje azonos, hanem kifelé is, mert ezentúl is magyar hatást sugárzott ki, ami abban jelentkezett, hogy néhány szomszéd községnek magyarabb adatai adódtak a cseh-szlovák számlálásokon, mint 1910-ben (így Abaszéplak, Szilvás- és Széplakapáti⁶¹) vagy a választási eredmények mutatták félreérthetetlenül a magyarsághoz való vonzódás erősödését (pl. Kassaujfalva⁶²). Befelé a legkülönbözőbb megnyilvánulások (mint egyesületi statisztika, a városi közkönyvtár forgalmi kimutatása⁶³ és egyebek) mellett elsősorban a választási statisztikák döntik meg a cseh-szlovák népszámlálási kimutatások adatait. Ahogyan Cseh- és Morvaországban a németek választási eredményeik alapján meg tudták cáfolni a cseh népszámlálási adatokat,⁶⁴ ugyanezt tehetjük mi is magyar viszonylatban Kassán.

Sikerült megszerezni a város kilenc utóbbi választási megnyilatkozásának hiteles eredményeit az 1927 és 1938 közötti időszakból, tehát azon időből, mikor a cseh-szlovák éra megállapodottnak volt tekinthető. A pártokat négy főcsoportra kell osztályoznunk: magyar, cseh-szlovák és német nemzetiség szerint, valamint a semlegesek csoportjára, hová a kommunista, a zsidó és a hivatási alapon szervezett pártokat (pl. Iparospártot) kell sorozni, mely utóbbiak nemzetiségtől függetlenül toborozták

⁶¹ Abaszéplak: 1910-ben 20%, 1919-ben 40%, 1921-ben 57% m.; Szilvásapáti: 1910-ben 3%, 1921-ben 20% m.; Széplakapáti: 1910-ben 21%, 1919-ben 32% m.

⁶² 1910-ben 4% m., a községi választásokon a magyar pártra szavazott: 1927-ben 52%-a, 1931-ben 50%-a, 1935-ben 26%-a, 1938-ban 28%-a a választóknak.

⁶³ L. erről pl. Prágai Magyar Hírlap 1933, VI. 8., a 9. oldalon.

⁶⁴ L. Hassinger: Die Tschechoslowakei. 139—141. o.

táborukat és nemzetiségi szempontból színtelenek. Csoportonként⁶⁵ százalékosan a kilenc választáson a szavazatok a következőképpen oszlottak meg :

	magyar	cseh-szlovák	német	semleges
k ö z s é g i v á l a s z t á s o k				
1927 október 16	36·9	33·6	—	29·5
1932 április 24	33·7	32·1	1·7	32·5
1937 május 23	30·1	30·4	—	39·5
t a r t o m á n y g y ű l é s i v á l a s z t á s o k				
1928 december 2	36·2	35·6	—	28·2
1935 május 19	34·8	36·3	—	28·9
k é p v i s e l ő h á z i v á l a s z t á s o k				
1929 október 27	32·2	42·9	0·5	24·4
1935 május 26	30·6	41·4	1·3	26·7
s z e n á t u s i v á l a s z t á s o k				
1929 október 27	32·9	44·0	0·9	22·2
1935 május 16	30·2	41·7	1·3	26·8

Az első megállapítás, hogy a csoportok arányszámai következetességet mutatnak és nagyjában egyazon színvonalon maradnak. A községi és a tartománygyűlési választások, hol csak a Kassához szorosabban tartozó elemek szavaztak, kedvezőbb arányokat mutatnak a magyarság részére, mint a képviselőházi és szenátusi választások, hol nagyobb arányban volt képviselve a külső elem. Határozottan a magyarság gyökerességét bizonyítja, hogy pártjainak tábora minden ellenpropaganda és akció ellenére is csak egészen jelentéktelen mértékben mutat fogyó tendenciát, viszont jellemző a cseh-szlovák tábor struktúrájára, hogy az uralmi helyzete ellenére is, minden kategóriabeli választáson ugyancsak fogyó tendenciát mutat. A legjobban azonban az mutatja, hogy a város cseh-szlovák nemzetisége körül nem volt minden rendben, hogy a színtelen és semleges pártok tábora mily magas arányt ért el. Ez az arány ezenfelül állandóan emelkedő tendenciát árul el, mígnem végül már relatív többségre jutott el.

A magyar pártok választási arányszámaival szembenálló »csehszlovák« választói tábor arányszámaival azonban a szlovákok a csehekkel együtt alkották és akkor kapjuk meg a magyar és szlovák erőviszony szavazati mérlegét, ha a szlovákoktól a cseheket különválasztjuk. Hogy a szlovákok és a csehek tábora befelé hogyan oszlott meg, arra az 1930. évi népszámlálás egyik kiadványában kapunk feleletet (Zprávy Štátneho Uradu Štatistického 1933. 195. sz, 1538. oldal). Itt kimutatják,

⁶⁵ Magyar pártok : az Országos Keresztényszocialista Párt, Magyar Nemzeti Párt, majd a kettő egyesüléséből keletkezett Egyesült Magyar Párt és néhány választáson a Magyar Szociáldemokrata Párt. Cseh-szlovák pártok : az Agrár Párt (Švehla, Hodža), a Szlovák Néppárt (Hlinka), a Szlovák Nemzeti Párt (Rázus), a Cseh-szlovák Néppárt (Mičura), a Cseh-szlovák Nemzetiszocialista Párt (Klofáď), a Cseh-szlovák Nemzeti Demokrata Párt (Kramáf), a Cseh-szlovák Szociáldemokrata Párt, a Cseh-szlovák Fascista Párt, majd Nemzeti Egyesülés (Gajda) és néhány kisebb alakulat.

hogy a cseh-szlovák tábornak 1930-ban 73·7%-a volt szlovák, 26·3%-a pedig cseh. Általában tehát a tábor 75%-a volt szlovák és 25%-a cseh. Ha ezt az arányt a szavazatokra vonatkoztatjuk és a »csehszlovák« pártok szavazataiból a csehekre eső egynegyed rész szavazatot levonjuk, akkor a magyar és szlovák pártok szavazatainak aránya ekként viszonylik egymáshoz a fenti választásokon :

	magyar	szlovák
Községi választások	36·9	25·2
	33·7	24·1
	30·1	22·8
Tartománygyűlési «	36·2	26·7
	34·8	27·2
Képviselőházi «	32·2	32·2
	30·6	31·1
Szenátusi «	32·9	33·0
	30·2	31·4

Ha tehát egyedül a szlovákokra redukált választási arányszámokat állítjuk szembe a magyar pártok szavazóinak arányszámaival, úgy a községi és tartománygyűlési választásoknál (9 választás közül 5 esetben) máris a magyarság határozott fölénye jön ki. A képviselőházi és szenátusi választásoknál tizedestörtnyi eltérésű egyenlőség mutatkozik, ami ugyancsak a kisebbségi sorban lévő magyarság erősebb mivolta mellett szól a mindenkép előnyöket élvező uralkodó nemzetiséggel szemben. Ezek a számadatok egymagukban bizonyítják már a magyarság relatív túlsúlyát. Ez a túlsúly azután teljesen evidenssé válik, ha a semleges pártok szavazatait is számbavesszük és bizonyos adottságok alapján számításunkba besorozzuk.

A semleges pártok szavazói ugyanis többségükben inkább a magyar táborhoz tartoztak. Először is a kisebbségi sorban élő nemzetiség soraiban természetesen több volt az elégedetlen és a kommunizmusra hajló, mint az uralmon lévő nemzetiségűek között. Másodszor, mert a városi kisebb csoportokat (mint Városi Párt és hasonlókat) politikai okokból éppen azért hívták életre, hogy általuk a kisebbségi egységet elaprózzák. Nem volna reális dolog a semleges pártok számadatainak boncolgatásába fogni, de hogy lássuk, hogy a táborukban rejtőző magyarok milyen jelentős további eltolódást eredményeznek a városi ősszmagyarság javára, ideiktatjuk számszerű eredményeiket a szóbanforgó kilenc választáson. A zsidó pártot teljesen figyelmen kívül hagyjuk.

	Kommunista	Kisebbs csoportok	Iparospárt
Községi választások	4244	—	884
	4396	1144	1767
	5948	1006	1492
Tartománygyűlési »	3760	—	212
	5002	—	815
Képviselőházi »	3224	—	1176
	5643	245	2128
Szenátusi »	2842	—	1536
	4871	241	1936

Látni, hogy a kommunista párt milyen erős hányadát képezte a semleges pártok csoportjának, az pedig köztudomású, hogy ez a párt erős mértékben rekrutálódott magyarokból és erősen magyar színezetet viselt. A város utolsó cseh-szlovák képviselőtestületének 9 kommunista tagja közül 7 volt magyar. A kisebb csoportokról már szólottunk s még csupán az Iparospárt-ról kell megjegyezni, hogy itt is voltak magyarok, de mellettük kétségtelenül csehek és szlovákok is. Ez a párt ugyanis országos jellegű kormánypárt volt, azonban az ilyen helyen, mint Kassa, melyet a csehek és szlovákok nemzetiségileg meghódítandó területnek tekintettek, inkább a nemzetiségi expanziót közvetlenül szolgáló nagy nemzeti pártokban tömörültek.

Különben Kassa képviselőtestülete a 20 cseh-szlovák esztendőn keresztül erős mértékben magyar színezetet viselt magán. A már említett legutoljára megválasztott képviselőtestület 48 választott tagja közül pl. 24⁶⁶, tehát kerek számmal 50% volt magyar nemzetiségű.

Volt a kassai magyarságnak még egy apasztója a cseh-szlovák statisztikában. Ez az ú. n. külföldiek rovata, mely legnagyobbrészt az állampolgárságuk elismerését nélkülözők közül került ki. Ezek ki voltak rekesztve a nemzetiségi statisztika rovataiból, így nem tudhatjuk, mennyi volt közöttük a magyar. Bizonyos azonban, hogy jelentékeny hányaduk magyarokból került ki. Kassán 1921-ben 2240 ilyen egyén lakott (a lakosság 4·2%-a), 1930-ban 6150 (a lakosság 8·7%-a.)

Áttekintve a felsorolt jelenségeket, mindenki előtt tisztán állhat a magyarázat, mi alapon tarthatta meg Kassa városa a cseh-szlovák népszámlálási kimutatásokkal ellentétben magyar jellegét. Ha most végül még hozzászámítjuk, hogy a visszacsatolás alkalmával az eltávozott cseh és külső szlovák elem helyét ismét a magyar hivatalnoki apparátus, katonaság stb. foglalta el, igazolva látjuk azt, hogy a város nemzetiségi rétegződése megfelel annak a jellegnek, melynek az 1938. évi magyar népszámlálás eredménye kimutatta: 77% magyar, 16% szlovák, 4% német.⁶⁷ Ez a kimutatás következetes folytatása a cseh megszállás előtti felvételek eredményeinek. (Ha valakit mégsem győznének meg az itt felsorolt adatok, úgy hasonlítsa össze egyszerűen a város magyar kisebbségi életének intenzitását a cseh megszállás előtti és utáni szlovák kisebbségi élet intenzitásával és a konklúzió igazolni fogja levezetésünk helyességét.)

Kassa városának visszacsatolását tehát igazolva láthatjuk. Most nézzük környékének kérdését.

V. dr. az 1930. évi népszámlálás alapján a következő községekkel jelöli meg Kassa alatt a szlovák nyelvhatár vonalát: Ájfalucska—Jászómindszent—Rudnok—Pány—Buzinka—Bocsárd—Abaújszina—Abaújnádasd. Mielőtt a községlánc községeinek nemzetiségével foglalkoznánk, le kell szögezni, hogy a három első község:

⁶⁶ 14 magyarpárti, 7 kommunista és 3 a kisebb csoportok részéről. Tost László úrnak Kassa cseh-szlovák időbeli magyar alpolgármesterének szíves közlése. — (A választott tagokon kívül kinevezett tagjai is voltak a képviselőtestületnek.)

⁶⁷ A magyarság létszámát ezúttal a zsidóság is ismét megtoldotta.

Ájfalucska, Jászómindszent és Rudnok — eltekintve most a nemzetiségi szemponttól — az utólagos megegyezéssel határkiigazítási eljárás alapján került vissza Magyarországhoz, mert a három község földrajzi és közlekedési szempontból egyedül dél felé gravitál és csakis a déli magyar szomszéd községeikhez voltak kapcsolhatók. Ájfalucska azonkívül kataszterileg nem is függ össze a többi községgel, mert három magyar község: Debrőd, Jászóváralja és Jászó területe választja el tőlük.

Rátérve a községsor nemzetiségének megvizsgálására, megállapíthatjuk, hogy ez a községlánc szintén olyan célzatossággal van összeállítva, mint V. dr. nagysurányvidéki etnikai határlánca. Amiként ott bebizonyítottuk, hogy Barsbaracska és Tild községeket teljesen hibásan vette fel ottani községsorába, ugyanígy tehetjük ezt itt Abaújszina községének esetében.

Abaújszina adatai :

Lexicon	magyar
Korabinsky	magyar
Fényes	magyar-szlovák-rutén
Czoernig	magyar-szlovák
Pesty	magyar-szlovák
Šembera	$\frac{2}{3}$ szlovák
1880	62 % m. - 29 % szl.
1890	75 % » - 17 % »
1900	75 % » - 21 % »
1910	92 % » - 7 % »
1919	61 % » - 34 % »
1921	73 % » - 22 % »
1930	34 % » - 60 % »
1938	94 % » - 5 % »

Ez az adatsor tökéletesen bizonyítja Abaújszina igaztalan felvételét a kijelölt láncolatba. Šembera becslése és az 1930. évi kimutatás nem tehetik kérdésessé a község túlnyomólagosan magyar mivoltát. Ezen második rész kimutatása után kifogást kell emelni Buzinkának szlovák községként való elkönyvelése ellen is. Ebben a magyarok és szlovákok által vegyesen lakott községben időszakonként váltakozott a nemzetiségi túlsúly. A Lexicon, Korabinsky, és Czoernig magyar, illetve magyar többségűnek mondják. Közben Fényesnél szlovák, ami mutatja, hogy a szlovákság kezd túlsúlyra kerülni. Ennek megfelelőleg Šembera és a három első magyar népszámlálás szlovák, illetőleg szlovák többségűnek mutatják, 1890-ben és 1900-ban azonban magyarsága ismét meghaladja a 40 %-ot. 1910-ben újra magyar (90 % m.) és hiába mutat ki a három cseh-szlovák számlálás csupán 32—27 és 15 % magyart, 1936-ban Čárský, kassai szlovák püspök egy magyarnyelvű

istentiszteletet kérő küldöttségnek maga jelenti ki, hogy a község *valóban magyar*, hol méltányos lenne a magyar nyelv templomi használatának meghagyása és biztosítása». ⁶⁸ 1938-ban a magyarság ugyancsak 77%-ra rúgott. Pány községének adatai majdnem megegyeznek Buzinka adataival: Lexicon - magyar, Korabinsky - magyar, Fényes - szlovák-magyar, Czoernig - magyar-szlovák, Pesty - »a helység nyelve tót, de a lakosság nagyobb része beszédében inkább a magyart használja«, Šembera - $\frac{2}{3}$ szlovák, népszámlálások 1880—1938 között: 23-31-59-95-33-11-15-94% magyar. Ez a község sem vehető szlováknak. Rudnok és Jászómindszent az utóbbi évtizedek óta átalakulóban vannak. *A két község a cseh-szlovák számlálásokon lett magyar többségűvé.* 1890-ig szlovákok, 1900-ban és 1910-ben átmenetként 20 és 28, illetőleg 35 és 44%-ban lesznek magyarokká. Az 1919. és 1921. évi cseh-szlovák számlálásokon magyarosodásuk következetesen folytatódik és 1919-ben 58, valamint 62%-ban magyar többségűekké lesznek. Az 1921. évi számlálás szentesíti ezeket a kimutatásokat és ismét 54, illetve 61%-ban mutatja ki magyarnak a két községet. Az 1930. évi számlálás azután a maga módján 3 és 2%-ra veti vissza a kétféle népszámlálás kölcsönös ellenpróbája által igazoltan fejlődő magyarságot, de 1938-ban ismét következetes a két eredmény és a két község magyarsága 71, illetve 56%-ot tett ki.

V. dr. szlovák etnikai határvonalának 8 megnevezett községe közül adataik alapján eddig kikapcsoltunk ötöt: Abaujzinát, Buzinkát, Pányt, Rudnokot és Jászómindszentet. Hozzájuk csatlakozik még Abaujnádasd is — mivel azonban ezt a községet a Kassától keletre fekvő községek csoportjában fogjuk megtárgyalni — nézzük az eddig tárgyalt helységek északi szomszédközségeit.

E részen 4 olyan községet találunk, melyek a fejezet elején említett kétoldali magyar nyomás hatása alatt ma már inkább magyarnak tekinthetők. Hiába vonnák ezt tagadásba szlovák részről, a cseh-szlovák adatok is bizonyítják a folyamat valóságosságát. A négy község Hatkóc, Semse, Saca és Enyicke. Saca és Enyicke *régi magyar talaj*. A 17. században Saca református anyaegyház, Enyicke pedig fiókegyház volt. ⁶⁹ Saca Pesty közlése szerint a sárosmegyei Nyársardó községből lett újraterelítve és így szlovákosodott el. A múlt század végéig azután mind a négy községnek szlovák adatai vannak, csak Semséről írja Pesty, hogy itt a lakosság kétnyelvű: magyar és szlovák, Enyickén pedig az egyházi nyelv szlovák-magyar. Századunk elején a négy község a hasonló szlovák, de általában kétnyelvű szomszédközségektől elütő fejlődést vesz fel, amennyiben Semse már 1900-ban, a másik három 1910-ben a nemzetiségi hovatartozás tekintetében is magyar többségre tesz szert. Ezirányú fejlődésük a cseh-szlovák időben sem szűnt meg: Saca 1919 - 58%, Hatkóc 1921 - 77%, Semse 1921 - 59% magyar. Enyickén a cseh-szlovák népszámlálások nagyon alacsony arányerejű magyarságot tüntetnek fel (12-12-7%), de a község egyéb megnyilatkozásai megcáfolják ezeket az adatokat. 1927 és 1938 között három községi választáson a magyar párt szá-

⁶⁸ Prágai Magyar Hírlap, 1936 febr. 15.

⁶⁹ Körösy József Abaujtorna vármegyei kézirati anyagából vett adatak; illetékes református egyházi körök közlése.

vazataránya 42-34-43% volt és 1935-ben 415 személy⁷⁰ — az 1930. évi lakosság 37%-a — kéri a magyar istentiszteleti nyelv kiterjesztését.⁷¹ A négy község századelejei fejlődésének megfelelően 1938-ban 94, 97, 85 és 82%-ban volt magyar.

Az itt megtárgyalt 9 község leválása után a Kassa — Enyicke vonaltól nyugatra 11 szlovák község marad: Aranyida, Hilyó, Jászóújfalu, Felsőtökés, Alsótökés, Idabukóc, Baska, Miszlóka, Szentlőrincke, Kisida és Pólyi. Néprajzilag a meczenzéstósi német sziget⁷² és Kassa városának kataszteri területe között érintkeznek igen keskeny szakaszon a szlovák etnikummal (a szlovákiai Apátka és Kassabéla útján), földrajzilag pedig a mai határt alkotó erdős hegygerinc választja el őket tőle. Ha most még az e községcsoporttól nyugatra fekvő ruténeredetű szlovák szigetközséget Ájfalucskát⁷³ és az említett vonaltól ugyancsak még nyugatra eső, Kassa és a határ közé ékelt szlovák Kavocsánt is hozzávesszük a 11 faluhoz, úgy a Kassától nyugatra eső vegyes területen összesen 13 szlovák községet számlálhatunk össze.

De térjünk most vissza V. dr. községláncának nyolcadik községére Abauj-nádasdra. Itt etnikailag igen érdekes területre lépünk. Huszonhárom község terül el itten úgyszólván egy csoportban, melyeknek régi magyarsága bebizonyított dolog.⁷⁴ A múlt század első felében azután legtöbbjük szlovákosodásnak indult; van olyan közöttünk, mely ma is szlováknak tekintendő és van néhány, amely a világháború előtti évtizedek magyar fellendülése következtében ismét visszahasonul régi nemzetiségéhez. Még élénken emlékszem arra az őszi borongós prágai délutánra, mikor az agg Petrov professzorral a polská-ulicei »Ametyst« pensióbeli szobájában kettesben beszélgettünk e községcsoport sajtáságos etnikai alakulásáról. Ez 1931-ben volt, nem sokkal az ősz demografus halála előtt. Ő is szinte megfoghatatlannak tartotta, miként tudott ez a csoportos elváltozás bekövetkezni. A Lexicon idején tehát ez a rész még zárt magyar területet képezett, hol a községek legtöbbszörében a magyarság tartotta többségi helyzetét.

A rendelkezésre álló adatanyag útján nyomon tudjuk követni a folyamatot. *Nem a szlovákság ereje, hanem a történeti eseményeknek a magyarság hátrányára történő kedvezőtlen összejárása eredményezte itten a magyarság részbeni visszafejlődését.* A török idők és a Rákóczi-féle háborúskodások erősen megtizedelték az exponált falvak lakosságát. Az üressé vált porták a 18. század folyamán az érintetlen északi szlovák vidékről népesedtek be újra és így a községek vegyes lakó-

⁷⁰ Az 1930. évi népszámlálás 80 magyart mutat ki Enyickén!

⁷¹ Prágai Magyar Hírlap, 1935. nov. 9.

⁷² Ehelyütt meg kell jegyeznünk, hogy V. dr. munkájának 20. oldalán félreérthetetlen céllal be akarja feketíteni a magyar statisztikát, hogy az a német helységeket is magyarosította. Eltekintve attól, hogy az 1919. évi cseh-szlovák számláláson mint Stószon, mint a két Meczenzén szintén magyar többség van, a cseh-szlovák statisztika ugyancsak követett el ilyen »vétketeket. Pl. Alsóschönborn (Bereg m.) 1910-ben 89% német, 1921-ben 96% magyar.

⁷³ Görögkatolikus község. Rutén eredetének adatait l. Petrov: Příspěvky... 179. o.

⁷⁴ 21 község Kassa városával együtt folytonos magyar területet alkotott, mely három szigetet zárt magába (Abaujrákost — itt azonban erős magyar kisebbség lehetett — Felsőhutkát, Széplakapátival és Szilvásapátival és Izdobát); Búzafalva és Zsebes magyar sziget voltak Kassától délre. Ez az akkoriban folytonos magyar terület a mai határon túra is átterjedt és ott még hat község volt magyar: Nagy- és Kisszalánc, Magyarbód, Petőszinye, Felsőolcsvár és Rás.

súakká lettek. A szlovák jövevény-lakosság a megmaradt református magyarokkal szemben katolikus volt és az ellenreformációs idők tendenciája az ő fejlődésüket támogatta. A magyar folytonosság fennmaradt a községekben, a túlsúly azonban sokhelyütt fokozatosan áttevődött az új réteg oldalára. Ez utóbbi körülményt az segítette elő, hogy a régi magyar lakosság egy részét visszatértették a katolikus hitre és ezek hitfelekezeti tekintetben kisebbségi helyzetbe kerülvén, nyelvileg fokozatosan felekezetük többségéhez kezdtek hasonlítani. A lakosrétegek jelentős hányada tehát mindenütt az eredeti magyar réteg maradt, származási tudatuk azonban többhelyütt elmosódott. Ahol pedig ez a tudat megmaradt, ott is többnyire kétnyelvűvé lett a régi réteg, még hozzá a bevándorolt szlovák réteggel egyetemben, mely viszont a magyar nyelvet sajátította el. A későbbi magyar fellendülés ugyan több helyen ismét korrigálta a helyzetet, a nyelvi állapot ellenben nem egy községben továbbra is igen bonyolult maradt. Elképzelhető, hogy a cseh-szlovák *statisztika módszerének milyen kedvező talajt jelentettek e községek részreahló eredmények kimutatására*. Eredményeik azonban az egész adatanyag egybevetésénél gyakran annyira kiütköznek, hogy önmagukat cáfolják meg. Persze kellett, hogy a 20 cseh-szlovák esztendő néhány községben átmenetileg ismét tápot adjon a szlovák élet fellendülésének, de az 1938. évi adatok általában azt mutatják, hogy a vegyes községek magyar rétege másodsor nem ingott meg jelentősebb mértékben.

Bél Mátyás azt írja e szűkebb környékről, hogy rendkívül sokat szenvedett a különböző háborúk miatt, amit elsősorban Kassa közelsége okozott. A város birtokáért folytatott gyakori küzdelmek rendkívül megritkították a közeli községek lakosságát.⁷⁵ Úgy nála, mint a Pesty-féle válaszokban a községek egész soránál látunk utalásokat arra, hogy a kivesszett lakók helyére szlovákok kerültek. Ennek oka egyedül az, hogy az utánpótlást leginkább az északi zárt völgyek szlovák lakossága szolgáltathatta. Ez egymagában még nem eredményezhetett volna olyfokú elváltozásokat, mint amilyenek bekövetkeztek. Pestynél olvashatjuk a második okozó körülményt, mely ugyancsak nem a szlovákság valamelyes erősebb vitalitásával van összefüggésben. Bogdány községének (később Garbóccal egyesített helység) válaszában találjuk a hagyományi feljegyzést, mely szerint ez egész területen előbb magyar reformátusok laktak. Midőn azonban az alsómislyei monostorban jezsuiták telepedtek meg — ez 1687-ben történt⁷⁶ — ezek erőszakkal kezdtek hozzá a lakosság visszatértetéséhez és ezzel kapcsolatosan erőszakosan kezdték terjeszteni a szlovák nyelvet is. E két közlés világosan megmagyarázza a nemzetiségi elváltozások két eredőjét. Petrov megállapítja, hogy a Mária Terézia korabeli urbariumok sok olyan nevet tartalmaznak e községekben, melyek az 1715. és 1720. évi jobbágyösszeírásakor még nem szerepelnek.⁷⁷ Ezek az északról jött új telepések. A falvakban ma is található sok magyarnevű katolikus család pedig az a réteg, melyet a jezsuiták visszatértettek és a jövevénylakosság katolikus-szlovák légkörében idővel elszlovákosodott. A Lexicon

⁷⁵ Petrov : Příspěvky . . . 134—136. o.

⁷⁶ Kőrösy József kézirati anyagából vett adat.

⁷⁷ Příspěvky . . . 141. o., 2. sz. megjegyzés.

íteni kimutatása, mikor a 23 községet magyarnak jelzi, tehát helyes, mert ekkor a két szlovákosító tényező még nem hozta fel a szlovákságot a magyarság arányerejének színvonalára, mert a visszakatolizáltak még inkább magyarok voltak.

Három táblázatban mutatjuk be a 23 község nemzetiségi fejlődésének történetét és folyamatát. Első táblázatunk a 18., második a 19., végül a harmadik a 20. század adatait tartalmazza.

Az első táblázat első rovatában felsoroljuk azon községeket, melyek a szlovák telepeslakosság beáramlását tanúsítják. A második és harmadik rovatban szerepelnek a Lexicon és Korabinsky egybevágó adatai. A harmadikban a két forráshoz időszert legközelebb álló felekezeti adatokat adjuk, hogy egyrészt lássuk a magyarság folytonosságát biztosító református rétegek arányerejét az egyes községekben, másrészt pedig a katolikus plébániák istentiszteleti nyelvi adatainak kimutatásával bebizonyítsuk, hogy a visszatérített katolikusok az időben szintén magyarok voltak és a két réteg együtt még a községek magyar többségét alkotta. A Lexicon adatai legfeljebb abban módosítandók — miként azt a 19. század adatai valószínűsítik — hogy a bevándorolt szlovák katolikusok az időben már kisebbségi csoportokat alkottak a községekben, melyeket a Lexicon nem említett meg, szószerint véve a »principaliter« a nyelvre vonatkozó kérdésnél, mely úgy hangzott, hogy »principaliter in eodem viget lingua?«.

	Szlovák telepítést igazoló adatok a Lexicon előtti időből ⁷⁸	Lexicon	Korabinsky	Reformátusok arányszáma (Nagy L. 1828) és katolikusok istentiszteleti nyelve (Schematismus 1826) ⁷⁹
Abaújnásd	Pesty: előbb magyar, szlovák telepesek	m.	m.	12% — szl., m.
Eszkáros	Pesty: előbb magyar, szlovák telepesek	m.	m.	31% — szl., m., n.
Hernádgönyű	(Bél: magyar)	m.	m.	11% — szl., m.
Hernádszadány.....	Pesty: előbb magyar, szlovák telepesek	m.	m.	29% — szl., m., n.
Hernádszadány		m.	m.	39% — szl., m.
Alsómislye	Bél: eredetileg magyar, szláv jövevények	m.	m.	— — szl., m., n.
Felsőmislye	Bél: eredetileg magyar, szláv jövevények	m.	m.	10% — szl., m., n.

⁷⁸ Alsómislye, Regeteruszka, Ósva és Zsebes ref. anya-, Hernádgönyű, Koksóbaksa és Lengyelfalva fiókegyházak voltak. (Kőrösi-kézirat.)

⁷⁹ Nagy Lajos: Notitia politico-geographico-statisticae inlyti Regni Hungariae 1928., Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Cassoviensis ad Annum Jesu Christi 1826.

	Szlovák telepítést igazoló adatok a Lexicon előtti időből ⁷⁸	Lexicon	Korabinsky	Reformátusok arányszáma (Nagy L. 1828) és katolikusok istentiszteleti nyelve (Schematismus 1826) ⁷⁹
Koksóbaksa	(Pesty : előbb is szlovákok lakták)	m.	m.	6% — szl., m.
Garbócbogdány	Pesty : bennszülöttek magyarok, betelepédettek szlovákok	m.	m.	37% — szl., m., n.
Alsóhutka		m.	m.	46% — szl., m.
Alsócsáj	Pesty : bennszülöttek magyarok, betelepédettek szlovákok	m.	m.	31% — szl., m., n.
Felsőcsáj	Pesty : bennszülöttek magyarok, betelepédettek szlovákok	m.	m.	34% — szl., m., n.
Balogd	Bél : eredetileg magyar, szláv jövevények	m.	m.	— — szl., m., n.
Regeteruszka		m.	m.	31% — szl., m., n.
Györke		m.	m.	52% — szl., m., n.
Ósva	Bél : eredetileg magyar, szláv jövevények	m.	m.	19% — szl., m., n.
Lengyelfalva	(Pesty : Lengyelországból telepítve)	m.	m.	11% — szl., m.
Abaszéplak		m.	m.	14% — szl.
Beszter		m.	m.	48% — szl., m.
Buzafalva	(Pesty : előbb is szlovákok lakták)	m.	m.	12% — szl., m.
Zsebes	Pesty : hajdan magyar, most szlovák	m.	m.	21% — szl.
Kassaújfalú		m.	m.	— — szl.
Hernádtihany		m.	m.	— — szl.

A 19. század adatainak táblázata már a szlovákosodás folyamatát mutatja. Főként azon falvak válnak fokozatosan vegyessé, — s néhány azután szlovákká — hol a reformátusok aránya 1828-ban alacsony volt.⁸⁰

	Fényes	Czoernig	Pesty	Šembera	1880	1890
Abaújnásd	szl. m.	szl.	m. szl.	—	szl.	szl. m.
Eszkáros	szl. m.	m.	szl. m.	$\frac{2}{3}$ szl.	m. szl.	szl. m.
Hernádgönyű	szl. m.	r.	szl.	szl.	szl.	szl.
Hernádszáday ...	m.	r. m.	m. szl.	$\frac{1}{2}$ szl.	m. szl.	szl. m.
Hernádszány.....	m.	r.	m. szl.	—	szl. m.	szl. m.
Alsómislye.....	szl. n. m.	szl.	szl. n.	—	szl.	szl.
Felsőmislye	szl. n. m.	szl.	m. szl. n.	—	szl.	szl.
Koksóbaksa	szl.	szl.	szl.	—	szl.	szl.
Garbócbogdány ..	m. szl.	szl. m.	m. szl.	szl.	m.	m. szl.
Alsóhutka	m. szl.	szl.	—	—	m. szl.	szl. m.
Alsócsáj	m. szl.	szl. m.	m. szl.	szl.	szl. m.	szl. m.
Felsőcsáj	m. szl.	szl. m.	m. szl.	szl.	m. szl.	m. szl.
Balogd	szl. m.	szl. m.	szl.	—	m. szl.	szl. m.
Regeteruszka	szl. m.	szl.	—	szl.	szl. m.	szl.
Györke	m. szl.	m. szl. r.	—	$\frac{1}{2}$ szl.	m. szl.	m. szl.
Ósva	szl. n. m.	szl.	—	—	szl.	szl.
Lengyelfalva	szl.	szl.	—	—	szl.	szl.
Abaszéplak	szl. m.	szl.	szl.	—	szl.	szl.
Besztér	m. szl.	m. szl. r.	szl. m.	szl.	szl. m.	szl. m.
Buzafalva	szl.	szl.	—	—	szl.	szl.
Zsebes	szl.	szl.	szl.	szl.	szl. m.	szl. m.
Kassaujfalu	szl.	szl.	—	—	szl.	szl.
Hernádtihany	szl.	szl.	—	—	szl.	szl.

Bármennyire is mutatják a 19. századbeli adatoszlopok a szlovákosodás előrehaladását, csak néhány község lett szlovákká. A legtöbb helyen a magyarság esetleges gyengülése mellett is fennmarad, sőt néhány helyen utóbb ismét erősödni kezd. Szlovák vidék benyomását ezek az adatoszlopok még elfogult szemlélés esetén sem kelthetik.

Harmadik táblázatunkban néhány a 19. század folyamán elszlovákosodott helységet már nem szerepeltetünk, ezeket majd a vidék szlovák községei közt soroljuk fel. A magyar többségűnek vagy vegyesnek megmaradt helységeket pedig a könnyebb áttekinthetőség szempontjából és azért, hogy cseh-szlovák adataik tarthatatlansága jobban szemléltetővé váljék, két külön táblázatban soroljuk fel. Nem egy község az újbóli magyar fellendülést mutatja — persze akkor — ha a cseh-szlovák adatokat úgy ítéljük meg, ahogyan azokat pl. a györkei, felsőcsáji, alsóhutkai stb.⁸¹ kimutatások értelmében kell megítélnünk. A könnyebb áttekinthetőség céljából századunk három magyar és három cseh-szlovák népszámlálásának eredményeit külön sorokban mutatjuk ki. Hogy lássuk, minő eltolódások kelet-

⁸⁰ Az 1880. és 1890. évi népszámlálások adatai esetében ott tüntettük fel vegyesnek a községeket, hol kisebbségi nemzetiségük elérte a 20%-os színvonalat.

⁸¹ Györke 1880—1938 m.; 58-57-65-48-42-48-6-71%; Felsőcsáj m.: 74-79-61-77-59-35-9-95%; Alsóhutka m.: 48-48-33-29-37-3-0-46% és így tovább.

keztek az eredeti rétegek tekintetében, feltüntetjük a református rétegek állását a századforduló idejében (1900. évi népszámlálás). Láthatjuk, hogy az elváltak sok kisarányúak, a lakosság nagyjában ugyanaz, mely a községeket magyar többségük idején lakta.

Magyarságuk túlsúlyát megtartott vagy visszaszerzett községek (azelőtti fejlődésük és új adataik egybevetése alapján) :

	Ref. % (1900)	Magy. % Magyar száml. 1900 - 1910 - 1938 Cseh-szlov. száml. 1919 - 1921 - 1930
Eszkáros	20	$\frac{31 - 67 - 65}{2 - 3 - 1}$
Hernádszadány	24	$\frac{70 - 82 - 75}{11 - 8 - 3}$
Hernádcsány	31	$\frac{84 - 58 - 73}{6 - 3 - 3}$
Garbócbogdány	29	$\frac{44 - 79 - 76}{21 - 18 - 2}$
Felsőcsáj	51	$\frac{61 - 77 - 95}{59 - 35 - 9}$
Györke	43	$\frac{65 - 48 - 71}{42 - 48 - 6}$
Beszter	41	$\frac{58 - 61 - 38}{49 - 51 - 18}$

A község vegyes jellegét biztosító magyarságukat megtartott, vagy visszaszerzett községek (az előző táblázat szempontjai alapján) :

	Ref. % (1900)	Magy. % Magyar száml. 1900 - 1910 - 1938 Cseh-szlov. száml. 1919 - 1921 - 1930
Abaujnéadasd	12	$\frac{43 - 41 - 59}{12 - 10 - 4}$
Hernádgönyű	7	$\frac{14 - 84 - 26}{0 - 0 - 0}$
Alsóhutka	41	$\frac{33 - 29 - 46}{37 - 3 - 0}$

	Ref. % (1900)	Magy. % Magyar száml. 1900 - 1910 - 1938 Cseh-szlov. száml. 1919 - 1921 - 1930
Alsócsáj	16	<u>16 — 60 — 26</u> 0 — 7 — 4
Balogd.....	—	<u>5 — 32 — 43</u> 3 — 0 — 0
Regeteruszka	14	<u>12 — 55 — 44</u> 3 — 1 — 0
Ósva	19	<u>47 — 14 — 33</u> 8 — 6 — 0
Abaszéplak	4	<u>12 — 20 — 22</u> 40 — 57 — 2
Zsebes	14	<u>11 — 63 — 63</u> 16 — 3 — 4

A Lexicon idején 23 magyar község közül tehát 7 tartotta meg napjainkig magyar többségű jellegét és ugyancsak 9 mentette át máig kisebbséggé visszaszorult magyarságát. A többi 7 község — Alsómislye, Felsőmislye, Koksóbaksa, Lengyelfalva, Buzafalva, Kassaujfalu és Hernádtihany — ma szlováknak tekintendő.⁸²

Az eddig tárgyalt 23 községen kívül még 13 község fekszik itten a kassa — enyickei vonaltól délre és keletre eső részen. Abaújszakaly, Bocsárd és Bölzse Enyickétől délre, Bárca és az ú. n. »aprófalvak«: Bernátfalva, Kassamindszent, Csontosfalva és Hernádgecse⁸³ Kassa alatt, továbbá Izdoba, Szilvásapáti, Széplakapáti, Felsőhutka és Abaújrakos a Kassától keletre fekvő részen. Abaújrakos kivételével ezen községek szlovákok vagy szlovák többségűek.

Abaújrakos a Lexicon-beli magyar községek azon kategóriájával fejlődött azonosan, melyek ma is túlnyomólag magyaroknak tekintendők. Miként a Lexicon-beli magyar falvakban is kellett már akkor szlovák kisebbségeknek lenniök, akként Abaújrakoson fordítva, erős magyar kisebbség lehetett, mely egyúttal az eredeti lakosréteg volt. Pesty szerint itt is a helybeliek magyarok, a jövevények pedig szlovákok (Korabinsky: szlov., Fényes és Czoernig: szlov.-magy., Šembera: szlov.). 1880-ban és 1890-ben a szlovákok még árnyalati fölányban vannak (49% szl.-48% m., 51% szl.-48% m.), ezentúl a magyarság visszaszerzi vezetőhelyét (1900-ban 72%, 1910-ben 65%, 1919-ben 55%, 1938-ban 77%), csupán a két

⁸² Kassaujfalu és Hernádtihany 1938-ban erős mértékben magyarokként szerepelnek ennek — legalább is Hernádtihany esetében — speciális oka van, melyet lentebbi fejezetben tárgyalunk. Kassaujfalu — mint feljebb már láttuk — a cseh-szlovák időben nagyon magyar-érlmúnek bizonyult, de míg újabb adatokkal a két község meg nem erősíti visszahasonulási folyamatát, addig az 1938-as adataikat nem vehetjük figyelembe.

⁸³ Az aprófalvakhoz számít még Buzafalva is.

utóbbi cseh-szlovák számlálás mutat ki újra szlovák többséget (1921-ben 25 %, 1930-ban 16 % m.) : ezek az adatok azonban kiütközően következetlenek.

Abaujszakaly, Bocsárd és Bölzse lakossága szlovák — részben rutén — származású. Fekvésüknél fogva többnyire kétnyelvűek és adatsoraikban ismételtelen felbukkannak magyarokat igazoló adatok.⁸⁴ Ez a három község a visszamagyarosodó Hernádgönyűvel együtt szlovák-magyar jellegű pásztát képez Enyicke alatt.

A közvetlenül Kassa alatt fekvő Bárca magyar lakossága Pesty szerint 1670-ben kolerában csaknem teljesen elpusztult (jelenlegi reformátussága 5 % körül van) és földesurai Szepes megyéből hozott szlovák családokkal telepítették újra. Kassa közelsége következtében erős mértékben kétnyelvű és népszámlálási kimutatásai jelentős arányú magyarságot tüntetnek fel.⁸⁵

Az innen délre elterülő »aprófalvak« curiális helységek voltak. Valamikori magyarságuk mellett szól magyar nevük.⁸⁶ Ezzel egybevág az a hagyományi közlés, melyet Csontosfalva és Hernádgecse Pesty-féle válaszában egybehangzóan olvashatunk, miszerint az itteni szlovákságot nemesi családok telepítették ide a régebbi időkben. Ma úgy ez a két község, mint Kassamindszent és Bernátfalva szlovák községek és a múlt század elején elszlovákosodott Buzafalva, Koksóbaksa, Alsómislye és Felsőmislyével nyolc községből álló szlovák szigetet képeznek.

Kassa keleti szomszédközségei közül Széplakapátin és Szilvásapátin éppen a cseh-szlovák időben szilárdult meg egy magyar kisebbségi réteg. Az előbbi községben 1919 és 1921-ben 32, illetve 23 % magyart, az utóbbiban pedig 1921-ben 20 % magyart mutattak ki.⁸⁷ 1938-ban ez arányszámok 47 és 40 %-ra emelkedtek. Izdoba szlovák község, úgyszintén Felsőhutka, melyet Pesty szerint hajdan szepesmegyei (margitfalvai és folkmári) szlovákokkal telepítettek. Felsőhutka és Izdoba a közöttük fekvő Lengyelfalvával és az Izdoba feletti Kassaújfaluval négy községből álló tisztán szlovák szigetet alkotnak. Ez a hosszúkas sziget Kassaújfalu — és rövid darabon Izdoba — kataszteri határa révén érintkezik az országhatárral.

Szlovák sziget ugyancsak az országhatáron a már előbb tárgyalt Hernádtihany, melyet Kassa városának kataszteri területe fog közre.

Ha összeadjuk a Kassától délre és keletre fekvő szlovák községeket, úgy számuk 13-at tesz ki. A szlovák-magyar jellegű községek száma itt 15, melyek közül azelőtt 9 magyar többségű volt, 6-nak lakossága pedig átmeneti jellegű.

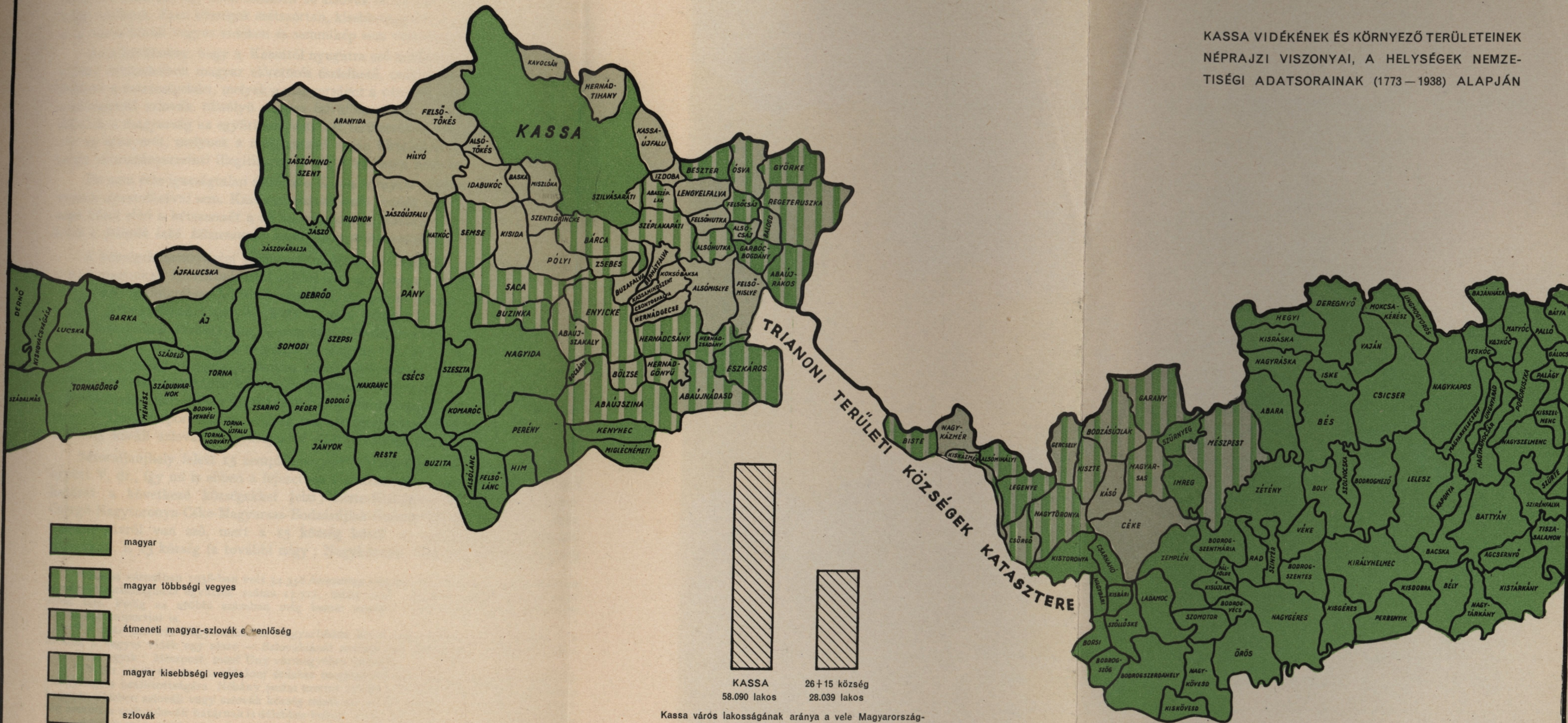
⁸⁴ Így Bocsárd 1880-ban, 1910-ben és 1938-ban magyar többségű volt (95-72-67% m.) és 1921-ben a cseh-szlovák népszámlálás is 20% magyart írt össze. Bölzsen már Korabinsky említ magyar kisebbséget, 1910-ben 48%, 1921-ben 29%, 1938-ban 38% magyar. Abaujszakalyon Fényes jegyzett fel magyar kisebbséget, a népszámlálások folyamán pedig három esetben haladja meg magyar kisebbsége a 30%-ot (1880, 1910 és 1938-ban).

⁸⁵ 1880—1910: 22-30-19-46%, a három cseh-szlovák számlálás: 31-6-3%, 1938-ban 60% m.

⁸⁶ Szlovák nevük vagy magyar nevükből származik, pl. Buzafalva — Buzice, vagy a cseh-szlovák időből való elkeresztelés, pl. Mindszent — Všechvátých.

⁸⁷ A Lexicon és multszázadbeli adataik szerint szlovákok voltak. Az elcsatolás előtti népszámlálásokon Széplakapátin 28-17-3-33-21% m., Szilvásapátin csak jelentéktelen töredékek, 1930-ban nem volt magyarságuk. Széplakapáti a régebbi időben ref. anyaegyház volt (Kőrösy-kézirat).

KASSA VIDÉKÉNEK ÉS KÖRNYEZŐ TERÜLETEINEK
NÉPRAJZI VISZONYAI, A HELYSÉGEK NEMZE-
TISÉGI ADATSORAINAK (1773 — 1938) ALAPJÁN

- magyar
- magyar többségi vegyes
- átmeneti magyar-szlovák elemiőség
- magyar kisebbségi vegyes
- szlovák

KASSA 26 + 15 község
 58.090 lakos 28.039 lakos

Kassa város lakosságának aránya a vele Magyarország-hoz visszacsatolt környékbeli 26 szlovák és 15 szlovák-magyar jellegű község együttes lakosságához, a legutóbbi (1938. évi) felvételezés szerint

Végül, ha az egész Kassával visszacsatolt és V. dr. által igényelt abaujournai területet vesszük, úgy azon összesen 26 szlovák és 15 szlovák-magyar jellegű községet találunk. Ezen községek szétszórtnak, kisebb-nagyobb csoportokban osztódnak el a város körüli vegyes vidéken és semmikép sem választhatók külön.

Az a körülmény, hogy a Kassától nyugatra eső területrészt vegyes falvaiban az utóbbi évtizedekben magyar előretörés észlelhető, csak részbeni kárpótlást jelent azokért a veszteségekért, melyek a magyarságot a várostól keletre fekvő területrészt ezidőszertinti szlovák túlsúlyú vegyes falvaiban érték a mult század folyamán. Általuk a magyarság az együttesen vett két területrészen még mindig nem érte el azt az arányerőt, melynek a mult század elején birtokában volt. A szlovákságot tehát számarányszertinti illegitim veszteség e területen nem érte.

De nem érte igazságtalan sérelem a Kassa környéki vegyes terület szlovák falvainak elcsatolásával sem. Kassa városának *nettó* (zsidók nélkül számított) *magyarsága* közel eléri a kétszeresét a 26 szlovák község összlakosságának.⁸⁸ *E szlovákok tehát a felettük lakó kétszerannyi kassai magyarárt csatoltattak le.*

A községek nemzetiségi jellegének megítélésénél egyedül azok adataihoz tartottuk magunkat. Ha ellenoldalról akként is vennék, hogy az adatokból való következtetések tekintetében lehetnek eltérések, annyit az adatok összessége mindenképpen kétségtelenül bizonyít, hogy Kassa visszacsatolhatása csupán *vegyes terület* lecsatolását kívánta meg és nem zárt szlovák területét. Hozzá olyan vegyes területét, mely nagy részében nemrég még magyar volt. Hol a részbeni átszíneződés nem a magyarság gyengesége, hanem külső körülmények hatásaként következett be és a régi magyar rétegek folytonossága fennáll. E vegyes terület részben amúgy is a túloldalon maradt⁸⁹ és magukénak tudhatják az azelőtt kiterjedt sárosmegyei magyar községcsoportokat is, melyek ma kétségtelenül szlovákok, de nem sokkal a Kassa körüli szlovák felgyarapodás előtt olvadtak be a szlovák etnikumba.

Sátoraljaújhely felett 15 zemplénmegyei⁹⁰ községet követel a kassai vidékkel együtt V. dr., így mi is ebben a fejezetben foglalkozunk velük.⁹¹ A 15 község déli határát a következő községekkel jelzi: Biste-Kiskázmér-Alsómihályi-Legenye-Csörgő-Nagytoronya-Céke-Magyarsas-Bodzásújlak-Garany-Mészpest. Amint látni, keskeny sávról van szó, mert a 15 község közül 11 szerepel vélt elhatároló láncukban. E 15 község (a további négy: Nagykázmér, Gercsely, Kiszte és Kásó)

⁸⁸ Kassa városában 1938-ban volt 34.358 *kevesztény magyar*. Ezzel szemben a 26 szlovák község *összlakosságának* együttes száma 17.711, tehát csak valamivel több, mint az előző szám fele. Pedig az utóbbi számban még benne vannak e községek magyar és egyéb kisebbségi csoportjai is.

⁸⁹ A már említett Nagyszalánc és Magyarbödön kívül még néhány vegyes község — s általuk a vegyes vidék egy része — Szlovákiánál maradt (pl. Kisszalánc, Petőszinye stb.).

⁹⁰ Az egyik: Mészpest, most Ung vármegyéhez tartozik.

⁹¹ V. dr. ehelyütt (a 19. oldalon) érdekes megjegyzést tesz, mely jellemzőn világít rá *«tárgyilagosa»* beállítottságára. Néhány (szám szerint nyolc) a trianoni Magyarországnak meghagyott, részben szlovák vagy szlovák község miatt azt erősíti, hogy itt az etnikai igazságosság szerint a cseh-szlovák határnak is délebbre kellett volna futnia. A csallóközi, mátyusföldi, bodroközi és más egységesen magyar vidékek száz és száz magyar községe nem volt hát szerte ellentétele e nyolc községnek.

jelleget négy csoportra osztják. Az első csoportba tartoznak azok a községek, melyeket adataik, a cseh-szlovák számlálásokot kivéve, mindig magyaroknak vagy magyar többségűeknek mutatnak. Ide három község tartozik : Biste, Alsómihályi és Legenye.⁹²

	Lex.	Szir. ⁹³	Fény.	Czoer.	Pes.	Šem.	Magy. népsz.	Cs-sz. npsz.	1938
Biste	m.	—	m. r.	m. r.	m.	½ szl.	53-84-87-79	38-20-27	75% m.
Alsómihályi	m.	m.	m. r.	m. r.	m.	2/3 szl.	70-89-99-98	33-39-12	61% m.
Legenye	m.	m.	m. szl.	m. szl. r.	m.	1/3 szl.	86-94-79-92	39-39-19	72% m.

A második csoport két községből áll, ezek úgyszólván végig, szinte pontosan váltakozva, hol magyar, hol szlovák többségűekként szerepelnek.

	Lex.	Szir.	Fény.	Czoer.	Pes.	Šem.	Népszámlálás 1880—1938
Nagytoronya	m.	m.	m. r.	szl. r.	m. szl.	26% szl.	45-99-46-78-34-79-29-65% m. 55- 0-53-22-66-20-69-35% szl.
Garany	m.	—	m.	szl. m. r.	m. szl. r.	3/4 szl.	45-59-48-91-14-30-27-47% m. 52-38-49- 9-85-68-70-53% szl.

A két községet tökéletesen felesleges lehet minősíteni, de kezdő adataik mégis inkább a magyarság javára billentik mérlegüket. Nagytoronyánál megfigyelhető, hogy ha a magyarok vannak kisebbségben, mindig erősebb arányerőt mutatnak, mint hasonló alkalmakkor a szlovákok. Garanyban északi beékelte fekvése folytán erősebb volt a cseh-szlovák évek szlovákosító hatása s ez meglátszik legújabb adatain.

A harmadik csoportot szlovák-magyar jellegű községek alkotják, amelyek e mellett jobbra kétnyelvű községek. Gercsely, Kiszte, Magyarsas és Bodzásújlak azért kétnyelvűek, mert lakosságuk nemzetiségileg vegyes származású. Csörgő és Mészpest pedig fekvésüknél fogva azok. Gercsely, Kiszte, Magyarsas és Bodzásújlak a régebbi forrásokban mint magyar többségű helységek szerepelnek, ami annyit mindenesetre mutat, hogy kétnyelvűségük régi keletű. Vallásfelekezeti elosztódásuk t. i. nagyjában változatlan⁹⁴ és ez a körülmény inkább folytonos kétnyelvűségük, mint nemzetiségi áthasonlásuk mellett szól. Gercsely és Bodzásújlak a Lexiconban magyarok (Kiszte és Magyarsas nem szerepelnek benne), Szirmaynál a négy község magyar-szláv, Fényesnél Gercselyen és Magyarsason a magyarok, Kiszte a rutének vannak első helyen említve, Bodzásújlak pedig rutén-szlovák-magyar, Czoernig térképén Kiszte szlovák, a másik három szlovák-magyar, Pesty Gercselyről és Bodzásújlakról egyenesen megmondja, hogy kétnyelvűek, Kiszte 20% magyart mond; végül Šemberánál Magyarsas kb. felerészben, Gercsely 3/4 részben, Kiszte 79%-ban szlovák, Bodzásújlak pedig szlovák. Ezek az adatok biztosan igazolják a négy község régtől való kétnyelvűségét és erről tanuskodnak népszámlálási adatláncolataik is. A magyar számlálásokon közben magyar többségűek is

⁹² Egyetlen kivétel, hogy Šembera Alsómihályit kétharmad részben szlováknak tartja.

⁹³ Szirmay Antal : Notitia topographica, politica in clyti comitatus Zempleniensis. Buda, 1803. A szerző megyebeli nemesi tisztviselő volt, munkája általános bizalomnak örvend.

⁹⁴ 1828 (Nagy Lajos) és a népszámlálási kimutatások között (Gercsely kivételével, hol a reformátusok visszaestek).

voltak ;⁹⁵ a cseh-szlovák számlálások az általános kétnyelvűség miatt aránylag alacsonyhányadú magyarságot mutattak ki bennük, 1938-ban mind a négy szlovák-magyar jellegű volt. Csörgő és Mészpest szlovák-rutén eredetű községek,⁹⁶ melyek nyelvszigeti helyzetükben tökéletesen kétnyelvűekké lettek. Népszámlálási eredményeik⁹⁷ egybevetése alapján ma szlovák-magyaroknak tekintendők. E község-csoportozáshoz számíthatjuk még Kiskázmér községet. Ez Czoernigig szlovák, Pesty és Šembera szerint szlovák többségű. Állandó magyar kisebbségi csoport kialakulását látszik igazolni az a körülmény is, hogy református kisebbsége az 1828. évi (Nagy Lajos) 15 %-ról a népszámlálások időszakáig átlag 20 %-ra erősödött. A magyar számlálások kimutatják ezt a kisebbséget, de a cseh-szlovák számlálások nem, mert kétnyelvűsége miatt szlováknak vették.

Végül a területrészt három fennmaradó községe : Nagykázmér, Kásó és Céke szlovák. Nagykázmér a szlovák határ mentén Biste és Alsómihályi közé ékelődik, Kásó és Céke szigetet alkotnak a vegyes helységek között.

V. dr. folytonosnak jelzett itteni szlovák láncza tehát három helyen szakad meg : nyugati végén Bistével, közepén Nagytoronya, Legenye és Alsómihályi által, ettől keletre pedig Garany útján. A magyar etnikum mindhárom ponton *eléri az országhatárt.*⁹⁸

⁹⁵ Gercsely és Magyarsas kétszer. Kiszte és Bodzásújlak egyszer.

⁹⁶ Csörgő újabb telepítés, Szirmay idején pusztá volt. Csörgő : Fény. — szl., Czoer. — szl. r., Šem. — szl. ; Mészpest : Lex. és Kor. — szl., Fény. — r. m., Czoer. — szl. m. r., Pes. — m., Šem. — 1/2 szl.

⁹⁷ Csörgő 28-37-74-81-21-4-5-48% m. ; Mészpest 77-84-62-77-15-20-22-48% m.

⁹⁸ A határ itt szeli az átmeneti községek sávját és rajta túl is vannak hasonló vegyes községek. Túlesett Hardicsa relatív magyar többségű község, Kolbásának, Lasztócnak és Kazsónak adatsora vegyes voltukat bizonyítja, Szilvásújfalú és Kalsa a múlt század elején magyar falvak voltak stb.

A HATÁRVONAL TOVÁBBI SZAKASZAI

V. dr. beosztásának megfelelően megtárgyaltuk az eddigiekben a magyar-szlovák nyelvhatár azon két aránylag rövid szakaszát, hol a két nemzetiség választóvonalára nem egyenesvonalú és éles. Most tekintsük végig a határvonal további szakaszait.

V. dr. megfelelő fejezetében nem alkalmazkodik a földrajzi sorrendhez, hanem rendszer nélkül veszi sorra azokat az állítólagos pontokat, ahol a szlovákság megrövidült volna. Mi ezzel szemben az áttekinthetőség kedvéért nyugat-keleti irányt követve, végigvesszük a teljes hátralévő határvonalat három szakaszban. Első lesz a Magyarország és Szlovákia közötti közös határ Pozsony alatti kiindulópontja és a nagysurányi szlovák félsziget közötti része, második a nagysurányi félsziget tájéka és a Kassa körüli egyes vidék közötti hosszú vonalszakasz, harmadik a Kassától keletre eső területrész és a kárpátaljai rutén terület közti határszakasz.

Nyugati szakasz.

A nyugati szakaszon (Szemet és Tardoskedd között) csupán két ponton szeli az országhatár akként a néprajzi vonalat, hogy két-két a szlovák etnikummal összefüggő szlovák községet hágy a magyar oldalon, de hasonlóképpen két helyen vág le magyar helységeket — illetve helységet — is a szlovák oldalra.⁹⁹ *Egyébként az országhatár a nyelvhatáron fut.* Szentől keletre eső Királyfa és Papkörmösd szlovák községek annyira élesen ékelődnek be a magyar nyelvterületbe, hogy szinte szigetszámba mennek. Kataszteri területük a Szlovákiában maradt szlovák Pusztafödémeshhez tartozó néhány major területe útján érintkezik csak a szlovák etnikummal. (Maguk e majorok is már beugró részt alkotnak, melyet két oldalról

⁹⁹ A Csallóköz felső csücskében Vereknýt, Szunyogdit és Pozsonypüspökit, mely községek a szintén túlrá esett nemrég még önálló községet alkotó magyar Hideghét-pusztán érintkeznek a magyar etnikummal és Szenc felett Magyarurabot, mely községet minden adata magyar többségűnek mond. Csak Šembera ítélte szlováknak és 1921-től mutatnak benne a cseh-szlovák számlálások szlovák többséget. — A határkiigazítás alkalmával magyar részből átengedett Cseklészen is van jelentős magyar kisebbség.

ővez a magyar etnikai terület.) A két helység fekvésénél fogva nem volt elkülöníthető a magyar területtől. A másik két szlovák község a Galánta feletti Hódi és Nemesnebojsza. A két falu ugyancsak mélyen nyúlik be a magyar etnikumba és Galánta közelsége következtében nehezen lettek volna elválaszthatók a várostól. Nemesnebojsza egyébként sem tekinthető tisztán szlovák helységnek, mert adatsorában elég sok magyar vonatkozás van (Lexicon¹⁰⁰ és Korabinsky : magyar, Czoernig : magyar-szlovák, 1919 és 1921 : 21–34 % magyar). Fekvése alapján Hódin szintén van egy kétnyelvű réteg, mely az első két cseh-szlovák számláláson is tartotta magát, mégpedig jelentékeny, 38 és 27 % arányerőben.

V. dr. szerint a szóbanforgó szakaszon harmadik helyen is leszelt az országhatár szlovák helységeket a szlovák nyelvterületről, ez azonban téves állítás. Szerinte Vágvecse, Tornóc és Vágsellye is szlovák helységek. Nos, Vágvecsének és Tornócnak 1930-ig nincsen szlovák többségű adata és a két község adatsorában az 1930. évi népszámlálás az egyetlen alkalom, mikor szlovák többségűeknek szerepelnek. Vágvecsére Pesty szerint az 1600-as évszázad folyamán morva telepesek jöttek, kik a községet jelentékeny mértékben elszlávosították. Ezeknek utódai csak kisebbségi töredékként maradhattak meg, mert a Lexicon, Fényes és Šembera kizárólagosan magyarnak mondják a községet és csak Czoernig, valamint Pesty-nél találunk szlovák kisebbséget. A magyar népszámlálásokon 19-14-9-16 % a szlovák kisebbség arányereje, mely az első két cseh-szlovák számláláson sem jelentékenyen erősebb : 21 és 25 %. Tornóc Cseh-Szlovákiához való csatoltatásáig teljesen magyar község volt és nincsen adata, mely mást bizonyítana. A község határához ugyan tartozott néhány major, hol szlovák cselédnép lakott, de ezek az összlakosságnak csak kis hányadát tették ki. 1919-ben is csak 13 % szlovák volt a községben. 1921-ben felszorították a szlovákok arányát 34 %-ra, a 20-as évtized folyamán pedig cseh-szlovák agrártelepítést eszközöltek a község határában, mi újabb ugrással erősítette fel az itteni szlovákok számát. Az 1930. évi népszámlálás a maga módja szerint Vágvecst 62 %-ban és Tornócot 56 %-ban mutatta ki szlovák többségű helységnek. 1938-ban a két község természetesen ismét magyar volt. Vágsellye adatai vegyes lakosságot bizonyítanak, mely ha származásilag nem is, de magyar környezetében ma inkább magyar túlsúlyúnak mondható. Pesty közli, hogy a lakosság $\frac{3}{4}$ része Felsőnyitrából és Trencsénből hozott telepes, $\frac{1}{4}$ része pedig idevaló régi kálvinista (vagyis magyar). A népszámlálások előtti adatai jobbra magyar többségűnek mondják Vágsellyét — Lexicon, Czoernig, Šembera : magyar-szlovák (velük szemben csak Korabinsky mondja szlovák-magyarnak, Fényes pedig magyarnak). A magyar népszámlálások kimutatásai felváltva mutatják általában csekély mértékben magyar vagy szlovák többségűnek (1880-ban 65 % szl., 1890-ben 55 % m., 1900-ban 55 % szl., 1910-ben 92 % m.), a csehszlovák számlálásokon a szlovákok vannak fölényben : 46 (relatív többség)-62-61 % arányban. 1938-ban ismét a magyarság kerül döntő fölénybe (93 % m.). Mint látható, nem lehet arról szó, hogy Vágvecse és Tornóc esetében szintén összefüggő szlovák községeket vágott volna le a határ, mely ellenkezőleg itt pontosan a nyelvhatáron fut, Vágsellye pedig magyar túlsúllyal bíró vegyes sziget a magyar nyelvterület belsejében.

¹⁰⁰ Petrov ugyan ezen adat helyességét kétségbevonja.

Hogy mindent sorra vegyünk, meg kell említenünk, hogy itt a mátyusföldi határszakasz mentén még két olyan kisebb körlet van, melyeknek magyar voltához ugyan semmiféle kétség nem fér, de szlovák oldalról gyakran szeretnek róluk, mint szlovák jellegű községcsoportokról megemlékezni. V. dr. is így igyekszik beállítani őket. Az egyik községcsoportot néhány Szentől délre fekvő község alkotja, a másik Galánta városa néhány környező községével. Az első csoport községei : Dunasáp, Dunaújfalú, Zonc, Dunatorony, Egyházfa és Nagyborsa. Mind a hat község adatsorában találunk több-kevesebb szlovák vonatkozást, de távolról sem olyan mértékben, hogy az általuk alkotott kis körletet akárcsak vegyes jellegűnek is lehessen minősíteni. Dunasáp a Lexicon idején és a múlt évszázad folyamán átmeneti állapotban volt és kétnyelvű hely lehetett, mert bár a Lexicon, Fényes és Czoernig egyhangúan magyarnak mondják, Korabinsky szlováknak jelzi és az 1880. évi népszámlálás 56 % szlovákot írt össze, 28 % magyarral szemben. A további magyar számlálásokon határozott magyar többsége van (71-66-69 %), mely a három cseh-szlovák számláláson is változatlanul tartotta magát (69-91-58 %). Dunaújfalú, Zonc és Dunatorony az összes magyar és csehszlovák népszámlálások alkalmával színmagyarok, előbbi adataikban azonban találunk szlovák vonatkozásokat. Így Dunaújfalut a Lexicon és Korabinsky szlováknak, Zoncot Fényes szlováknak és Pesty magyar-szlováknak, Dunatoronyt pedig a Lexicon,¹⁰¹ Korabinsky, Fényes és Šembera szlováknak, Pesty szlovák-magyarnak jelzi. Azidőbeli további adataik persze szintén magyaroknak mondják a három községet. Egyházfa magyar-szlovák jellegű község, melyet adatai a Lexicontól Czoernigig ugyan egyedül magyarnak mondanak, de tovább következetesen van szlovák kisebbsége (Pesty : magyar-szlovák, magyar és cseh-szlovák népszámlálások : 33-24-13-9-31-23-46-9 % szl.). Nagyborsa a valamikor szlovák Felborsa és a magyar Alborsa községekből egyesített község. A két falu közül Fényes adatai szerint Felborsa volt a nagyobbik, így az egyesített községet a Lexicon és Korabinsky idejére vonatkoztatva, szlovák-magyarnak kell ítélni. Fényes, Czoernig és Pesty kizárólagosan magyarnak mondják és az 1880. évi népszámlálás is csak 13 % szlovákot mutat ki. 1890-től 1910-ig a további három magyar számlálás 33-29-21 % szlovákot eredményezett és hogy a magyar népszámlálások nem rövidítették meg a szlovákságot, igazolja az, hogy 1919. évi cseh-szlovák számlálás csak 13 % szlovákot talált. 1921-ben 28 % a szlovákok aránya, míg az 1930. évi számlálás erőszakoltan 57 %-os szlovák többséget írt össze, visszaszorítva a magyarságot 42 %-ra. A teljes adatsor világosan mutatja, hogy a magyarság vitathatatlan túlsúlyban van a községben. 1938-ban adatsoraiknak megfelelően teljesen magyar mind a hat község (Dunasáp 92 %, Dunaújfalú 98 %, Zonc 98 %, Dunatorony 99 %, Egyházfa 90 %, Nagyborsa 90 % magyar).

A Galánta körüli községcsoportban még mérsékeltőbbek a szlovák vonatkozások. Itt mindössze az van, hogy Galántán, Magyardiószegen, Nemeskosúton és Hegy községében egy-két alkalommal szlovák kisebbség szerepel. Magyardiószegen, hol a cukorgyári uradalom alkalmazottai között vannak szlovákok, 1880-ban 24 %, 1930-ban 30 % szlovák van kimutatva, a többi alkalommal szlováksága nem éri

¹⁰¹ Érdekes, hogy Petrov a Lexiconnak ezt az adatát kétesnek minősíti. L. Příspěvky ... 306. o.

el a 20 %-ot.¹⁰² Nemeskosúton és Hegyén csak az 1880. évi népszámlálás mutat ki 28 %, illetőleg 31 % szlovákot. A többi adat és számlálás seholsem erősíti meg ezeket az elszigetelt adatokat és az 1921. évi cseh-szlovák kimutatás is 96 %, illetve 97 % magyart regisztrál a két községben. Nemeskosúton 1930-ban, a közben történt szlovák telepítés ellenére is csak 12 % a szlovákok aránya. Hegyén a cseh-szlovák időben kizárólag a Slovenska Liga által felállított szlovák tannyelvű iskola működött, miáltal 1930-ban 26 % szlovákot mutattak ki. A Liga évkönyvében azonban olvasható,¹⁰³ hogy az iskola tanulói csakis az iskola falai között beszélgettek szlovákul, mi élénk fényt vet a falu »szlovák«-jaira. Galántán Fényes és Czoernig említenek szlovák kisebbséget, mely csak gyenge arányú lehetett, mert Šembera mindössze 100 lélekre teszi itt a szlovákok számát, mi kb. 5 %-nak felelhetett meg. A magyar népszámlálásokon 1880 és 1890-ben volt legtöbb szlovák; mindkétszer 14 %. Megfelelően 17 és 13 % cseh-szlovák adódott az 1919—21. évi cseh-szlovák számlálásokon is. 1921 után szlovák agrártelepítés történt a város határában. Részben ezen körülmény, részben az 1930. évi számlálás ismert módszere következtében ezúttal a magyarság visszaszorul 40 %-ra, a cseh-szlovákok pedig felszöktek 35 %-ra. 1938-ban helyreigazodtak ismét a város nemzetiségi viszonyai (92 % m., 6 % szl.).

Ezzel ki is merítettük a mátyusföldi magyar határzóna szlovák vonatkozásait. Láthatjuk, hogy ezek távolról sem ütnek meg azt a mértéket, hogy — mint a mai, mint az elmúlt időre vonatkoztatva — akárcsak vegyes jelleget is adjanak az itteni határvonal egyes szakaszainak. Szlovák részről az itt végigfutó vasúti fővonal miatt gyakran szokták hangoztatni ezen rész vegyes jellegét, a felsorolt adatok mutatják, hogy az állítás mennyire alaptalan.

Középső szakasz.

A nagysurányi félsziget tájékának megtárgyalásánál Tajnasári községéig vizsgáltuk meg a terepet, most a határzóna középső szakaszának megtárgyalását a tőle közvetlenül keletre fekvő Mohi községének pontjától kezdjük. Végighaladunk Bars-Hont, Nógrád és Gömör vármegyék vonatkozó szakaszain a Rozsnyótól keletre fekvő Barka községének pontjáig, mely község a Kassa vidékével már megtárgyalt legnyugatibb községgel, Ájfalucskával határos. E meglehetősen hosszú vonal nemzetiségi vizsgálatát igazság szerint néhány Léva városától keletrefekvő községen kellene kezdenünk, mivel azonban V. dr. Lévát is reklamálja, a városról szintén meg kell röviden emlékeznünk.

Léva a nyelvhatáron fekvő teljesen magyar város, a garamvölgyi nagy magyar terület központja. Szlovák község sokkal kevesebb gravitál ide¹⁰⁴ és lakosságának

¹⁰² Magyardiószeggel össze van építve Németdiószeg községe, mely 1786-ban németországi németekkel lett telepítve, ma vegyes.

¹⁰³ »Za tú našu slovenčinu«. 366. o.

¹⁰⁴ A cseh-szlovák időben volt lévai járás területének legnagyobb része azelőtt a bái járás volt, melyet szlováksága miatt nemzetiségi okokból kapcsoltak hozzá. Lévához csak pár felette fekvő szlovák község tartozott és a cseh-szlovák időbeni zselizi járás, melyet viszont azért hívtak életre, hogy a magyar községeket Lévától elvonják.

szlovák töredéke csakis onnan ered, hogy nyelvhatármenti hely lévén, valamilyes szlovák beszivárgásnak is kellett irányulnia a városba. A Lexicon és Fényes ezalapon említenek a városban szlovák kisebbséget; az 1779. évi canonica visitatio külön káplánt rendelt ki a szlovák lakók részére.¹⁰⁵ Ezen szlovákoknak hányada azonban csekély lehetett, mert Czoernig és Pesty kizárólag magyarnak mondják Lévát és Šembera is csak 13%-nak megfelelő szlovákságot becsül. V. dr. tehát egészen önkényesen írja a várost az elmúlt két évszázadra vonatkozólag szlovák-magyar-nak. A négy magyar népszámláláson 12-11-9-7%-ot számláltak a szlovákok; az első két cseh-szlovák számláláson a cseh-szlovák katonaság és hivatalnokcsaládok által 30 és 29%-ra erősödtek fel. 1930-ban a népszámlálás erőszakoltan és teljesen következtlenül 49%-nyi cseh-szlovák többséget mutatott ki papiroson, 41%-ra nyomván le a mindenkori magyar többséget.¹⁰⁶ 1938 : 84 % magyar, 14 % szlovák.

Lévától keletre néhány vegyeslakosságú helység fekszik. Közvetlen szomszédja Hontvarsány, előbb színmagyar község volt és nevezetes református gócpont.¹⁰⁷ A Lexiconban és Korabinskynál magyar, Fényes, Czoernig (1850-ben 78 % m.) és Pesty már magyar-szlováknak jelzik. Šembera tévesen becsüli $\frac{2}{3}$ részben szlováknak, mert a magyar népszámlálásokon csak 29-40-35-13 % a szlovákok aránya és az első két cseh-szlovák népszámlálás is magyar többséget eredményezett (46 és 22 % szl.). 1930-ban átmenetileg szlovák többség szerepel (54 % szl., 46 % m.), mely kimutatás 1938-ban ismét helyrebillent (69 % m., 31 % szl.). A további szomszédközség, Csánk szintén magyar származású falu, mely érdekes módon szlovákosodott el. Az azelőtt színreformátus község Czeglédi nevű lelkészének 1674-ben menekülnie kellett, a gyülekezet egy Sebestini nevű szlovák evangélikus lelkészt hívott meg helyére, ki az evangélikus felekezetre vezette át a lakosságot. Ez a körülmény a község elszlovákosodásához vezetett.¹⁰⁸ A Lexicontól 1890-ig minden adatában szlovák, bár eredeti magyar nevű lakossága ma is azonos. A századelejei magyar fellendülés idejétől kezdve a község kezd visszamagyarosodni. 1900-ban 46%-ban magyar, 1910-ben pedig a magyarság 64%-os többségre tesz ismét szert, *mely többségét 55% arányban az 1919. évi cseh-szlovák népszámláláson is megtartja.* Az 1921. évi számlálás is 29% erejű jelentős magyarságot mutat ki. 1930-ban magyarsága átmenetileg eltűnik, de 1938-ban ismét 61%-os magyar többsége van. A két községhez csatlakozik délről Hontkiskér, mely az egy Šembera becslését kivéve (75 % szl.) minden adatában magyar, csupán néhány multszázadbeli forrás (Fényes, Czoernig, Pesty) említ benne szlovák kisebbséget, továbbá az 1919. és 1930. évi cseh-szlovák számlálások mutatnak ki erős, 41 és 45%-nyi szlovák kisebbséget. A nemzetiségi fejlődést Pesty magyarázza meg, írván, hogy hajdan kipusztult itt a magyar lakosság és helyébe szlovák telepeseket hoztak, kik egy Zatykó nevezetű

¹⁰⁵ Körösy József II. K., 4. o.

¹⁰⁶ A sorok írója közvetlenül ismerte néhány szlovák vezető egyéniség véleményét erről a népszámlálási eredményről.

¹⁰⁷ Katolikusága is nagy részt magyar volt, mert Nagy Lajosnál (1828) 57%-os r.k. többsége van 43% ref-sal szemben.

¹⁰⁸ Körösy József II. K., 36 és 45. o.

magyar plébános tevékenységének idejétől kezdődőleg (1816) megmagyarosodtak. Az új lakosrétegnek azonban már előbb is kétnyelvűnek kellett lennie, mert a Lexicon és Korabinsky kizárólag magyarnak mondják (magyar számlálások : 10-10-15, 14-8 % szl., 1921. évi cseh-szlovák számlálás : 92 % m.). A három község vitathatatlanul igazság szerint került a magyar oldalra, Hontvarsány és Hontkiskér magyar vonatkozásainak elhatározó túlsúlya percig sem kérdéses és Csánk sem ítéhető szorosan vett szlovák községnek.

A szántói országhatár beszögellés után a határon fekvő Hévmagyarád községét vegyes, jobban mondva kétnyelvű lakosság lakja. Adatai változva mutatják hol magyar, hol szlovák többségűnek. Czoernig magyar, illetve magyar többségű, Fényestől Šemberáig szlovák-magyar, az összes magyar, valamint az 1919. évi cseh-szlovák számláláson megint magyar többségű, csak 1921 és 1930-ban van közben szlovák többsége. A magyarság arányszámai az összes számlálásokon : 60-89-63-76-50-17-21-84 % ; ha ez arányszámsor mellé régebbi adatait is számba vesszük, úgy a magyarság túlsúlya állapítható meg. Hévmagyarádtól délre két olyan község van, melyeket V. dr. ugyan nem hoz fel, de a teljes pontosság kedvéért foglalkoznunk kell velük. Ezek Deménd és Százd. Deménd előbb színmagyar volt. Korabinsky és Fényes ugyan szlováknak mondták, e téves közléseket azonban tökéletesen megcáfolja az, hogy 1822-ben a község istentiszteleti nyelve kizárólagosan magyar volt és hogy az 1850. évi Bach-féle népszámlálás egyetlen szlovákot sem talált a községben.¹⁰⁹ 1918-ban, közvetlenül az elcsatolás előtt egy birtokparcellázással kapcsolatban szlovákok kerültek a községbe, kikhez a cseh-szlovák időben még néhány család csatlakozott. Ezek alkotják 1921-től kezdve¹¹⁰ a község szlovák kisebbségét (1921—38 : 28-39-31 % szl.). Százd a Lexicon idején magyar volt. Közvetlen azután egy szlovák evangélikus csoportot telepítettek a községbe,¹¹¹ mely 1791-ben alakította meg evangélikus egyházközségét. Korabinsky és Fényes¹¹² a telepítés hírére szlovák többségűnek mondják Százdot, de közlésük téves, mert Nagy Lajosnál olvashatjuk, hogy az evangélikusok 31%-os kisebbségben voltak a 69%-ot kitevő katolikus és régi magyar lakosréteggel szemben. Czoernig és Pesty a többségnek megfelelően magyarnak mondják a községet ; Šembera 48 % szlovákot becsül, az 1880. évi népszámlálás pedig az evangélikusok arányában 31 % szlovákot tüntet fel. A szlovák csoport a magyar környezetben azután felszívódott, mert 1930-ig nem találjuk többé nyomát. 1919-ben ugyan 22 % szlovák szerepel, ez alkalommal azonban a cseh katonaság tette ki e százalékpontokat.¹¹³ A huszas években végül szlovák telepítés történt a községben és ezek az új telepések adják az 1930 és 1938-ban kimu-

¹⁰⁹ Kőrösy József II. K., 43. o.

¹¹⁰ Deménden 1919-ben cseh katonaságot írtak össze, miáltal a szlovákság 51%-ot tett ki ; ez az összlakosság számának alakulásából tűnik ki. 1910-19-21-ben az összlakosság 724, 1.460, 848.

¹¹¹ A hontmegyei szlovák és evangélikus Kiscsalomjáról, Udvarnokról és Teszérről. Kőrösy adata, I. II. K., 31. o.

¹¹² Fényes német kisebbséget is tüntet fel. Pestynél tényleg olvashatjuk, hogy átmenetileg tartózkodott a községben egy német csoport, de ez előbb volt.

¹¹³ 1910-ben 691, 1919-ben 816, 1921-ben 687 lakó, 1919-ben aránytalanul sok férfit írtak össze és a szomszédos Deménden is volt katonaság.

tatott 24, illetve 22 százalék szlovákot. Az itt felsorolt három községben tehát csak szlovák kisebbségek vannak.¹¹⁴

Innéttovább kelet felé — mint V. dr. is felemlíti — Kelenye és Szelény a Lexicon és Korabinsky szerint szlovák községek voltak. A magyar környezet azonban már régen átváltoztathatta őket, mert ezentúl nincsen többé szlovák adatuk, csupán Šembera becsült Kelenyén $\frac{1}{3}$ szlovákot (három cseh-szlov. száml. 96-98-92% m.). Bár az 1919. évi csehszlovák számlálás Szelényben 98% magyart regisztrált, a cseh-szlovák rezsím megkísérelte a község visszaszlovákosítását. Csakis szlovák iskolát engedélyeztek és ennek nyomán 1921-ben 37%, 1930-ban pedig 31% szlovákot írtak össze és még 1938-ban is 34% erős szlovák kisebbség jelentkezett. A két község között fekvő Gyürki teljes adatsora magyar, csupán az 1921. évi cseh-szlovák számlálás mutatta ki tévesen 59%-ban szlovák többségűnek. Az 1930. évi népszámlálás mindjárt korrigálta is ezt a kimutatást (76% m.). A három község magyar volta minden kétséget kizár.

Balassagyarmat vidékén vegyes és szlovák lakosságú községcsoportot következnek. Itt Kiscsalomja és Erdősleestény szlovák szigetközségek, melyeknek adataiban mégis kifejezésre jut a környező nemzetiségi hatás (Kiscsalomja 1930-ban 28% m.; Erdősleestény 1910-ben 37%, 1938-ban 63% m.). Bátorfalu, Leszenye és Ipolyharaszi felekezetiileg vegyes, katolikus-evangélikus községek, hol mindkét felekezeti táborra két nyelvet. A népszámlálásokat megelőző források váltakozva magyarnak, szlováknak vagy vegyesnek mondják őket, de érdekes, hogy Šembera mindhárom községben csak szlovák kisebbséget becsül (Leszenye és Ipolyharaszi $\frac{1}{3}$ szl., Bátorfalu kb. 28% szl.). A magyar népszámlálásokon kivétel nélkül magyar többségű mindhárom község. Az államfordulat után 1919-ben hirtelen 18, 25 és 13%-ra esik vissza a magyarság, viszont két évre rá 1921-ben Bátorfalun és Ipolyharasztin már megint a magyarság van többségben 51 és 84%-os arányban s csupán Leszenyén maradt továbbra is 28%-os kisebbségben. 1930-ban mindhárom község szlovák (8-45-16% m.), 1938-ban pedig magyar (89-100-92% m.) többségű. A három község két nyelvű lakossága — szigethelyzetük következtében — inkább tekintendő magyarnak, ezt bizonyítja a múlt századra vonatkozólag főként Šembera becslése, a mostani időre vonatkozólag pedig az a körülmény, hogy a cseh-szlovák időben két község adatai magyar irányba igazodtak vissza; a harmadikról, Leszenyéről pedig Stodola dr. közöl helyi értesítést, mely szerint katolikussága (a lakóknak több mint $\frac{2}{3}$ -a) magyar.¹¹⁵ A községek egyébként Balassagyarmat szomszédközségei, minden szálukkal idegravitálnak; a szlovák etnikummal csak egész rövidke darabon érintkeznek és attól teljesen magyar községek választják el őket (Lukanénye és Zsély).

Tőlük nem messze kelet felé van Zobor szlovák szigetközség, mely a határtól beljebb fekszik s nem volt elválasztható a magyar etnikumtól.

¹¹⁴ Miként e szakaszon a szlovák elem átnyúlik kisebbségi csoportokat alkotva a nyelv-, illetve országhatáron, ugyanúgy a magyarságnak is maradtak kisebbségi csoportjai a szlovák oldalon: Nagykereskény 1919-ben 82%, 1921-ben 23%, Kiskereskény 1919-ben 62%, 1921-ben 31%, Horhi 1921-ben 25%, Szántó 1919-ben 38%, Gyügy 1930-ban 30%, Ebeck 1921-ben 40%, Kiskürtös 1919-ben 22% magyar.

¹¹⁵ Slovenské mensiny na rozhraní mad'arsko-slovenskom. 46—47. o.

Sorrendben ezután Losonc városa következik. A város ugyanúgy, mint Léva, a nyelvhatár magyar vonalában fekszik. Nemzetiségi adatai is nagyjában hasonló fejlődést mutatnak, azzal a különbséggel, hogy itt a magyar és cseh-szlovák népszámlálások kimutatásai nem egyeznek. Az öt magyar népszámlálás szerint a város 70-85-86-82-79%-ban volt magyar, a három cseh-szlovák számlálás viszont 69-47-60% arányú cseh-szlovák többséget mutatott ki. Bizonyos, hogy egy hasonló városban eléggé jelentős rétegek cserélődhetnek ki az államváltozások alkalmával és tény, hogy a cseh-szlovák időben több hivatal és intézmény székelt a városban, mégis ezen körülmények egymagukban nem teheték ki a népszámlálások tükrözte nagy ellentétet. Lássuk, melyik kimutatásokat igazolják az azelőtti adatok. A jelenlegi város a tulajdonképpeni Losonc és a vele összeépített Losonc-Tugár egyesítéséből keletkezett. Az egyesítés az 1880-as évtized folyamán történt. A két városrész adatai külön addig a következők:

	Losonc	Tugár
Lexicon	magyar	magyar
Korabinsky	magyar	szlovák
Fényes	magyar-szlovák	szlovák-magyar
Czoernig	magyar	magyar-szlovák
Šembera	32% szlovák	68% szlovák
1880	72% m., 17% szl.	62% m., 25% szl.

Mint látható, Losonc volt a magyarabb. Mivel pedig Losonc lakossága majdnem négyszerese volt Tugár lakosságának,¹¹⁶ az egész város egybekombinált régebbi adatsora így alakul:

Lexicon	magyar
Korabinsky	magyar-szlovák
Fényes	magyar-szlovák
Czoernig	magyar-szlovák
Šembera	41% szlovák
1880	70% magyar, 19% szlovák.

Ez az adatsor határozottan a magyar népszámlálásokat igazolja. Pesty csupán Losonc nemzetiségi adatát közli és magyar-szlováknak jelöli meg. A város szlovák kisebbségéről mint jövevénylakosságról ír. Ezzel igazolja a Lexicon adatát: a város eredetileg magyar volt, szlovák kisebbsége a tőle északra fekvő szlovák vidékről szivárgott be — akárcsak Léva esetében.

A teljesen ellentétes cseh-szlovák népszámlálási eredményekre csak részben találunk magyarázatot. Egyébként a város más megnyilvánulásai teljesen ellentmondanak nekik. Az 1919. évi számlálás számadataiból kivehető, hogy ez-alkalommal nagyszámú idegen elemet számoltak meg a városban. Ezúttal 3500 lélekkel volt több, mint 1910-ben és 4000-rel több, mint két évre rá, 1921-ben.¹¹⁷

¹¹⁶ A két hely lakosságának száma — Nagy Lajos az 1869. és 1880. évi népszámlálások kimutatásainak közeparányosait véve — úgy aránylott egymáshoz Losonc javára, mint 100 a 28-hoz.

¹¹⁷ Az összlakosság: 1910-ben 12.939, 1919-ben 16.467, 1921-ben 12.417.

Ezt az egyszeri magasarányú lakostöbbletet csakis az akkori zavaros viszonyok következtében ott állomásozó katonaság okozhatta és a magyararányú cseh-szlovák előretörés részben ebben a körülményben keresendő. 1921-ben egyes utcák kimaradtak a számlálásból, ami az akkori becslés szerint közel 2000 lélekkel rövidítette meg az összlakosszámot és a magyarságot.¹¹⁸ Tekintve, hogy a cseh-szlovákok ez-alkalommal csupán relatív többségben voltak (47% cssl., 44% m.) és csak 356 lélekkel haladták meg a magyarságot ez a közel 2000 megnevezés nélküli lélek máris jelentékeny arányú magyar többséget eredményezett volna.

Az első két cseh-szlovák számlálás ellentétes eredményére van tehát részben magyarozatunk, 1930-ban pedig Losoncon is csak az történt, ami számtalan más helyen, a számlálás módfelett felfokozta a cseh-szlovákok számát. Az tehát, hogy a három népszámlálás egyformán cseh-szlovák többséget eredményezett, nem jelent következetességet, minden alkalommal külön oka volt az eredménynek. Ezt az arányszámuk hullámlása is mutatja : 69-47-60.

A város teljesen magyar jellege különben egyáltalán nem szűnt meg a cseh-szlovák években, egyik központja volt a magyar kisebbségi életnek, a magyarság több központi szerve székeltek itten és nem egy országos kisebbségi mozgalom indult ki innen.¹¹⁹

De számos egyéb adattal is rendelkezünk, melyek a cseh-szlovák statisztikák helytelenségét bizonyítják. Ime néhány : a reál gimnázium 1932/33. tanévi kimutatása szerint a helyben született tanulók közül 169 volt magyar és csak 39 szlovák nemzetiségű. Helyben lakott szüleinél 222 magyar és csak 125 szlovák nemzetiségű diák.¹²⁰ Az 1933/34. tanévben 575 gyermek járt magyar és csak 439 cseh-szlovák tannyelvű elemi iskolába. Az iparostanonciskola 134 tanulója közül 121 volt magyar és csak 13 szlovák nemzetiségű. 1933-ban a városi közkönyvtárban 22.023 volt a magyarnyelvű könyvkikölcsönzések száma 6028 szlovák és csehnyelvű könyvkikölcsönzéssel szemben. 1934-ben naponta 806 drb magyar napilap példány fogyott a városban 267 drb szlovák és 299 drb cseh napilap példánnyal szemben.¹²¹

1938-ban Losonc nemzetiségi adatai az igazságnak megfelelően billentek helyre : 79% magyar, 18% szlovák. A város magyar volta vitathatatlan.

Losonccal együtt kerültek a magyar oldalra Gács és Losoncapátfalva községei, melyek tulajdonképpen Losonc külvárosainak tekintendők. Gács szlovák helység, Losonccal való szoros kapcsolata miatt jórészt kétnyelvű, mely körülmény egy alkalommal statisztikailag is kifejezésre jutott, mert 1910-ben magyar többség van kimutatva. Ideiteltetését azonban nem is annyira ezen körülmény, hanem inkább az okozhatta, hogy ipari tekintetben és egy vasúti hurokvágánnyal teljesen Losonchoz van kötve. Losoncapátfalvát adatsora vegyes és kétnyelvű helynek mutatja. A Lexicon és Korabinsky szerint magyar, Czoernig és Šembera

¹¹⁸ L. Hassinger : Die Tschechoslowakei. 139. o.

¹¹⁹ Losoncon székeltek sokáig pl. a magyar pártok országos Vezérlőbizottságának központi irodája, itt működött Cseh-Szlovákia egyetlen főiskolai fokozatú magyar tanintézete, a Református Teológia, itt alakult meg a cseh-szlovákiai magyar Népszövetségi Liga stb.

¹²⁰ L. a Losoncon akkoriban megjelenő »Figyelő« 1933 nov. 26-i számában.

¹²¹ L. Prágai Magyar Hírlap, 1934 febr. 2.

(kb. 34 % szl.) szerint magyar-szlovák, Fényes szerint szlovák. Magyar népszámlálások : 38-41-38-59 % magyar, 1919-ben még szintén 22 %-ban magyar, a további két cseh-szlovák számláláson szlovák (15 és 9 % m.), 1938-ban ismét 81 %-ban magyar. Ez az adatsor mutatja, hogy a község van annyira magyar, mint szlovák.¹²²

Losonc és Rimaszombat között a fele úton fekszik a nyelvhatáron színmagyar községek által övezve Kétkeresztúr községe. Lakossága vegyes, adatainak összessége azonban a magyarság túlsúlyát mutatja. Czoernig óta vannak önálló adatai, azelőtt két pusztá volt. Czoernig térképén magyar. A magyar és cseh-szlovák népszámlálásokon ötször volt magyar és háromszor — 1900, 1919 és 1930-ban — szlovák többségű.¹²³ A nemzetiségi szempont mellett, földrajzi fekvése is a magyar oldalra sorozza.

V. dr. Rimaszombat városát is reklamálja. Erre csupán annyit, hogy a városnak más mint magyar adata, soha nem volt. Nyelvhatármenti város lévén, beszívgálás útján való szlovák szóróványa mindig lehetett, — Fényes és Šembera¹²⁴ is említenek szlovák kisebbséget — de az 1919. évi cseh-szlovák számlálás is csak 10 % csehszlovákat tudott a városban összeírni. Az, hogy az 1921. és 1930. évi számlálások 21 %-ra, majd újabb ugrással 40 %-ra emelték a cseh-szlovákok arányát, mit sem változtat a város tökéletes és színmagyarságán. A város szomszédságában Rimatamásfalva és Dúsa községeket említi V. dr. Rimatamásfalva a magyar etnikumba ékelődő község, melynek lakossága származás szerint ugyan vegyes, de a magyar környezet hatása alatt már régebb ideje magyarnak tekinthető. Pesty írja, hogy »lakossága eredetét tekintve, nagyon vegyes és legújabb lakossága az itten letelepedett tótokkal szaporodott«. A Lexicontól és Bartholomaei-destől¹²⁵ kezdve egészen 1919-ig, Fényes és az 1880. évi számlálás kivételével, mindig magyar. Fényes a Pesty-féle közlésnek megfelelően szlovák-magyarnak jelzi, 1880-ban 68 %-os szlovák többség adódott 25 % magyarral szemben. 1921-ben a magyarság relatív többségben van (49 % m., 46 % szl.), 1930-ban pedig a szokott módon a szlovákok mutatnak ismét többséget (69 % szl., 29 % m.). A község egybe van építve Rimaszombattal és nemzetiségi fejlődését a város határozza meg. Ennek megfelelően 1938-ban ismét magyar volt (89 % m., 10 % szl.). Dúsa Pesty közlése szerint szlovák szigettelepülés, lakossága több északrimavölgyi községből telepedett ide. Bartholomaeides, Fényes és Šembera ennek megfelelően szlováknak is jelzik. A Lexicon és Czoernig szerint azonban magyar, ami azt mutatja, hogy a telepések magyar környezetük következtében már abban az időben is kétnyelvűek voltak. 1880-ban 58 % magyarja volt, 41 % szlovák ellenében. A szlovákság azután tovább gyengült és az első két cseh-szlovák számláláson is csak 26, illetve 34 % arányban jelentkezett viszont. A 20-as évek folyamán szlo-

¹²² Losonc alatt van néhány község, ahol 1938-ban erős arányerejű szlovák kisebbségek vannak. Ezek a cseh-szlovák telepítés maradványai, kik alkalmasint még eltávoznak.

¹²³ A magyarok arányszámai : 74-91-49-56-42-51-27-77%, a szlovákokéi : 20-9-50-44-55-47-73-23%.

¹²⁴ Šembera indokolatlanul magasán 1600-ra becsülte a szlovákok számát.

¹²⁵ Bartholomaeides László : *Incltyi superioris Ungariae comitatus Gömöriensis Notitia historico — geographico — statistica*. Lőcse, 1806. A szerző megyebeli evangélikus lelkész volt, munkája általános bizalomnak örvend.

vákokat telepítettek ide és az új telepesek által 1930-ban ismét szlovák többségűvé lett a falu, mely helyzetét 1938-ban is megtartotta, úgyhogy ma szlovák többségű szigetközségnek tekinthető (1930-ban 71% szl. — 29% m., 1938-ban 70% szl. — 30% m.). Rimaszombattól közvetlenül keletre két kis községet — Baktit és Bellényt — kell a teljesség kedvéért felsorolnunk, bár V. dr. ezeket sem említi. A két község 1930-ban szlovák többségűnek volt kimutatva, mi ellentétben áll előbbeni adataikkal. Ez a két változás nem tudható be egy netaláni visszaszlovákosodási folyamatnak, mert 1921 és 1930 között történt földparcellázással kapcsolatos szlovák betelepedés eredményezte. Bakti a cseh-szlovák időben lett önálló községgé, addig közigazgatásilag Rimaszombat városához tartozott. Az előbbeni időből két önálló adata ismeretes: Fényes magyarnak jelzi, 1910-ben pedig 100% magyar. Önállósítása után 1930-ban a szlovákok betelepülése dacára magyar többségűnek kellett volna lennie, de a régebbi lakosok nagyrészenek (377 közül 173-nak) cseh-szlovák állampolgárságát nem ismerték el s ezek kívül maradván a nemzetiségi rovaton, 77%-ban szlováknak és csak 23%-ban magyarnak számított a község. 1938-ban az egész lakosság számláltatván, az eredmény 69% magyar és 31% szlovák. Bellény a Lexicontól kezdve, minden adatában színmagyar, *még 1921-ben is 100 százalékban magyar*. 1930-ra az említett szlovák betelepedés után 67% szlovákra és 33% magyarra változott a nemzetiségi elosztás. Az etnikai rontás itt oly mértékűnek bizonyult, hogy a lakosság jórészen ki is cserélődött (1921-ben 120 ref. — 32 rk., 1930-ban 81 ref. — 171 rk., 1938-ban 74 ref. — 228 rk.) és még 1938-ban is több a szlovákja, mint a magyarja: 69% szlovák, 31% magyar. A bakti és bellényi szlovák parcellázások ugyan nem tartoztak a hivatalos telepítési akció keretébe, a hivatalok azonban az egyéb parcellázások esetében is gondosan ügyeltek arra, hogy azok a nemzetiségi expansió szolgálatába állítsanak; Bakti és Bellény magyar etnikai talaj.

A Rimaszombat és Rozsnyó közötti szakaszon elsősorban Jolsva kérdésével kell foglalkoznunk. A városka lakosságának legnagyobb része ugyanis szlovák származású és azáltal, hogy a döntőbírói ítélet Magyarországnak ítélte, négy szlovák községet is magával rántott a magyar oldalra. A népszámlálásokat megelőző források szlováknak mondják. Magyarosodásra való hajlamossága azonban már ezen időből datálódhatik, mert 1880-ban 41%-nyi magyarságot mutatott ki az első magyar népszámlálás. A hasonló gömörmezei mezővárosokban általában beszélték mindkét nyelvet, de Jolsván az is elősegítette a magyarosodást, hogy közel feküdt a nyelvhatárhoz — olyan sávban, hol a falvak lakossága többnyire a másik nemzetiség nyelvét is beszéli — és dél felől néhány magyar falu is gravitált feléje. 1890-ben a 10 év előtti eredmény ismétlődött meg: 45% magyar. 1900-ban és 1910-ben már nagy magyar többséget mutatnak az adatok: 78 és 80% magyar. A cseh-szlovák számlálások ugyan a magyarság rohamos visszafejlődését mutatják: 32-18-7% magyar, de a város erős mértékű kétnyelvűsége továbbra is fennmarad és a bécsi ítélet az elcsatolás előtti adatok alapján határozott. A várossal együtt került szükségszerűleg a magyar oldalra négy tőle délre fekvő szlovák község: Jolsvatapolca, Kisperlász, Süvete és Miglészpataka. A négy község jelentős mértékben kétnyelvű, 1880-ban Jolsvatapolcán, Kisperlászon és

Süvetén átmenetileg magyar többség is volt. A negyedik község Miglészpataka a legújabb időben kezd átalakulni. Míg 1910-ben csak 13%-nyi magyart számlált, *addig az 1921. évi cseh-szlovák számláláson 45%-ra ugrott fel magyarságának aránya.* Ez az eredmény 1938-ban megismétlődött, ekkor 51% magyar adódott. Lakossága majdnem teljesen kétnyelvű. Helyi körök azzal indokolják a községnek három szomszédközségétől elütő nemzetiségi fejlődését, hogy a miglészpataki lakosok szívesen kereskednek és e célból sokat járnak a tőlük délre eső magyar etnikai terület jobbmódú magyar falvait. Miglészpataka éppen *a cseh-szlovák időtől kezdődőleg* tekinthető vegyes községnek.

A nyelvhatármenti szlovák falvak hasonló mindenkori dél felé való gravitálása okozhatta ezen a nyelvhatárszakaszon azt, hogy a Lexicon ideje óta itt hat község változott át magyarrá. Felsőfalu, Kisvisnyó, Lice, Gice, Gömöránás és Mikolcsány a Lexicon szerint szlovák falvak voltak.¹²⁶ Bartholomaeidestől (1806) Pestyig és Šemberáig itt-ott még szlováknak vannak jelezve,¹²⁷ legtöbbször azonban már vegyesek, vagy magyarok. Gice adatainál látni a múlt századi nemzetiségi állásukat a legpregnansabban: Bartholomaeides azt írja lakóiról, hogy magyarok, kik a »szlovák nyelvben is jártasak«, Pesty viszont hatvan évvel később szlovákoknak jelzi őket, kik magyarul is tudnak. 1880-tól mint a magyar, mint a cseh-szlovák népszámlálásokon nagy — legtöbbször 80 és 90%-ot meghaladó — magyar többségük van.¹²⁸ Mindössze 1919-ben mutattak ki Gömöránáson és Mikolcsányban egy alkalommal szlovák többséget, de ezek téves felvételezések lehettek, mert még 1930-ban sem ismétlődtek meg (ekkor 87 és 76% m.), Felsőfalun 1938-ban 51%-os szlovák többség adódott (1921-ben 88%, 1930-ban 59% m.), ezt azonban a cseh-szlovák évek folyamán történt szlovák agrárbetelepítés eredményezte. Hogy ezidő szerint mennyire magyarok ezek a falvak, leginkább mutatja, hogy Felsőfalu — melyet V. dr. különben több helyütt is említ — eredetileg kívül maradt a bécsi demarkáción, szlovák részről azonban az új telepések dacára annyira magyarnak ítélték, hogy a határkiigazítási eljárás folyamán átengedték Magyarországnak.

A szóbanlévő határzóna alatt a visszacsatolt terület mélyén három későbbi telepítésű (Pesty) szlovák származású szigetközség fekszik, melyek ugyan nem tartoznak a szigorúan vett határsávhoz, de a cseh-szlovák megszállás folyamán nemzetiségi magatartásuk annyira tanulságos, hogy felemlítésüket nem mellőzzük el. A három község Dobóca, Pelsőcardó és Gömörhosszúszó. Fekvésük következtében már régóta kétnyelvűek, az előbbi kettő a Lexiconban is már magyar-ként szerepel. A további forrásokban gyakran szlováknak vannak jelezve, 1880-ban Pelsőcardón csak 17%, Gömörhosszúszón csak 15% magyart írtak össze.

¹²⁶ V. dr. még Kúntapolcát is hozzájuk sorozza, azonban téved. A Lexiconban Kúntapolca magyar, csak Petrov térképén van tévesen szlováknak színezve.

¹²⁷ Mindössze Felsőfalu Fényesnél, Gice és Gömöránás Pestynél, Gömöránás és Mikolcsány Šemberánál.

¹²⁸ Niederle térképén a századforduló idôtáján is még szlováknak reklamálja Gicét, Gömöránást és Mikolcsányt, cseh-szlovák időbeni adataik azonban rácafoztak ebbeli állítására.

Dobócat pedig térképén még Niederle is (1900 körül) szlováknak reklamálja. Cseh-szlovák oldalról a három község által gondolták a gömöri zárt magyar etnikumot vegyes jellegű területnek feltüntetni. Ezért szlovák községekként könyvelték el őket. Dobócanak és Gömörhosszúszónak hivatalos magyar nevét előre meg is szüntették.¹²⁹ A számítás ellenben nem vált be. Dobócan hiába ismételtette meg a zsupán 1921-ben a számlálást — midőn az eredetileg jelentkezett 1 szlovák helyett 114-et iratott össze, hogy ezzel a vegyes jelleget biztosító 20%-ot elérje — 1930-ban ismét nem tudták elérni a 20%-os színvonalat és a község végig egyedül magyar jellegű maradt. Gömörhosszúszón a lakosság kétnyelvűsége dacára 1919-ben és 1921-ben csak 16, illetve 14% szlovák jelentkezett; hiába mutattak ki azután 1930-ban 77%-os szlovák többséget, a község evangélikus felekezeti iskolájának tanyelvét nem engedte szlovákra változtatni, úgyhogy végül is az államnak kellett Slovenská Liga iskolát felállítania, hogy szlovák iskola is legyen a faluban. Pelsőcárdó 1919-ben 98%-os magyar többséggel reagált az állmváltozásra. A szomszédos Gömörhosszúszóhoz hasonlóan papíron azután itt is felnyomták a szlovákok arányát (1921–30-ban 21–73% szl.), lényegileg ellenben itt sem következett be semmiféle változás. Pelsőcárdó, mint a másik két község 1938-ban következetesen ugyanolyan magyar képet mutatott, mint akár 1910-ben vagy 1921-ben.

Látjuk, hogy a Rimaszombat és Rozsnyó közötti szakaszon a határ a Jolsvával leszakadt négy szlovák községtől eltekintve, szintén a nyelvhatáron fut és lehető pontossággal választja el a két etnikai szférát. Találunk természetesen némi szlovák vonatkozásokat a választóvonalon innen is, de ugyanakkor magyar kisebbségi csoportok nyúlnak át a határontúlra is.¹³⁰

Rozsnyó mellett a határszélen két szlovák község Rekenyeújfalu és Andrási kerültek a magyar oldalra. Ezek földrajzi fekvésüknél fogva csakis a magyar oldalra voltak sorozhatók és a szlovákok maguk engedték át őket a határkiigazítási megegyezés alkalmával. V. dr. itt Rozsnyó mellett Sajóházát is szlovák többségű helynek mondja, de ez téves állítás, amit a község rendkívül következetes adatai bizonyít. A Lexiconban magyar, Bartholomaeidestől Czoernigig egyformán magyar-szlovák, közben Šembera kb. 61%-ban becsüli szlováknak, de azután a magyar és cseh-szlovák számlálásokon ismét magyar-szlovák (14-17-25-30-33-23% szl.). 1919 és 1921-ben 61, illetőleg 76%-ban volt magyar többségű. 1930-ban megint csak egyetlen alkalomra szlovák többség van kimutatva (35% m., 57% szl.), de 1938-ban megint következetes adatai (86% m., 14% szl.). Šembera becslése és az 1930. évi kimutatás nem érinthetik a község következetesen magyar-szlovák jellegét. V. dr. végül Rozsnyó városát is reklamálja, bár szlovák többségű adata egyáltalán nincsen. A Lexicon és a magyar népszámlálások szerint színmagyar. Fényesenél és Czoernignél találunk szlovák kisebbséget, Šembera pedig felerészben becsüli szlováknak a várost. Ezen becslést a város cseh-szlovák időbeni adatai nem erősítették meg, mert az első két cseh-szlovák számláláson csupán 10

¹²⁹ A magyar jellegű helyek részére magyar elnevezési alak is volt megállapítva, a két községnek csak Dubovec és Hosusovo volt a hivatalos neve.

¹³⁰ Pl. Csetnek 1919-ben 76%, 1921-ben 45%, Lubény 1921-ben 28%, Gacsalk 1921-ben 39%, Hámosfalva 1921-ben 28%, Betlér 1921-ben 21% magyar, vagy beljebb a határtól: Likér 1919-ben 33%, Dobsina 1919-ben 35% magyar.

és 17% cseh-szlovák nemzetiségű lakos adódott s csak 1930-ban növelték fel az e számláláson megszokott módon a cseh-szlovákok arányát 40%-ra. Magyar többsége még így is megmaradt (51% m. ; 1938-ban 91% m.) Rozsnyó és a másik három nyelvhatármenti magyar város Léva, Losonc és Rimaszombat szlovák részről való vindikációjának nemzetiségi alapja nincsen ; ugyanilyen joggal lehetne gazdasági szempontok hangoztatásával magyar oldalról minden város felett néhány szlovák községet követelni. Csakhogy a határvonal megvonása a néprajzi szempont alapján történt.

Keleti szakasz.

A Kassa vidékével áttekintett zempléni határszakasztól kelet felé továbbfutó magyar-szlovák határszakasz (Abara községétől Bajánházáig) már csak rövid terjedelmű. Bajánházán túl már olyan területen halad tovább a magyar nyelvhatár, mely Cseh-Szlovákia idején sem tartozott a szlovák tartományhoz, hanem Kárpátaljához. Az országhatár *itt pontosan választja el a két etnikumot* és V. dr. is csak egyetlen magyar községet, *Bajánházát* vitatja tévesen szlováknak. Jellemző esetről lévén szó, ideiktatjuk a község teljes adatsorát, megjegyezvén, hogy lakossága körében közben sem lakoscserélődés, sem telepítés nem történt.

Lexicon	magyar
Korabinsky	magyar
Fényes	magyar-rutén
Czoernig	magyar-rutén
Šembera	½ szlovák
1880	83% m. - 15% szl.
1890	99% » - 1% »
1900	92% » - 8% »
1910	93% » - 7% »
1919	76% » - 19% »
1921	98% » - 0% »
1930	37% » - 56% »
1938	97% » - 3% »

Az 1930. évi számlálás nemzetiség-megállapító módszere alighanem Šembera egyébként sehol meg nem erősített becsléséből indult ki. Azt hisszük, ez az adatsor befejezésül kellőképpen világítja meg a kérdést, miért nem egyezhet sokheyyütt egy a teljes rendelkezésre álló adatanyag figyelembevétel alapján megvont magyar-szlovák etnikai választóvonal az 1930. évi cseh-szlovák kimutatások alapján elgondolt vonallal.

SZOBRÁNC KÖRNYÉKE

A Szobránc-vidéki szlovákság kérdése egészen más beszámítás alá esik. Az Ungvártól a kárpátgerincig húzódó határszakasz ügye nem a magyar-szlovák, hanem a rutén-szlovák viszonylat kérdése és nemzetiségi szempontból is kizárólag ezen az alapon lehet mérlegelni. A Szobránc-vidéki szlovák falvak nem a magyar etnikumtól való elválaszthatatlanságuk miatt kerültek vissza Magyarországhoz, mint az előző fejezetekben tárgyalt falvak, hanem ezek a kárpátaljai rutén és a szlovák etnikumokat elkülönítő politikai határ megvonása által kerültek ide. A magyar és szlovák etnikumok között való határmegvonás alapján kívülmaradó magyar és szlovák részek összehasonlításánál ezeket számbavenni tehát helytelen, ezeknek ellentételei a Szlovákiában maradt rutén községek.

A cseh-szlovák köztársaság húszéves létezése folyamán végig közismerten tudott dolog volt a rutén-szlovák határkérdés elintézetlensége. Politikai választóvonal a két etnikum között azelőtt sohasem létezett és a kényes kérdés megoldását a cseh állam irányítói állandóan halogatták. A Cseh-Szlovákiát életrekeltő szerződések az Ung folyó vonalát állapították meg demarkációként, ez azonban még tartományi határnak sem felelt meg. Néprajzi, mint közlekedési és más különböző szempontokból annyira tarthatatlannak bizonyult, hogy hamarosan megváltoztatták és újabb ideiglenes közigazgatási határt vontak meg a két tartomány között.¹³¹ Az új választóvonal nyugatabbra tolódott, de távolról sem kapcsolta Kárpátaljához a vele szomszédos összes rutén községeket, melyek a Kárpátok alatti völgyvégekben egészen a Tátraig érnek el. A földrajzi fekvés következtében Ungvár felé gravitáló községek egy része e vonaleltolás alkalmával Kárpátaljához került, de a többit a szlovákok ellenkezése miatt már nem kapcsolhatták ide. A szlovákok tudatában voltak ugyanis a csehekkel szemben való gyenge egyensúlyi helyzetüknek és tudták azt is, hogy Kárpátalját a cseh befolyási területhez kell számítaniok, ezért talpalatnyi további területet sem voltak hajlandók át-

¹³¹ Ez alkalommal 32 a demarkáció szerint a szlovák tartományhoz tartozott községet kapcsoltak közigazgatásilag Kárpátaljához, hármat pedig viszont; a változtatás tehát jelentős területre terjedt ki. L. Štatistický Lexikon Obcí III. Slovensko 1927. 128. és 156. o.

engedni tartományukból Kárpátalja részére, még akkor sem, ha a folytonos rutén etnikum községeről volt is szó. Végül a kérdés a politikai pártok agitációs eszközévé lett és annyira kényessé vált, hogy a csehek nem mertek újból hozzányúlni és az ideiglenes elrendezés állapota végig fennmaradt.

Ez volt a helyzet azon időpontban is, mikor a magyar hadsereg Kárpátalját ismét birtokba vette. Világos, hogy az ideiglenes közigazgatási határ nem felelt meg országhatárnak és magyar részről a rendezetlen nyugati határkérdés megoldása halaszthatatlanná lett. A rendezés elsődleges szempontja természetesen a rutén-szlovák néprajzi szempont volt, melyet — mint az minden országhatár-megállapításnál szükséges — földrajzi, közlekedési, helyi gazdasági stb. — szempontokkal is egyeztetni kellett. Így kerültek szlovák községek is a rutén oldalra, mi annál kevésbé volt igazságtalan, mert a szlovák oldalon jóval több rutén község maradt, melyek legnagyobb része területileg ugyanúgy összefügg a Magyarországhoz került rutén etnikum rutén tömbjével, mint az idekerült szlovák községek a szlovák etnikummal.

A rutén etnikum Ungvár vidékétől nyugat felé lépcsőzetesen szűkül le és mind keskenyebb sávot képez a kárpátgerinc vonulata alatt, hogy azután tovább nyugat felé a mezőlaborci járásban megint erős mértékben kiszélesedjék. Miután ez az újból erősen kiöblösödő rész csakis terjedelmesebb szlovák lakosságú terület hozzávétele mellett lett volna a rutén területhez kapcsolható, Szlovákiánál maradt és az új határt a leszűkülő rész utolsó szélesebb lépcsőjének nyugati vonalán állapították meg. Így az új határ a zárt rutén etnikum teljes szélesebb szakaszát a rutén területhez csatolta, ami etnikai szempontból igazságosabb elrendezést jelentett, mert az *összefüggő* rész nyugati vége eddig a szlovák területhez tartozott. Az új határ merőleges vonala lehetőleg egyenesen lett megvonva, miáltal Szobránc és környező — többnyire rutén eredetű, de ma túlnyomólag szlovák — községei belül estek rajta. Ezek a falvak a szlovák etnikum kicsúcsosodó öblét képezik, mely az északon szűkülő rutén etnikum és a magyar etnikumnak Ungvárhoz vízszintesen érkező vonala közé ékelődik. Nagyrészt Ungvár közelében fekvő falvak, melyek gazdaságilag teljesen ide gravitálnak és melyeknek leszakadását jóval nagyobb számú Szlovákiában maradt rutén község kompenzálja.

Ez a Szobránc-vidéki szlovák falvak Magyarországhoz való visszacsatoltatásának története és helyzetük a vázolt szempontok szerint ítéendő meg. Lássuk statisztikájukat.

A rutén-szlovák nyelvhatár mentén (Ung, Zemplén és Sáros megyékben) a két nemzetiség végig erősen egybefonódik. A keleti-szlovák és a rutén nyelv vegyülékéből származó átmeneti nyelvjárás megnehezíti az eligazodást. A statisztikák meglehetősen hullámzó adatokat mutatnak ki. Ezért tökéletesebbnek kell minősíteni itten a hozzáértő szakkutatás eredményeit, annál is inkább, mert a nép kulturálisan alacsony színvonalon állván, nemzetiségi öntudata kifejeletlen. Két szláv nemzetiség osztályozásáról lévén szó, szlávoldali szakkutató eredményeit kell legilletékesebbnek elismernünk. Dr. Húsek János szlovák szakíró több tudományos társaság anyagi támogatása mellett részletes helyszíni kutatásokat végzett a nyelvhatár kérdésében és azoknak eredményét (1922/23. évekre vonat-

koztatva) 1925-ben adta ki.¹³² Különféle külföldi és más nemzetiségű kutatók is foglalkoztak az érdekes kérdéssel, de annyira aprólékos munkát, mint Húsek talán egyik sem végzett. Az ő térképe az egyik legmesszebbmenő eredménynek tekinthető a nyelvhatár felderítésének kérdésében és ezért másolatát szükségesnek véltük e dolgozathoz mellékelni. A térképmásolatba be van rajzolva a mai határ s így az jól érzékelteti az elválasztás után kölcsönösen kívülmaradt rutén és szlovák helységek mérlegét. Gondosan összeszámolva a Húsek-féle térképen a kívülmaradt szlovák, illetőleg rutén községeket, a következő eredmény adódik: Magyarország rutén területéhez került 28 szlovák és 21 rutén-szlovák átmeneti jellegű¹³³ község, Szlovákiában maradt viszont 148 rutén és 67 rutén-szlovák átmeneti jellegű község. Mindkét esetben csakis az összefüggő és egységes nyelvterülethez tartozó községeket vettük figyelembe. Ez a szlovák adatokon alapuló mérleg adja meg a választ V. dr. Szobránc környékére vonatkozó panaszára.

¹³² Dr. Ján Húsek: Národopisná hranice mezi Slováký a Karpatorusy. Pozsony, a Prúdy c. folyóirat kiadása. — Kutató munkájának körülményeit l. a mű 13. és 499–501. oldalain.

¹³³ Húsek dr. megkülönböztet nyelvi és nemzetiségi határvonalat, a két vonalon vagy közöttük fekvő községeket az átmeneti jellegűekhez soroltuk.

**NÁRODOPISNÁ MAPA
MEZISLOVÁKY A KARPATORUSY
r. 1922-23.**

Měřítka 1:400.000.

Vysvětlivky:

- Státní hranice
- zemská hranice zatímní
- župní hranice
- okresní hranice
- národnostní hranice
- jazyková hranice
- Slováci
- Rusové
- sídla žup
- okres. úřadů
- řeky
- teleznice

JELMAGYARÁZAT:

- szlovák
- rutén
- nemzetségi határ
- nyelvi határ
- jelenlegi országhatár
- bécsi döntés területe

Megjegyzés: Húsek dr. munkájának 501. oldalán közli, hogy térképén a magyarságot csupán a zárt magyar lakosságú járásokban tüntette fel. A vegyes járásokban technikai okoknál fogva mellőzte a magyarság feltüntetését.

(Fenti térképet Húsek Ján dr.: Náródopisná hranice mezi slováky a karpatorusy o. munkájából idézzük. Az eredeti térképet a prágai katonai térképészeti intézet készítette.)

AZ 1938. ÉVI NÉPÖSSZEÍRÁS

Külön fejezetet szentel végül V. dr. a visszacsatolt területen 1938-ban megtartott rendkívüli népösszeírás eredményeinek. Ebben azt állítja, hogy a magyar statisztika ezalkalommal minden azelőtti részrehajlásán is túltett.

Azon, hogy V. dr. az 1930. évi cseh-szlovák népszámlálás által ezen a területen kimutatott szlovákoknak oroszlánrészét ezúttal nem találja meg, nem csodálkozhatunk, mert ezek a szlovákok a cseh-szlovák nemzetiség-megállapító módszer szlovákjai voltak csupán, kik valójában nem léteztek. A szlovák és cseh nyelvtületről lehozott telepések legnagyobb része a visszacsatolás után azonnal eltávozott, ezeket sem találhatta meg.¹³⁴

Igaz azonban az, hogy a nemzetiségi kimutatások visszaigazodásán, valamint a cseh és szlovák elemek visszavándorlásán felül 1938-ban több átmeneti és vegyes — továbbá néhány szlovák helységben is — a magyarság részére igen kedvező eredmény adódott. E tekintetben a helyzet a következő volt. Az átmeneti falvakban bekövetkezett az, ami 1919-ben ellenvizonylatban elmaradt. Ezen falvak lakosságának túlnyomó többsége hitet tett az új — illetve a visszatérő — rezsim mellett. Vagyis míg számos ebbe a kategóriába tartozó helység 1919. és 1921. évi eredményével egyenesen megopponálta a cseh-szlovák rezsimet és a magyarsághoz való vonzódásáról tett tanubizonyyságot, addig 1938-ban a szóbanforgó községek lakossága túlnyomó többségében pozitíve reagált a visszacsatolás tényére és sietett magyarságának megvallásával kifejezést adni magyar érzelmének. Miként egy igazán szlovák községben nem feltételezhető a magyar oldalról való negatív irányú befolyásolás eredményessége 1919 és 1921-ben, úgy 1938-ban sem volt szükség semmiféle erőszakos beavatkozásra. Hogy a magyar etnikum határsávjának hasonló községei ekként reagáltak a két államváltozásra, annak egyszerű oka az, hogy területileg a magyar nemzetiségi szférához tartoznak és ez a körülmény szükségszerűen határozza meg fejlődésüket. (Ilyen községek pl. a már többször említett Komáromcsehi, Komáromszemere, Jászómindszent, Rudnok, stb.)

Az, hogy több szlovák községben is erősen magyaros eredmény adódott, részben a cseh-szlovák idők nemzetiségi nevelésére hárítható vissza. Az államalkotó

¹³⁴ Habár térképén sűrűn tarkítják a magyar etnikumot.

nemzetiségnek különböző előnyök ellenében való megvallása széles rétegekben idegződött be és 1938-ban a szlovákoknál nem egyszer fordítottan érvényesült.

Volt azután egynéhány a határszélen fekvő, de idejutott szlovák falu, melyeknek lakói közül sokan határozottan azért vallottak magyar anyanyelvet, nehogy valamiképp még utólag Szlovákiához csatolják és ezzel magyar gazdasági központjuktól elvágják őket. Ilyen község pl. a szlovákok részéről fekvése miatt a határkiigazítás alkalmával egyenesen felajánlott Rekenyeújfalu (Gömör megye); továbbá Hernádtihany és Kassauújfalu (Abaujtona megye),¹³⁵ stb. Bár talán Kassauújfalu nem is ehhez, hanem egy harmadik kategóriához tartozik, azon kétnyelvű falvak kategóriájába, melyek a teljes 20 cseh-szlovák esztendőn keresztül — iskolakérdésben, az istentiszteleti nyelv kérdésében, politikai pártállás tekintetében és hasonlóknban — határozott magyar érzelmükről tettek tanubizonytságot. Ezek a községek — mint pl. Alsógyőröd és Alsópél (Bars-Hont megye), Enyicke (Abaujtona megye), stb. — a magyar számlálási módszer által biztosított szubjektív megvallás lehetőségével élve, érzelmüknek megfelelően vallották meg hovatartozásukat.

Ezen körülmények voltak okozói az 1938. évi népszámlálás eredményanyagában található következtetlen adatoknak. De tartalmaz ez az eredményanyag ellenirányú következtelenségeket is, melyek a magyarság kárára vannak. Ha a népszámlálás irányított lett volna, úgy ezen eseteket bizonyára mesterségesen korrigálta volna. Ilyen esetek pl., hogy Nemesdicskén (Bars-Hont megye), Felsőfalun (Gömör megye), Beszteren (Abaujtona megye) stb. szlovák többség adódott. Elkerülhetetlen, hogy egy népszámlálási anyagban ne legyenek itt-ott különböző irányú kilengések, ezeket — ha ténylegesen kilengésekről van szó — a rákövetkező népszámlálások helyrebillentik. Ott, ahol esetleg a szlovákság kárára voltak 1938-ban ilyen kilengések, ezeket a megállapodottabb légkörben megtartott következő népszámlálások bizonyosan ki fogják egyenlíteni, kivált, ha az idő távoldásával a lelkek hovatartozási öntudata is ismét kiegyensúlyozottabb lesz.¹³⁶

¹³⁵ Hogy Rozsnyótól, illetve Kassától el ne vágják őket.

¹³⁶ V. dr. kétségen kívül több joggal kritizálhatta volna az 1938. évi magyar népszámlálást, ha a vele csaknem egyidőben megtartott szlovák rendkívüli népszámlálás községenkénti adatait egyáltalán publikálták volna. — E népszámlálás községenkénti eredményei azonban nem is lettek közzétéve, járasonkénti adatai pedig a magyarság tekintetében még az 1930. évi számlálásnál is kedvezőtlenebb eredményeket mutatnak.

BEFEJEZÉS

Vizsgálódásaink alapján megállapítható, hogy a határmegvonás sem felületes, sem ötletszerű nem volt, hanem az a létező nemzetiségi adatanyag komoly mérlegetelésén alapult. Voltak szakaszok, hol a tökéletes etnikai elválasztás nem volt keresztülvihető, ezeken a helyeken *mindkét* felet kellett, hogy ériék fájdalmas pontok. Ezek azonban a lehetőségek szerint egyensúlyozzák egymást és egyben zálogai is egymásnak.

Nem akarunk ismétlésbe bocsátkozni, de befejezésül le kell szögeznünk, hogy V. dr. igényei azon mentalitásból fakadnak, melyet a cseh-szlovák időkből jól ismerünk. Ez az a mentalitás, mely akkoriban bebeszélte magának a szlovák nyelvhatár alatt elterülő magyar terület »nemzetiségi repatriálásának« jogosságát. Akkor is, ha erre saját adataik rácáfoltak. Ebben a szellemben fogant pl. az emlékezetes »Kolisek-vonal« elmélete,¹³⁷ mely a színmagyar Csallóköz földjén jelölte meg a szlovák etnikai tér déli vonalát és ennek a szellemnek terméke Granatier Anton hírhedt könyve,¹³⁸ melyet az 1930. évi számláló biztosok előzetes »tájékoztatására« adtak ki s mely szerint nem létezhetett olyan magyar község, hol szlovák vonatkozásokat »fel ne fedezett« volna. Ez a szellem beszél ma hatszázezer szlovákról a magyar földön.

Egyes adatforrások előnybenrészesítése útján lehet itt-ott látszatigazságokat bizonyítani. Ezzel próbálkozott meg V. dr., ki egyoldalúan támaszkodik az 1930. évi cseh-szlovák népszámlálás kimutatásaira, levezetéseiben pedig főként Czoernig és Ficker adataiból indul ki. Igaz, Czoernig használatos forrás, de az a körülmény, hogy a nyelvhatárokon nem igazodik szigorúan a többségi elvhez, bonyodalmassá teszi az adataiban való eligazodást. Egyenesen ezt állapítja meg térképeről Niederle

¹³⁷ Msgr. Kolisek Alajos pozsonyi cseh egyetemi tanár, a Slovenská Liga egyik főírányítója szerint a szlovák nyelvhatár dél felé való letolása igazságos lett volna és e feladat helyes nemzetiségi iskolapolitikával lett volna megvalósítandó. L. a pozsonyi Híradó 1929. szept. 19-i számában.

¹³⁸ Anton Granatier: *Etnické rozhranie slovensko-maďarské*. Pozsony, 1930. A Cseh-Szlovák Nemzeti Tanács kiadása.

a szláv nemzetiségi kutatás nesztora is.¹³⁹ Ficker nem közvetlen adatanyag alapján dolgozott,¹⁴⁰ Petrov pl. fel sem használta adatait.¹⁴¹ Ezért e források egyoldalú kiemelése nem hozhat pontos és tárgyilagos eredményt.

Mi következtetéseinket és bizonyításainkat a legszélesebb alapokon az összes kedvező és kedvezőtlen adatok felölelésével, a megbízhatónak minősített régebbi adatokon, az elcsatolás előtti magyar előretörés és a cseh-szlovák idő kimutatásain keresztül vezettük le. Szeretnők általuk meggyőzni szomszédunk közvéleményét atekintetben, hogy *csakis olyan szlovák nyelvterületi töredékek kerültek át a magyar oldalra, melyek elválaszthatatlanok voltak a magyar etnikumtól s melyeknek megközelíthető pontosságú ellentételei megvannak Szlovákiában.* A felsorolt területrészekkel kapcsolatos minden igényhangoztatás csakis a jószomszédi viszonyt mérgező energiapazarlást jelent.

BIBLIOTHECA HUNGARICA

Samaria - Somorja - Šamorín

¹³⁹ Národopisná Mapa Uherských Slováků. 124. o.

¹⁴⁰ L. Dr. Ficker A.: Österreich's Bevölkerung. 1860. 30. o.

¹⁴¹ Mi ugyanezért sehol sem hivatkoztunk sem Ficker, sem az 1857. évi népszámlálás adataira, mely népszámláláson tudvalevőleg nem vételezték fel a lakosság nemzetiségét.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Előszó	3
Bevezetés	5
A nagysurányi szlovák félsziget.....	13
Kassa és környéke	26
A határvonal további szakaszai	46
Szobránc környéke	60
Az 1938. évi népösszeírás.....	63
Befejezés.....	65

